

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav translatologie



DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Tereza Hamáková

**Problematika správy terminologie s případovou studií zpracování
terminologického projektu v prostředí profesní asociace**

Terminology management with a case study within a professional association

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. et Bc. Tomáš Svoboda, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Ústav:	Ústav translatologie
Vedoucí práce:	PhDr. et Bc. Tomáš Svoboda, Ph.D.
Řešitel práce:	Bc. Tereza Hamáková
Obor studia/kombinace:	Překladařství: čeština – angličtina / Překladařství: čeština – němčina (PCA/PCN)
Diplomní obor:	Překladařství: čeština – němčina (PCN)
Název práce v češtině:	Problematika správy terminologie s případovou studií zpracování terminologického projektu v prostředí profesní asociace
Název práce v angličtině:	Terminology management with a case study within a professional association
Jazyk práce:	čeština
Akademický rok vypsání:	2017/2018
Datum zadání:	03. 05. 2018

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce PhDr. et Bc. Tomáši Svobodovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi po celou dobu ochotně poskytoval. Poděkování patří také p. Marku Buchtelovi, který celý projekt inicioval a aktivně se podílel na vývoji databáze v průběhu jejího vzniku.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V dne

Podpis.....

Abstrakt (česky)

Předložená diplomová práce se zabývá problematikou správy terminologie a zahrnuje případovou studii vypracovanou ve spolupráci s profesní asociací *Jednota tlumočnicků a překladatelů* (JTP). V první části jsou popsány teoretické základy týkající se terminologie obecně a jsou představeny základní aspekty správy terminologie s důrazem na terminologické databáze. Čtenář je také krátce seznámen s terminologickou prací na úrovni Evropské unie a některými vybranými projekty. První část slouží jako východisko pro druhou část práce, která je empirické povahy a reflektuje poznatky získané při vytváření databáze v programu SDL MultiTerm 2015 z glosářů poskytnutých asociací JTP. V rámci této části diplomantka popisuje jednotlivé kroky při vzniku této databáze a vyjadřuje se k specifickým problémům a jejich řešení. V závěru práce jsou zkušenosti z projektu konfrontovány s teorií a je nastíněn výhled do budoucna.

Klíčová slova (česky)

termín, terminologie, správa terminologie, databáze, terminologická databáze, glosář, profesní asociace, klasifikace, třídění, případová studie

Abstract (in English)

The presented master's thesis deals with the subject of terminology management and includes a case study carried out in collaboration with the professional association *Jednota tlumočnicků a překladatelů* (Union of Interpreters and Translators, JTP). In the first part, the theoretical principles of terminology in general are described and the basic aspects of terminology management with the focus on terminological databases are presented. The reader is also briefly familiarized with terminology work at the EU level and some selected projects. The first part shall serve as the basis for the second part, which is of empirical nature and reflects findings discovered during the development of a database using the SDL MultiTerm 2015 software and glossaries provided by the JTP. In this part, the diploma candidate describes each step taken during the development and provides commentary on specific issues and their solutions. Finally, the experiences gained through the project are confronted with the theory and future prospects are outlined.

Keywords (in English)

term, terminology, terminology management, database, terminological database, glossary, professional association, classification, sorting, case study

OBSAH

1. ÚVOD	9
1.1 CÍLE A METODY PRÁCE	10
1.2 ZAMÝŠLENÉ PŘÍNOSY PRÁCE	11
2. TEORETICKÁ ČÁST	12
2.1 ZÁKLADNÍ POZNATKY O TERMINOLOGII	12
2.1.1 <i>Definice a vymezení terminologie</i>	12
2.1.2 <i>Historie terminologické práce</i>	14
2.1.3 <i>Teorie terminologie</i>	17
2.1.4 <i>Překladatelé a tlumočníci v kontextu terminologické práce</i>	17
2.1.5 <i>Terminologická práce a počítače</i>	18
2.2 SPRÁVA TERMINOLOGIE	21
2.2.1 <i>Deskriptivní správa terminologie</i>	23
2.2.2 <i>Preskriptivní správa terminologie</i>	24
2.2.3 <i>Terminologická normalizace</i>	26
2.3 TERMINOLOGICKÉ DATABÁZE	27
2.3.1 <i>Budování databanky a výběr vhodného programu pro správu terminologie</i>	29
2.3.2 <i>Datové kategorie a struktura hesel obecně</i>	32
2.3.3 <i>Postupy a projekty Evropské unie</i>	36
2.3.4 <i>Přehled některých dosud vzniklých nástrojů v oblasti správy terminologie</i>	38
2.4 STAV ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY V PRAXI	41
2.4.1 <i>Pracovní postupy v terminologických projektech</i>	41
2.4.2 <i>Překážky a limity v terminologické práci</i>	42
2.5 SHRNUÍ TEORETICKÉ ČÁSTI.....	44
3. EMPIRICKÁ ČÁST	45
3.1 SPRÁVA TERMINOLOGIE V RÁMCI JTP	45
3.2 CÍLE PROJEKTU A SHRNUÍ POSTUPU PRÁCE	46
3.3 CHARAKTERISTIKA DATABÁZE JTP	47
3.4 CHARAKTERISTIKA GLOSÁŘŮ A POSTUP JEJICH ZPRACOVÁNÍ/TRÍDĚNÍ.....	49
3.5 KLASIFIKAČNÍ SYSTÉM	53
3.6 STRUKTURA HESLA A ŠABLONA NAVRŽENÁ K FORMÁTOVÁNÍ GLOSÁŘŮ	54
3.7 KONVERZE A NAHRÁVÁNÍ GLOSÁŘŮ DO DATABÁZE	57
3.8 SHRNUÍ EMPIRICKÉ ČÁSTI	61
4. ZÁVĚR	64
4.1 SHRNUÍ PRÁCE A CELKOVÁ ZJIŠTĚNÍ.....	64
4.2 VÝHLEDY DO BUDOUCNA	66
5. BIBLIOGRAFIE	68
SEZNAM TABULEK	74
SEZNAM OBRÁZKŮ	74
PŘÍLOHY	75
PŘÍLOHA Č. 1 – PŘEHLED KATEGORIÍ V DATABÁZI	75
PŘÍLOHA Č. 2 – PŘÍKLAD GLOSÁŘE UPRAVENÉHO PODLE NAVRŽENÉ ŠABLONY	77
PŘÍLOHA Č. 3 – NÁVOD NA TVORBU NOVÝCH GLOSÁŘŮ	78

Použité zkratky

CAT = computer-assisted/aided translation = počítačem podporovaný překlad

JTP = Jednota tlumočnicků a překladatelů

MT = machine translation = strojový překlad

TMS = terminology management systems = systémy pro správu terminologie

ÚTRL = Ústav translologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Vysvětlivky

„Správa terminologie“ – v této práci slouží jako ekvivalent k anglickému „terminology management“, tzn. např. „deskriptivní správa terminologie“ = „descriptive terminology management“.

1. ÚVOD

Terminologie a terminologická práce se v posledních několika desetiletích staly nesmírně významnou součástí (nejen) překladatelské praxe. Nejen že dochází k rychlému rozvoji postupů a metod, jak s terminologií pracovat, ale objevují se také čím dál „chytřejší“ nástroje a softwary na správu terminologie, které zcela proměňují překladatelský trh a práci s textem vůbec. Mezi tyto nástroje patří i terminologické databáze. V rámci těchto databází je možné zpracovávat velké množství termínů včetně jejich ekvivalentů v cizích jazycích a dalších relevantních informací, které jsou pro překladatele směrodatné a mnohdy dokonce nezbytné k tomu, aby mohl vzniknout kvalitní překlad.

Právě pokus o vytvoření terminologické databáze byl pak hlavním impulzem pro vznik této diplomové práce. Původní nápad vzešel od člena české profesní asociace Jednota překladatelů a tlumočnicků (JTP) p. Marka Buchtela, který si vzal za cíl zpracovat sesbírané glosáře asociace poté, co zde zanikla¹ „Sekce odborného překladu a terminologie“, která je měla původně ve své agendě. Glosáře byly přístupné členům JTP, nebyly však nijak utříděné a na webových stránkách byly ke stažení často pouze v obtížně použitelných formátech. Vznikl tedy nápad zapojit studenta ÚTRL, který by v rámci své kvalifikační práce připravil teoretické podklady pro vznik takové databáze a zároveň tím zpracoval dosud poměrně opomíjené téma. Tato práce je tedy svým zaměřením teoreticko-empirická.

Ačkoliv do tématu správy terminologie nepochybně patří i vlastní vznik a tvorba termínů v rámci neustále se rozvíjejících odvětví, věnuje se této oblasti předložená diplomová práce pouze okrajově, a to nejen z důvodu rozsahu, ale také z důvodu povahy navazujícího, výše zmíněného terminologického projektu, jehož hlavním úkolem je zpracovat již sestavené glosáře s termíny a jejich ekvivalenty. Projekt předpokládá, že glosáře a jednotlivé termíny v nich mají vzhledem ke svým autorům jistou míru důvěryhodnosti a nebudou tedy, minimálně v první fázi, individuálně ověřovány u expertů. Zároveň však budou opatřeny systémem hodnocení důvěryhodnosti tak, aby si byl budoucí uživatel této skutečnosti vědom. Konkrétněji se této problematice věnuje práce v empirické části.

¹ Sekce nebyla nikdy oficiálně zrušena, nicméně přestala vykazovat jakoukoliv činnost a jako taková již nefunguje.

1.1 Cíle a metody práce

Cílem teoretické části diplomové práce je podat ucelený přehled o základní problematice správy terminologie. V úvodu práce budou představeny základní poznatky o terminologii, které mají čtenáři poskytnout kontext pro následující kapitoly. V této části bude terminologie vymezena a definována jako obor, následně bude proveden historický exkurz do počátků terminologické práce, diplomantka krátce charakterizuje vztah překladatelů a tlumočnicků k terminologii a práci s termíny a pozastaví se také nad změnami, které do terminologické práce přinesly počítače.

Další kapitoly teoretického oddílu budou věnovány vlastní správě terminologie z deskriptivního a preskriptivního hlediska, přičemž autorka zaměří pozornost také na téma terminologické normalizace a s ní související orgány a organizace působící v České republice i ve světě. V dalším oddílu bude představena problematika terminologických databází, na což dále naváže empirická část této práce. Budou zmíněna některá základní hlediska, která je nutno zohlednit při budování databáze a zároveň autorka uvede příklady dnes již existujících projektů, popř. systémů, a to na úrovni Evropské unie a výběrově i mimo ni. V závěru teoretické části práce budou zmíněny některé aspekty zkoumané problematiky, s kterými se odborníci setkávají v praxi.

Cílem empirické části této práce je pokusit se navrhnout a vytvořit terminologickou databázi z glosářů, které má k dispozici asociace JTP. Tato databáze by měla odpovídat mezinárodním normám a zohlednit hlavní požadavky kladené na databáze podobného typu. Podle průzkumu projektu EuroTermBank prováděného v zemích EU patří mezi hlavní cíle vysoká kvalita termínů (tzn. obecně uznávané termíny z důvěryhodných zdrojů), harmonizace, umožnění výměny dat mezi různými terminologickými zdroji, široká dostupnost (i pro externí uživatele), rychlost práce a aktuálnost. Mezi podmínky, které ovlivňují postup práce a výsledek, je pak zahrnuta míra přístupu k terminologickým nástrojům, financování, počet jazyků a další. Tyto podmínky se dále mohou lišit mimo jiné v závislosti na tom, zda správa terminologie probíhá na mezinárodní, národní či lokální úrovni (Rirdance, Vasiljevsk 2006: 14).

Z metodického hlediska prostuduje autorka v první řadě dostupnou literaturu včetně online zdrojů a aktuálních norem a pokusí se charakterizovat základní problematiku tak, jak již bylo nastíněno výše. V druhé fázi se pak bude podílet na samotném tvoření databáze a popíše konkrétní problémy a řešení. Na rozdíl od jiných příbuzných prací se předložená diplomová práce bude zabývat terminologií obecně, a nebude tedy zaměřena na jeden konkrétní obor ani konkrétní termíny. To vychází už ze samotné povahy glosářů, které pokrývají širokou škálu témat a oblastí. V rámci zpracovávání glosářů bude nutné učinit řadu kroků a rozhodnutí. Vedle vlastního vyřídění vhodných glosářů bude dále nutné vytvořit kategorie podle oboru,

kteřé budou následně aplikovány ve zvoleném softwaru. Vzhledem k různým formátům a nejednotné podobě glosářů bude také třeba vyhodnotit dostupné možnosti zpracování a vyvodit z toho závěry pro vlastní databázi.

Na základě nabytých zkušeností s tvorbou databáze a teoretických znalostí o problematice terminologie autorka v závěru práce shrne celkové výsledky, vyjádří se ke konkrétním problémům, které při práci vyvstaly, a nastíní výhled do budoucna.

1.2 Zamýšlené přínosy práce

Zamýšlené přínosy předložené práce jsou dvojí: část teoretická by měla předložit ucelený přehled základní problematiky terminologické práce a vyplnit tak mezeru vzniklou dlouhým opomíjením tohoto tématu v absolventských pracích na FF UK. V roce 2014 sestavila Mgr. Eliška Chmelařová v rámci své diplomové práce *Odborný překlad a organizovaná činnost překladatelů ve 2. polovině 20. století* seznam prací na téma odborný překlad obhájených na Ústavu translatologie FF UK, přičemž její výzkum ukázal, že naprostá většina prací zabývajících se terminologií na ni pohlíží pouze „z hlediska přeložitelnosti odborného termínu, terminologie konkrétního oboru, nebo naopak z hlediska neterminologické složky odborných textů“ (2014: 25). Terminologickou prací obecně a správou terminologie se tedy práce v zásadě nezabývají, popř. jenom okrajově v rámci úvodu do problematiky. Rešerše v Repositáři závěrečných prací UK v roce 2019 pak potvrdila minimálně podobný trend i v následujících letech.

Dalším přínosem práce by měl být samotný vznik databáze, která by svým uživatelům výrazně usnadnila a urychlila překladatelskou práci. Podle příručky *Terminology Management for Translation* (COTSOES) z roku 2017 tráví překladatelé významnou část práce právě terminologickou rešerší, konkrétně se pak jedná o 20–25 % celkového času u profesionálních a 40–60 % u neprofesionálních překladatelů (2017: 2). Zamýšlená databáze by pak toto číslo mohla pomoci výrazně snížit a do budoucna také přispět k vyšší kvalitě překladů.

Svou povahou by měla práce být do velké míry srozumitelná i čtenářům, kteří doposud s terminologickou prací nemají větší zkušenosti. V ideálním případě by pak měla sloužit také jako východisko či inspirace pro budoucí práce podobného zaměření, které by se věnovaly dílčím problémům nastíněným v této práci.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Základní poznatky o terminologii

2.1.1 Definice a vymezení terminologie

Pro zasazení do kontextu je hned v úvodu práce žádoucí představit několik základních definicí terminologie, s kterými pracují představitelé odborné veřejnosti. Koordinátorka terminologie a překladu a jazyková expertka působící v České agentuře pro standardizaci (ČAS) Věra Vlková zmiňuje ve svém článku pro odborný časopis *Perspektivy kvality* 1/2018 s názvem „Terminologie v technických normách“ dvě různé oblasti, ke kterým se termín „terminologie“ vztahuje a které je i zde nutné rozlišit. Na jedné straně pojem označuje souhrn odborných názvů, tzn. termínů, které náleží k jednomu jazyku, což Vlková nazývá terminologickou slovní zásobou. Na druhé straně však pojem „terminologie“ slouží i jako pojmenování pro celý vědní obor, který se zabývá všemi aspekty budování a správy této specifické slovní zásoby, a to včetně její konfrontace s jinými jazyky. Obě tyto oblasti, ač relativně samostatné, se však do velké míry vzájemně ovlivňují a podmiňují, a nelze je tak od sebe zcela oddělit (Vlková 2018: 54).

Wolfram Wills přebírá svou definici z publikace *KÜWES Terminologie* (1990) a na rozdíl od Vlkové pojmu „terminologie“ přiřazuje tři významy, které se sice s výkladem Vlkové do značné míry překrývají, jsou však konkrétnější:

1. „*Terminologie je termín využívaný k označení slovní zásoby odborného jazyka a odborných disciplín.*“
2. *Terminologie je studium pojmů a termínů využívaných v rámci odborné slovní zásoby.*
3. *Terminologie je označení pro metody využívané při terminologické práci.“²*

Zároveň Wills dodává, že „terminologie“ slouží jako nadřazený pojem pro všechny činnosti, které souvisí s objasňováním „odborných znalostí“, a to od prvotního vzniku konkrétních termínů až po jejich překlad do cizích jazyků (1999: 87).

Ieva Zauberga přebírá definici Marie Teresy Cabré a mluví o „procesu kompilování, popisování a prezentování termínů odborných oblastí v jednom nebo více jazycích“, zároveň však dodává, že terminologie „není cílem sama o sobě, ale reaguje na sociální potřeby a pokusy

² Překlad z angličtiny. Veškeré citace z cizojazyčné odborné literatury, které jsou v této práci uvedeny, přeložila autorka Tereza Hamáková.

společnosti vyjasnit komunikaci mezi odborníky“. Je tedy silně vázána nejen na lingvistiku, ale také na oblast komunikace a informací. Jako nástroj komunikace ji pak využívají jak samotní odborníci, tak prostředníci (překladaelé, tlumočníci), kteří pomocí ní zprostředkovávají (odbornou) komunikaci pro jiné (Zauberga 2005: 108).

Ne všichni odborníci však považují terminologii za samostatnou disciplínu a pro některé z nich terminologie nepředstavuje ani teoretický předmět. Podle některých je pak terminologie „pouze“ řada postupů, jak reagovat na konkrétní sociální potřeby (Cabré 1999: 6–7). Pozici, podle které terminologie není samostatná disciplína, pak zastává např. Juan C. Sager. Sager uznává, že terminologie má jisté teoretické základy, z nichž vychází terminologická praxe a metodiky. Ovšem veškeré vlastnosti terminologie připisuje spíše jiným vědám, jako je lingvistika či věda o informacích. Terminologie podle Sagera nepředstavuje vědomosti o „věcech“ (ang. „things“), ale pouze ukazuje, jak „věci“ dělat (1990: 1). To pak doplňuje i Jean-Claude Corbeil, jehož cituje Cabré a který tvrdí, že terminologie je především práce pro odborníky a terminologové jim mají v rámci multidisciplinárního oboru pouze pomáhat s technickými otázkami (Cabré 1999: 12). Robert Dubuc naopak ve své publikaci *Manuel pratique de terminologie* (1985) píše o terminologii jako samostatné disciplíně, která však nebyla pouhým výsledkem snahy o vytvoření nové disciplíny, nicméně vznikla na základě technologického a společenského vývoje a potřeb (Cabré 1999: 14).

V rámci vymezení terminologie je na místě zmínit také její vztah k lexikografii. Lexikografie je věda, která se zabývá tvorbou nejrůznějších druhů slovníků. Od konkrétního druhu slovníku (jedno- či vícejazyčný, obecný či specializovaný [odborný]) se dále odvíjí různé postupy a metody práce. Lexikografie také zasahuje dále než lexikologie, která se omezuje na vztah mezi označujícím a označovaným, tedy dvou stránek jazykového znaku podle lingvisty Ferdinanda de Saussura. Přístup lexikografie je však „sémasiologický“, tzn. lexikografové postupují od „označovaného“ a na základě něho dále charakterizují jednotlivé pojmy, třídy objektů a objekty samotné. Rey (1995: 115) pak tento přesah dává do souvislosti s terminologií: „[Lexikografie] je obor aplikované lingvistiky, který sám lingvistiku přesahuje, a právě to sdílí s praxí terminologie.“ Hlavním důvodem, proč není terminologie podle Reye součástí lexikografie, je její kognitivní aspekt, v rámci něhož se spojuje lingvistický a sociální aspekt.

Rey dále dodává, že lexikografie a terminologie se liší především odlišným úhlem pohledu na stejnou věc. Zatímco lexikografie se zabývá funkcemi a chováním slov ve společnosti, terminologie se věnuje především systému označování konkrétního pole vědomostí a činností. Na rozdíl od lexikografie postupuje „onomasiologicky“, tzn. vychází

z pojmu a směřuje ke znaku (termínu) (1995: 119–120). V této souvislosti je však nutné také zmínit postoj Sagera, podle kterého se díky rozvoji počítačů a využití počítačových aplikací postupy a metody obou aktivit v praxi čím dál více sblížují a sjednocují (1990: 130).

2.1.2 Historie terminologické práce

Význam terminologie se začal poprvé projevovat s rozvojem vědomostí a technických vynálezů již v 18. století. Ve výzkumech chemiků Lavoisiera a Bertholleta nebo botanika a zoologa Linného byl tehdy zřejmý zájem odborníků o pojmenování vědeckých konceptů (pojmu). S rostoucí internacionalizací a pořádáním mezinárodních setkání v 19. století se pak potřeba terminologie projevila ještě výrazněji (Cabré 1999: 1). Např. Alena Šimečková pak ve své publikaci *O němčině pro Čechy* (1995) zdůrazňuje budování odborných terminologií v 19. století v souvislosti se sociálními změnami v Německu a industrializací (1995: 54). Ve 20. století se dále vedle vědců na terminologii začali podílet také technici a inženýři. Rychlý vývoj vedl však také k potřebě harmonizace termínů tak, aby vedle sebe neexistovalo více termínů označujících jeden pojem. Významnou roli zde sehrál hlavní představitel Vídeňské školy Eugen Wüster, který je dnes považován za zakladatele moderní terminologie, a také D. S. Lotte, zakladatel Sovětské školy terminologie (Cabré 1999: 2).

Terminologie jako taková stála také u vzniku řady národních jazyků. Jiří Levý ve svých *Teoriích českého překladu I* (1996) zmiňuje první dochované stopy překládání z období středověku, které měly terminologickou povahu: „Překládání, či vlastně zčešťování je v české literatuře, podobně jako v literaturách jiných, dochováno nejdříve u izolovaných slov: zčeštěná slova v žaltáři, Mater verborum apod. Splývá tedy ve svých počátcích překlad a slovník; v dalších staletích z této symbiózy vznikají veršovaná lexika a tezaury, které jsou na rozhraní mezi slovníkem a literárním dílem: vokabuláře, bohemáře, herbáře atd.“ (1996: 17). Jejich cílem při tom bylo najít konkrétní označení v jiném jazyce pro známý pojem, popř. toto označení vytvořit, pokud v daném jazyce neexistovalo.

Ačkoliv má tedy tato disciplína sama o sobě již velmi dlouhou historii, její systematický vývoj probíhá teprve několik posledních desetiletí. Ani v první polovině 20. století jí nebylo ze strany lingvistů a sociologů věnováno ještě mnoho pozornosti. Teprve ve 30. letech začala vznikat moderní terminologie právě díky práci E. Wüster, který ve své dizertaci³ zdůraznil důležitost systematizace metod a základních principů práce s termíny (Cabré 1999: 2).

³ Dizertace nesla název „Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektro-Technik. Die nationale Sprachnormung und ihre Verallgemeinerung“ (Mezinárodní jazyková normalizace v technice, především v elektrotechnice. Národní jazyková normalizace a její zobecnění.) (Wills 1999: 88, překlad T. H.).

I přes počátky terminologie ve 30. letech nicméně nelze ještě ani v roce 1950 hovořit o systematické a metodologicky sofistikované terminologické práci. Ta začala vznikat teprve o něco později na popud národních a mezinárodních jazykových agentur. Důležitým mezníkem v historii terminologické práce je pak rok 1971, kdy v rámci dohody mezi organizací UNESCO a rakouským institutem pro standardizaci „Österreichische Normungsinstitut“ vznikl na základě myšlenky E. Wüsterova centralizující orgán s názvem *InfoTerm* (Information Centre for Terminology), který měl mít na starosti všechny otázky týkající se terminologie. InfoTerm se postupně vyvinul v mezinárodně uznávanou organizaci, která má na starosti řadu úkolů, mezi něž patří např. shromažďování informací o činnostech a publikacích v oblasti terminologie, vydávání odborných časopisů a monografií, poskytování pomoci při vzniku terminologických databází a jiných projektů, podpora a organizace činností souvisejících s terminologií aj. (Wills 1999: 88).

V rámci vývoje moderní terminologie hovoří Cabré (1999: 5–6) o čtyřech obdobích:

1. počátky (1930–1960) – navržení metod a systematická tvorba termínů;
2. formování oboru (1960–1975) – rozvoj tzv. sálových počítačů (ang. „mainframe computers“), vznik prvních databank, počátky mezinárodní koordinace základních principů pro zpracovávání terminologie, první snahy o normalizaci terminologie;
3. rozmach (1975–1985) – jazykové plánování, terminologické projekty, vnímání role terminologie při modernizaci jazyka, změny zpracovávání terminologie v souvislosti s rozšířením osobních počítačů;
4. expanze (1985 – do současnosti⁴) – změna trhu a pozice terminologie na něm, mezinárodní spolupráce, počítačová věda jako hybatel změn (nové technologie usnadňující práci terminologům).

Klaus-Dirk Schmitz (2005: 3) dodává ještě páté období (zasahující do čtvrtého období podle Cabré), a sice:

4. 1985–1995 – vznikají první příručky a doporučení týkající se správy terminologie podporované počítačem, v učebnicích nalezneme kapitoly věnující se terminologickým bankám;

⁴ Tzn. do doby vydání publikace (1999).

5. 1995 – do současnosti⁵ – vznikají nové publikace a normy, probíhají vědecké diskuze o nových metodách v počítačové správě terminologie.

Vlastní teorie terminologie začala vznikat až s jistým odstupem. Ve 30. letech pracovali zároveň rakouští, sovětsí a čeští učenci na základech „terminologické vědy“. Na základě této práce následně vznikly tři terminologické školy a zároveň tři různé přístupy, které se však nevyklučují. První přístup vnímá terminologii jako multidisciplinární, přesto však samostatný předmět, který má sloužit vědeckým a technickým disciplínám a jehož hlavním zájmem jsou vztahy mezi pojmy a termíny. Druhý přístup se zaměřuje na logickou klasifikaci pojmových systémů a organizaci vědomostí a třetí přístup považuje terminologii za část jazykové slovní zásoby a odborný jazyk pak chápe jako podsystém jazyka obecně. Obecná teorie terminologie pak vychází z prvního přístupu (Cabré 1999: 1–6).

Zmíněnou multidisciplinaritu zdůrazňuje ve svém článku také Vlková. Vedle lingvistiky, popř. překladatelství, pak uvádí např. logiku, psychologii, informatiku nebo technické vědy, přičemž terminologové při své práci využívají kombinaci konkrétních prvků z nejrůznějších přístupů ke zpracování informací (Vlková 2018: 54).

Z uvedených evropských terminologických škol se posléze zájem o terminologické postupy rozšířil také do Francie, Belgie, skandinávských zemí, do Kanady a postupně také do dalších zemí a regionů včetně Afriky, Jižní Ameriky a Japonska. Na základě rozvoje v jednotlivých zemích lze pak pozorovat tři hlavní zaměření. V první řadě se jedná o terminologii s důrazem na lingvistiku, do kterého se řadí tři původní školy, dále terminologie se zaměřením na překlad, která je typická pro vícejazyčné oblasti jako je Belgie nebo Kanada, a v neposlední řadě terminologie s ohledem na jazykové plánování, která souvisí s ochranou menšinových jazyků např. v kanadském Quebecu. Různé přístupy k terminologické práci a jejímu zaměření pak reflektují lokální situaci a místní zájmy (Cabré 1999: 12–14).

Na základě práce zmíněného Eugena Wüstera vznikla v 80. letech řada publikací, které se zabývaly teoretickými základy terminologie a metodami terminologické práce. Mezi autory těchto publikací patří Felber (1984), Dubuc (1985), Picht a Draskau (1985), Arntz a Picht (1989), Felber a Budin (1989) a již dříve zmíněný Sager (1990). Navzdory jejich přínosu k rozvoji terminologické vědy jsou však dnes mnohé jimi předepisované postupy kritizovány především z toho důvodu, že „tradiční nástroje pro terminologickou práci jako karty v kartotékách, glosáře, seznamy termínů a odborné slovníky ve většině případů neumožňují terminologovi popisované principy dodržovat“ (Schmitz 2005: 2).

⁵ Tzn. do vydání článku (2005).

2.1.3 Teorie terminologie

Základními stavebními kameny teorie terminologie jsou pojmy, definice, označení (termíny) a objekty. Jejich vzájemný vztah popisuje norma ČSN ISO 704: „Objekty jsou vnímány nebo myšleny a abstrahovány do pojmů, které jsou ve speciálních jazycích vyjadřovány označeními a/nebo definicemi“ (2009: 6). Pojmy představují jednotky znalostí a myšlení, které nám v rámci strukturovaného systému umožňují organizovat naše vědomosti o světě. Zároveň odpovídají konkrétním třídám, do nichž jsou v rámci konceptualizace tříděny objekty, a jsou považovány za jejich mentální reprezentaci. Tyto objekty při tom mohou být konkrétní (řeka) nebo abstraktní (tekutost) a v terminologické práci jsou definovány jako „něco, co je vnímáno nebo myšleno“ (ČSN ISO 704:2009: 10).

Pojmy dále představují pojítka mezi objekty a odpovídajícími označeními/definicemi. Jak definice, tak označení se vztahují ke stejnému objektu a zastupují pojem: „Označení je stručný a výstižný způsob, jak odkazovat na pojem, zatímco definice musí umožnit volbu extenze a odlišení pojmu od ostatních pojmů v dané doméně“ (ČSN ISO 704:2009: 38). Mezi označení pak řadíme termíny, vlastní názvy a vybrané značky (ČSN ISO 704:2009: 54). Bruno de Bessé definuje termín v rámci svého příspěvku v *Handbook of Terminology Management* jako „jednotku nesoucí význam, která je složena z jednoho (jednoduchý termín) nebo více slov (složené termíny) a která představuje jeden konkrétní pojem v rámci daného oboru“ (Bessé in Wright, Budin 1997: 64).

2.1.4 Překladatelé a tlumočníci v kontextu terminologické práce

Hlavním cílem překladatelů a tlumočnicků v oblasti terminologie je nalézt takový termín, který v dané situaci zajistí bezproblémovou komunikaci. Obě role tvoří jistý most mezi terminology na jedné straně a experty v dané oblasti na straně druhé. Zatímco překladatelé však musí při své práci využívat oficiálně přijaté a zavedené termíny, mají tlumočníci možnost větší flexibility, neboť jejich hlavním úkolem je zprostředkovat rychlou a efektivní komunikaci, a jejich terminologie je tak více vázaná na kontext a příjemce. Hlavním kritériem pro oba je však dostupnost a snadnost použití termínu, z jejich hlediska je tedy terminologie nahlížena spíše pragmaticky.

Profesionální překladatelé jsou si vědomi nutnosti zprostředkovat výchozí text v jiném jazyce pomocí vhodných termínů, které jsou v daném jazyce užívané. K tomu jim slouží paralelní texty, slovníky, terminologické databáze a jiné důvěryhodné zdroje. Pokud se jim však

nepodaří odpovídající termín nalézt, musí se pokusit „sesbírat“ konkrétní označení daného pojmu mezi mluvčími cílového jazyka a případně navrhnout vlastní alternativy. Neexistence termínů v cílovém jazyce pak často vyplývá z nepřítomnosti tématu v dané kultuře (jazyce). Začne-li však toto téma do dané společnosti pronikat, vzniká i potřeba vhodné terminologie. Ve spoustě případů, kdy je daná oblast na „škále důležitosti“ níže (kosmetika, vaření), jsou pak tvůrci této terminologie právě překladatelé. Nové termíny vznikají výpůjčkou z cizího jazyka, nebo vznikají od základu tak, aby plnily funkci ekvivalentu zdrojového termínu v cílovém jazyce. Jako nejjednodušší se pak často jeví kalk nebo transkripce, popř. přímý transfer, který je naopak u terminologů spíše výjimkou. Terminologové se často snaží podchytit a zprostředkovat vlastní význam termínu a vytvořit termín v cílovém jazyce, v některých případech však mohou vzniknout i umělé tvary, které jsou nepřirozené, a odborná veřejnost je nepřijme. Například v textech Evropské unie je pak dokonce výhodné používat spíše termíny, které lze snadno přeložit zpět vzhledem k existenci paralelních textů v několika jazykových verzích (Zauberga 2005: 107–111).

Na rozdíl od terminologů překladatelům záleží spíše na konzistentnosti než na dokonalosti, přesto však musí zohledňovat i skutečnost, že v průběhu času může docházet ke změnám a úpravám termínů. To pak vede v praxi k tomu, že mohou paralelně existovat dvě a více verzí termínu označující stejný pojem, což je v rozporu se základním principem tvoření terminologie.

Jak už bylo zmíněno, tlumočníci jsou více vázáni na kontext situace. V praxi se mohou setkat s několika různými přístupy k terminologii – mnohdy je důležitější zprostředkovat vlastní smysl, při užití terminologie pak mohou v průběhu připravené termíny nahrazovat na doporučení expertů přítomných na dané akci, někdy dokonce mohou být požádáni, aby terminologii nevyužívali. Tlumočníci tak mohou napomoci tomu, aby z nových termínů vznikaly jednotky, jež jsou v konkrétních situacích přijatelné (Zauberga 2005: 113–114).

2.1.5 Terminologická práce a počítače

V dnešní době si lze jen těžko představit práci s terminologií, při které by počítače nehrály významnou roli. Rychlý rozvoj a snadná dostupnost počítačů vedly v několika posledních desetiletích k tomu, že se naprosto změnil způsob práce jak v oblasti výzkumu terminologie, tak v oblasti její správy, a vyvinuty byly také nové metody, jak s termíny přímo zacházet v textu. Změny v metodice můžeme vidět např. ve využití pravidelně aktualizovaných databází⁶

⁶ K problematice termínů „databáze“ vs. „databanka“ krátce viz kapitola *Terminologické databáze*.

nebo elektronických korpusů sestavených z reprezentativních textových vzorků (buď původně v elektronické formě, nebo konvertované do elektronické podoby např. pomocí skenování a programů OCR).

Jak už bylo uvedeno v kapitole o historii terminologické práce, již v 60. letech 20. století vznikaly první sálové počítače, které byly naprogramovány tak, aby byly schopny zpracovávat sbírky terminologických dat, ačkoliv tyto nástroje nedokázaly i přes snahu vývojářů ještě aplikovat dnes zcela převládající přístup zaměřený na pojem, a databáze tak mnohdy obsahovaly několik terminologických záznamů představujících stejný pojem.⁷ S rozšířením osobních počítačů se pak způsoby a postupy využívané při terminologické práci postupně dále rozvíjely a zefektivňovaly. Velkou změnu přinesl také internet, který dnes slouží nejen k terminologické rešerši, ale funguje také jako online platforma pro celosvětovou terminologickou spolupráci, což dnes opět umožňuje dosahovat v oblasti terminologie mnohem vyšších kvalit (Schmitz 2005: 1–4).

Terminologie a práce s ní sehrála také významnou roli v počátcích vývoje strojového překladu (Machine Translation, MT). O možnosti využití mechanických slovníků se poprvé začalo hovořit již v 17. století, nicméně teprve ve 20. století se začaly objevovat konkrétní návrhy (např. ruský lingvista Petr Smirnov-Troyanskii a jeho tři fáze mechanického překladu). Ve 40. a 50. letech se pak začali Warren Weaver (The Rockefeller Foundation) a Andrew D. Booth věnovat možnosti využití počítače v překladu. Booth se zabýval otázkou mechanizace dvoujazyčného slovníku a spolupracoval při tom s Richardem H. Richensem, který mezitím vytvářel děrné štítky s překlady jednotlivých slov z vědeckých abstrakt. V překladu slovo za slovo pokračoval také Erwin Reifler z Washingtonské univerzity v Seattlu, který v rámci svého týmu vytvářel velké dvoujazyčné slovníky, v nichž využíval lexikografické informace jak k výběru lexikálních ekvivalentů, tak k řešení gramatických problémů bez využití syntaktické analýzy. Od roku 1958 vývoj pokračoval pod vedením Gilberta Kinga (IBM Corporation). Letectvo Spojených států amerických pak až do roku 1970 využívalo jeho systém, který produkoval velmi hrubé a někdy sotva srozumitelné překlady, jež nicméně přesto uspokojovaly základní potřeby tehdejších vědců (Hutchins in Koemer, Asher 1995: 432–443).

V rámci práce s více jazyky využívají dnes terminologové často předem vygenerované seznamy termínů (k čemuž slouží např. i specifické počítačové programy pro analýzu textu a extrakci termínů) a následně vyhledávají odpovídající ekvivalenty v jiných jazycích, což souvisí i s již dříve zmiňovaným metodickým „sblížením“ s lexikografií. Celkově se práce díky počítačům neustále zrychluje a stále více automatizuje. Oproti dřívějšímu sestavování

⁷ Rozdíly mezi přístupy jsou krátce popsány v kapitole *Terminologické databáze*.

rozsáhlé bibliografie v daném oboru a „ručnímu“ prohledávání ve snaze nalézt správný termín mají nyní terminologové k dispozici elektronické zdroje a nástroje, v rámci nichž je mimo jiné možné sledovat např. frekvenci užití a další vlastnosti konkrétních výrazů, a učinit tak rozhodnutí na základě kvalitní analýzy velkého množství dat, která je do velké míry nebo zcela provedena počítačem. Touto problematikou se podrobně zabývá korpusová lingvistika. V souvislosti s rozvojem počítačové vědy je pak na místě zmínit také možnost využití databází obrázků, které pomáhají objasnit určité typy pojmů a dále tak přispívají ke vzniku adekvátní terminologie a k jejímu pochopení (Cabré 1999: 162–164).

Výrazný přínos přináší počítače také ve fázi detekce a extrakce termínů z textu. V dnešní době již máme k dispozici řadu programů, které jsou schopny v textech automaticky rozpoznat „kandidáty“ na termíny a extrahovat je v podobě seznamu. Tyto programy pak využívají kombinaci různých technik, jak tyto možné termíny identifikovat. Na základě těchto seznamů mohou následně terminologové vygenerované položky ručně třídit a hodnotit (Bowker 2009: 288). Obecně pak rozlišujeme přístup lingvistický, statistický a přístup, v rámci něhož se předchozí dva kombinují. První programy pro terminologickou extrakci se objevily v 90. letech 20. století. Zájem na vzniku těchto programů měly různé profesní skupiny, které usilovaly o tvorbu nejen glosářů, ale měly např. podpořit i rozvoj automatického překladu apod. První takový projekt, který si získal ohlas, nesl název TERMINO a vznikl již v roce 1990. Od té doby vznikla řada dalších projektů usilujících o navržení různých typů automatických rozpoznávačů terminologie. Cabré, Estopà a Vivaldi však ve svém článku o systémech automatické detekce zmiňují, že fáze extrakce je stále problematická především při identifikaci a rozpoznání složených termínů, při identifikaci terminologického charakteru lexikální jednotky a posouzení vhodnosti terminologické jednotky v dané slovní zásobě (Cabré et al. 2001: 53–54).

Klaus-Dirk Schmitz (2005: 3) nabízí výčet popisující změny v terminologické práci a správě terminologie s ohledem na rozvoj počítačů:

1. před rokem 1965 – terminologická práce založená pouze na využití kartoték, glosářů a seznamů termínů;
2. 1965–1975 – objevují se první terminologické banky na sálových počítačích (Team, Termium, Eurodicautom), vznikají první papírové šablony pro záznamy, tištěné terminologické seznamy, terminologická data však zpracovávají datoví písaři (ne terminologové);

3. 1975–1985 – vznikají první terminologické softwary na mini počítačích (Ericsson Cat), terminologům je umožněn přímý přístup, terminologické banky zpřístupněné na terminálech „in-house“, vkládání a zpětné vyhledávání dat je umožněno online;
4. 1985–1995 – vznikají první jednoduché programy pro správu terminologie na PC pro jednotlivé uživatele, objevují se otázky související s problematikou harmonizace a integrace, jsou navrhovány postupy pro výměnu dat, konsolidaci a opětovné využití dat;
5. 1995 – do současnosti – systémy pro správu terminologie na vysoké úrovni (např. MultiTerm), spolupráce v rámci terminologické práce přes sítě, integrace do jiných nástrojů, další programy usnadňující terminologickou práci (zmíněné programy na extrakci termínů apod.).

Kromě změny přístupu popisuje Schmitz také další změny ve správě terminologie. Na rozdíl od zastaralých terminologických systémů umožňují moderní systémy pohodlnější vyhledávání díky možnostem rozšířeného vyhledávání, „fuzzy“ vyhledávání nebo např. vyhledávání víceslovných termínů v přirozeném pořadí⁸. Moderní systémy dále umožňují dodržování principu „autonomie termínu“, tzn. podporují možnost neomezeného opakování datové kategorie „termín“ se všemi závislými kategoriemi (gramatický rod, kontext apod.). Díky tomu lze pak všechny termíny vztahující se na jeden termín adekvátně spravovat (Schmitz 2005: 4–5). Detailnější pohled na systémy pro správu terminologie a datové kategorie je poskytnut v kapitole *Terminologické databáze*.

Navzdory velkým výhodám zapojení počítačů do terminologické práce se i dnes potýkáme s určitými nedostatky souvisejícími s nedostatečnou integrací počítačových softwarů a jejich nekompatibilitou, neadekvátností hardwaru, nedostatkem zdrojů (především u menších jazyků), nutností lidského zásahu apod. (Cabré 1999: 166–167). Do budoucna se však dá předpokládat, že budou konkrétní bariéry, i díky rozvoji např. umělé inteligence, dále odstraňovány.

2.2 Správa terminologie

Navzdory tomu, že se v odborné literatuře běžně setkáváme v souvislosti s naším tématem s termíny „terminologická práce“ (ang. „terminology work“) či „terminografie“

⁸ Schmitz uvádí, že dřívější systémy měly pouze omezené možnosti vyhledávání, a víceslovné termíny tak mnohdy nešlo vyhledat v jejich běžném pořadí. Např. místo „serial interface“ se tedy podle Schmitze muselo v systému vyhledávat „interface, serial“ apod. (Schmitz 2005: 4).

(ang. „terminography“), považují je autoři publikace *The Handbook of Terminology Management* za příliš úzce zaměřené. Z toho důvodu je nahrazují termínem „správa terminologie“ (ang. „terminology management“), který si pro své účely definují jako „jakákoliv záměrná manipulace s terminologickými informacemi“. Ta pak zahrnuje praktickou správu terminologie ve smyslu uspokojování potřeby neustále se rozvíjejících odvětví po přesném a jednoznačném vyjadřování a komunikaci, systematické zpracovávání nových pojmů a jejich odpovídajících termínů a jejich následnou prezentaci např. v podobě slovníků nebo databází a v neposlední řadě zpětné vyhledávání pro účely jako je např. překlad či tlumočení (Wright, Budin 1997: 1–2).

Vlastní správě terminologie logicky předchází samotný vznik termínů. Ačkoliv toto není předmětem předložené diplomové práce, uvádí autorka na tomto místě několik vybraných principů uplatňovaných při zpracovávání nových termínů. Terminologické jednotky, které terminologové musí v textech správně identifikovat a následně zpracovat, mohou mít řadu forem a různou délku. Kromě jednoslovných, popř. víceslovných termínů mezi ně pak dále mohou patřit i ustálené fráze, kolokace, standardizované formy textů (smlouvy), zkratky označující termíny nebo kanonické formy termínů, tzn. formy, v jakých jsou termíny prezentovány např. ve slovnících, což se odvíjí od zvyklostí konkrétních jazyků a daných pravidel. Mezi tato pravidla patří psaní malých písmen na začátku slova, pokud to nevyžaduje gramatika jazyka, jako je tomu např. u podstatných jmen v němčině. Podstatná jména obecně by dále měla být uvedena v nominativu u flektivních jazyků a také v singuláru, není-li plurál jedinou existující formou. V jazycích, ve kterých mají substantiva rod, by měl být tento rod (např. v podobě členu) uveden odděleně až za termínem. Slovesa se zaznamenávají v infinitivu a např. u angličtiny by měla být vynechána částice *to*. Víceslovné termíny by pak měly být uvedeny v té formě (pořadí), v jakém se používají v jazyce (S. E. Wright in Wright, Budin 1997: 14–18). S ohledem na terminologii zaměřenou na překlad (dvou- a vícejazyčné terminologie) je dále nutné zohlednit také problematiku ekvivalence termínů v různých jazycích. Arntz (2009: 148) uvádí, že předpokladem pro „spojení“ termínu v jednom jazyce s jeho protějškem v jazyce druhém je jejich pojmová shoda. Hlavním problémem při tom je, že jednotlivé jazyky mnohdy realitu z hlediska pojmů člení a kategorizují odlišně. Arntz pak jako příklad uvádí různé označení barev. Detailnější zpracování tohoto dílčího problému by mohlo být předmětem budoucích absolventských prací.

Pro adekvátní správu terminologie je potřeba splnit řadu základních požadavků. Tyto požadavky uvádí ve svém článku Klaus-Dirk Schmitz (2002) v souvislosti s technickými

komisemi ISO.⁹ Konkrétně pak zmiňuje přístup zaměřený na pojem, princip autonomie termínu, nutnost podpory datových kategorií (směrodatná je při tom norma ISO 12620), dále šablony pro pracovní verze a konečnou verzi normy, zdůrazňuje nutnost uchovávat „historii“ práce tak, aby šlo zpětně snadno vyhledat změny, zaměření na práci na webu a nakonec doporučuje vytvořit určité diskuzní fórum pro všechny spolupracující strany, které jim umožní konzultovat dílčí záležitosti (2002: 1–2).

Než přejdeme ke konkrétním typům správy terminologie, je na místě zmínit také určitý paradox související s postavením jazyka v dané zemi. Na jedné straně je zde sice jasná tendence k sjednocení a využívání společného jazyka v odborné komunikaci (v dnešní době tuto roli přebírá především angličtina) a preference internacionalismů tak, aby nedocházelo k posunům a nedorozuměním. Na straně druhé však čím dál více zemí klade velký důraz na vlastní jazyk, který reflektuje kulturu daného národa. Postupná internacionalizace tedy zároveň vede ke vzniku konkrétních opatření na ochranu jazykové a kulturní identity (Cabré 1999: 22–23). Arntz nicméně uvádí také další pozitivní aspekt internacionalizace, a sice spolupráci jednotlivých institucí a organizací, která je dnes mnohem častější než dříve. Tato spolupráce pak do velké míry závisí na konkrétních cílech a kompetencích, Evropská unie však výrazně přispěla k zahájení spolupráce i mezi různými typy institucí (na různých úrovních a s různými cíli), přičemž velké mezinárodní projekty v řadě případů podporuje finančně (2009: 288–289).

2.2.1 Deskriptivní správa terminologie

Cílem deskriptivní správy terminologie je zdokumentovat všechny termíny, které slouží k označení pojmů v rámci konkrétní disciplíny. Ačkoliv obecně se v teorii doporučuje a upřednostňuje *systematická správa terminologie*, v rámci níž mají terminologové dostatek času sesbírat odpovídající množství materiálů z daného odvětví a zpracovat terminologii podle logických pojmových systémů za asistence expertů, v praxi to často neodpovídá. Vzhledem k časovému tlaku a mnohým administrativním omezením se musí překladatelé-terminologové naopak často uchýlovat ke *správě terminologie ad hoc*, kdy pracují s různě dlouhými texty z oblasti, o které měli předtím mnohdy pouze minimální znalosti. Musí si tedy vytvořit své vlastní zdroje, které však představují pouze malou část celkové problematiky, a můžou tak případně vést ke zkresleným závěrům. Při nashromáždění velkého množství terminologických ad hoc sbírek sice lze odhalit širší souvislosti v rámci dané oblasti, nicméně to je otázka až dlouhodobější práce. I přes tuto skutečnost však překladatelé nesou

⁹ Blíže k ISO viz podkapitola *Terminologická normalizace*.

zodpovědnost za to, že terminologie v cílovém jazyce je přesná, spolehlivá a konzistentní. V ideálním případě klient překladateli poskytne terminologické informace, které jsou nutné k adekvátnímu překladu. Ačkoliv však sice existují společnosti, které tyto podklady poskytují, bývá to spíše výjimkou, popř. se často jedná o tak nekvalitní materiály, že překladatelům práci spíše ztěžují (S. E. Wright, L. Wright in Wright, Budin 1997: 147–150). Arntz dodává, že „[č]istě deskriptivní terminologická práce má své místo pouze v těch oblastech, kde je závazné stanovení a prosazování terminologií možné pouze ve velmi omezené míře nebo vůbec, popř. tam, kde tomu brání ekonomické či jiné důvody“ (Arntz 2009: 288).

Terminologické projekty často předpokládají existenci již dobře zavedených termínů, které označují konkrétní pojmy v rámci oborů, popř. jistou centrální organizaci, která prosazuje nové pojmy a termíny v rámci jazykové normalizace. Oblasti, jako jsou sociální vědy, se však často potýkají s tím, že pojmy nejsou přesně definované a mohou být nejednoznačné. V takových případech pak terminologové mohou autorům pomoci vyjasnit klíčové pojmy a vyvinout odpovídající slovní zásobu. Příkladem právě v oblasti sociálních věd pak je pak projekt INTERCOCTA (International and Interdisciplinary Co-operation on Conceptual and Terminological Analysis) pod hlavičkou *International Social Science Council, Standing Committee on Conceptual and Terminological Analysis* (ISSC/COCTA), v rámci něhož vzájemně spolupracují světové asociace z oblasti sociálních věd. Projekt má především sloužit jako model diskuze o deskriptivní terminologii, jejíž cíl je převážně edukační (Riggs, Mälkiä, Budin in Wright, Budin 1997: 184–185).

2.2.2 Preskriptivní správa terminologie

Preskriptivní správa terminologie je založena na vytvoření konkrétních pravidel a nařízení, na základě nichž terminologie následně vzniká. Tato pravidla jsou formulována v rámci jazykové normalizace mezinárodními organizacemi. Vlastní preskriptivní terminologická práce je pak většinou prováděna specializovanými odborníky v rámci konkrétních komisí a jim podřízených dílčích komisí. Právě zapojení expertů však může být poměrně komplikované vzhledem k tomu, že jejich účast na vytváření konkrétních definic pojmů je mnohdy velmi časově náročná. Vznik terminologických norem tak často závisí na ochotě jednotlivců.

Ve firmách a společnostech, ve kterých je nutné dodržovat určitou harmonizovanou terminologii, probíhá tato terminologická normalizace mnohdy v rámci spolupráce několika různých oddělení a konkrétních překladatelů, informačních expertů apod., a v ideálním případě je pak přístupná online. To je však ovšem silně závislé na míře podpory a pochopení ze strany

vedoucího oddělení společnosti (S. E. Wright in Wright, Budin 1997: 197–198). Nicméně skutečnost, že přístup společností k překladu a s tím související práci s terminologií ve vícejazyčných prostředích není mnohdy ideální, naznačuje výzkum Alexandry Albuquerque a Rute Costy, podle kterého bývají překlady mnohdy vyhotoveny neprofesionály a jazyk často nebývá prioritou. Správa terminologie pak bývá minimální a pozornost je jí věnována až ve chvíli, kdy vznikne problém, který je potřeba vyřešit. Postup je tedy spíše reaktivní než proaktivní (Albuquerque, Costa 2018: 149–161).

Základní postupy v rámci práce s více jazyky jsou do jisté míry obdobné jako u práce s jedním jazykem, tzn. jednotlivé komise sbírají termíny, vytváří pojmové systémy a formulují definice. Přesto však v praxi existují odlišnosti v přístupu. Zatímco u vícejazyčných oblastí se zohledňuje a je kladen velký důraz na nutnost harmonizace pojmů a termínů napříč jazyky, mnohé firmy či dokonce jednotlivá oddělení jedné společnosti využívají i v rámci jednoho jazyka různé termíny označující stejné pojmy, což logicky může vést k nedorozumění či závažnějším, např. právním důsledkům. I z toho důvodu si dnes mnozí uvědomují nutnost pečlivě definovat a harmonizovat vlastní terminologii. To pak ilustruje i situace v normalizačních organizacích, kde jsou často používána stejná označení pro podobné, přesto však stále odlišné pojmy. Jako jedno z možných řešení by bylo např. vytvořit obecnější definice, které by bylo možné využít v různých oblastech, v praxi se však ukazuje, že by tento postup byl mimo jiné časově velmi náročný (S. E. Wright in Wright, Budin 1997: 198–200).

I přes veškeré výhody má normalizace terminologie samozřejmě i svá omezení. Není například vhodné uchýlovat se k příliš rychlé normalizaci v odvětvích, která jsou mladá a rychle se rozvíjí. Zohlednit se musí také různé národní skupiny, a nelze tak jednoduše převzít národní normy (především světových jazyků) a implementovat je bez revize jinde. Příkladem je pak rozdíl mezi britskou vs. americkou angličtinou, popř. evropskou a jihoamerickou španělštinou, který se v normách logicky promítá (S. E. Wright in Wright, Budin 1997: 201–202). Arntz, který hovoří o normativní terminologické práci, zároveň dodává, že přirozeným omezením v rámci normování je skutečnost, že normalizovat lze pouze část terminologií (2009: 287). Mezinárodní normy tak slouží jako vhodný „odrazový můstek“, avšak skutečnost, že jsou povahou velmi obecné a nezohledňují individuální cíle, potřeby nebo podmínky, vede k tomu, že na ně nelze spoléhat stoprocentně a je nutné s nimi dále pracovat podle dané situace. Organizace zabývající se terminologickou normalizací a základní postupy krátce představí následující kapitola.

2.2.3 Terminologická normalizace

Vzhledem k tomu, že terminologie pracuje se slovní zásobou všech odborných sfér a řada otázek se tedy postupně začala řešit v rámci jiných oborů, než je samotná lingvistika, vznikla potřeba určitého sjednocení metod a postupů a stanovení konkrétních pravidel, které by bylo možno aplikovat napříč obory a které by platily mezinárodně. Za účelem toho vznikla podle Vlkové platforma technické normalizace. Působení této platformy je pak definováno jako „činnost, kterou se zavádějí ustanovení pro obecné a opakované použití, zaměřená na dosažení optimálního stupně uspořádání v dané souvislosti s ohledem na aktuální nebo potenciální problémy“ (Vlková 2018: 54).

První mezinárodní organizací pro normalizaci na světě se stala Mezinárodní elektrotechnická komise (International Electrotechnical Commission, IEC), která byla založena v americkém státě Missouri v roce 1904. Tato organizace má, jak naznačuje název, za úkol vypracovávat normy pro elektrotechniku a příbuzné obory (Cabré 1999: 2). IEC při své práci úzce spolupracuje s asi nejvýraznější institucí v oblasti terminologické normalizace, kterou je Mezinárodní organizace pro normalizaci (International Organisation for Standardization, ISO). ISO působí jako světová federace, která sdružuje národní normalizační orgány. Tyto orgány mají jako členové ISO právo na zastoupení v technických komisích, o jejichž předmět se zajímají. V rámci těchto komisí se pak v souladu s pravidly danými směrnicemi vypracovávají mezinárodní normy, o jejichž přijetí následně hlasují členové ISO. K vydání normy je nutný souhlas nejméně 75 % hlasujících členů. Vedle národních normalizačních orgánů pak ISO dále spolupracuje také s řadou vládních i nevládních mezinárodních organizací, které se na práci podílí (ČSN ISO 860:2007: 5).

Problematikou terminologické práce se v rámci ISO dlouhodobě zabývá komise ISO/TC 37 *Terminologie a jiné jazykové a obsahové prostředky*. Tato komise vypracovává, stejně jako další komise, mezinárodně uznávané normy, které se následně překládají do dalších jazyků. Normy, které jsou založené na obecně platných principech a jejichž aplikace je tak snadno uplatitelná ve všech jazycích, běžně nepůsobí při překladu problémy. Naopak u norem, které jsou specifické pro daný typ jazyka, však překlad mnohdy vyžaduje složitější postupy (vysvětlivky, interpretace apod.). Do roku 2008 pak měl komisi na starosti orgán InfoTerm, který spolupracoval i s dalšími komisemi. V roce 2009 InfoTerm vytvořil paralelní sekretariát komise ISO/TC 37, a nadále se tak podílí na jejích činnostech.¹⁰

¹⁰ GALINSKI, Christian. Infoterm 40 years: International cooperation in terminology. In: *Infoterm.info* [online]. Seoul: LaRC Conference, 10.–11. 6. 2011 [cit. 2018-12-20]. Dostupné z: http://www.infoterm.info/pdf/activities/Infoterm_2011-06.pdf.

Komise ISO/TC 37 se dělí na pět dílčích komisí (Subcommittees, SC), které se specializují na konkrétní aspekty terminologické práce. V pořadí první dílčí komise ISO/TC 37/SC 1 se věnuje principům a metodám, dílčí komise SC 2 má na starosti terminologické postupy a procesy a kódování jazyka, dílčí komise SC 3 řeší management jazykových prostředků, SC 4 management jazykových zdrojů a poslední, pátá dílčí komise SC 5 se specializuje na překlad, tlumočení a související technologie. V rámci jednotlivých dílčích komisí pak působí konkrétní pracovní skupiny (Working Groups, WG). Na území České republiky pak dlouhodobě působí technická normalizační komise TNK 114 *Terminologie: principy a koordinace*, kam spadají dílčí komise SC 1–4. Pátá dílčí komise pak spadá do agendy Centra technické normalizace (CTN) ustanoveného při České společnosti pro jakost (ČSJ) (Vlková 2018: 54–55).

CTN mimo jiné spolupracuje také s Úřadem pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví (ÚNMZ), který spadá do resortu Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. Od roku 2018 je pak na našem území za veškerou činnost související s technickými normami (tvorba, vydávání a distribuce) odpovědná Česká agentura pro standardizaci (ČAS).¹¹

Mezi aktuálně platné normy zabývající se terminologií, které jsou k dispozici v češtině, patří např. ČSN ISO 10241-1:2017 *Terminologická hesla v technických normách – Část 1: Obecné požadavky a příklady zpracování*, ČSN ISO 10241-2:2017 *Terminologická hesla v technických normách – Část 2: Přejímání normalizovaných terminologických hesel*, ČSN ISO 860:2018 *Terminologická práce – Harmonizace pojmů a termínů* a ČSN ISO 704:2018 *Terminologická práce – Principy a metody*. S ohledem na počítačové aplikace je pak relevantní např. norma ISO 12620 *Computer applications in terminology – Data categories*¹². Vydané normy nejsou veřejně dostupné, lze je ovšem zakoupit přes oficiální web ISO, ČAS (ÚNMZ) nebo jiné autorizované poskytovatele.

2.3 Terminologické databáze

K tomu, aby šlo s termíny v praxi pracovat, je potřeba utřídit a uspořádat je do uživatelsky přívětivé podoby. I dnes je stále možné využívat tištěné glosáře a slovníčky, stále častěji se však setkáváme s elektronickou formou zpracování v rámci tzv. terminologických databank a databází, které s sebou nesou řadu výhod. Terminologické banky lze definovat jako „rozsáhlé

¹¹ O Úřadu. *unmz.cz* [online]. [cit. 2019-06-30]. Dostupné z: <http://www.unmz.cz/urad/o-uradu>.

¹² V době psaní této práce byla norma stažena z oběhu. V roce 2019 pak byla publikována nová verze s názvem *Management of terminology resources – Data category specifications*, kterou lze zakoupit online.

sbírky elektronických terminologických záznamů, jimiž jsou hesla obsahující informace o termínech a pojmech, které zastupují“ (Bowker 2009: 288). Poprvé se začaly objevovat od 60./70. let 20. století, kdy byly vytvářeny velkými společnostmi na podporu překladatelů pracujících „in-house“. V první fázi šlo hlavně o hromadění co největšího množství informací a nebyl kladen velký důraz na vzájemnou kompatibilitu – první snahy o vyřešení tohoto problému a zlepšení přístupu se objevily až v 80. letech. Dnešní databanky mají většinou vícejazyčnou povahu a poskytují více či méně detailní záznamy, které jsou pravidelně aktualizovány, přesto však s rychlostí, kterou se jednotlivé disciplíny vyvíjí, je nutné k nim přistupovat s jistou mírou ostražitosti.

Jako terminologické databáze se označují elektronické sbírky terminologických záznamů, které jsou více přizpůsobeny potřebám konkrétního překladatele/klienta.¹³ Překladatelé si často tvoří vlastní sbírky termínů, v rámci nichž si sami mohou určit preferovaná pole a lépe se přizpůsobit požadavkům klienta. Tyto databáze mohou mít podobu jednoduchého seznamu v textovém či tabulkovém procesoru, čím dál častěji se však využívají konkrétní systémy pro správu terminologie (TMS), které navíc bývají součástí programů pro počítačem podporovaný překlad, jež nabízí např. i překladatelské paměti a jiné nástroje usnadňující práci překladatele (Bowker 2009: 288–289). O zvyšujícím se trendu využívání multifunkčních prostředí pak hovoří i Cabré, která dodává, že do programů může být zapojeno i několik různých typů databank (1999: 172).

Terminologické databanky bývají složeny z hlavní databáze, která obsahuje termíny, a následně několik „vedlejších“ databází, které obsahují konkrétní informace o nějaké vlastnosti termínu, a vztahují se tedy na hlavní databázi. Jejich hlavní funkcí je asistovat překladatelům při překladu, můžeme je nicméně rozdělit do několika skupin na základě jejich vlastností, tzn. např. podle počtu jazyků, uživatelů, způsobu organizace, velikosti, hardwaru aj. Proces vytváření databáze se pak dá rozdělit do tří fází: kompilace (zpracování zdrojového materiálu a informací), ukládání (vytváření terminologických záznamů pomocí polí a tagů) a zpětné vyhledávání (způsob, jakým lze s databází pracovat a vyhledávat v ní) (Cabré 1999: 176–186).

Vlastní programy pro správu terminologie definuje ve svém příspěvku v publikaci *Handbook of Terminology Management* Klaus-Dirk Schmitz jako „softwarové produkty, které slouží ke správě terminologických dat, a uživatelům tak umožňují terminologii sbírat, ukládat,

¹³ V další odborné literatuře však rozdíl mezi „databankou“ a „databází“ není zcela jasný. Např. Cabré (1999) pracuje v naprosté většině s termínem „terminological data bank“ a zdá se, že termíny zaměňuje, popř. termín „databanka“ vnímá jako hyperonymum. Za synonyma jsou pak termíny považovány i v publikaci *Dictionary of Lexicography* (Hartmann, James 1998: 139).

manipulovat s ní a zpětně ji využívat“. Do uživatelských skupin pak řadí celou řadu odborníků od překladatelů přes experty zabývající se normalizací až po znalostní inženýry, přičemž jednotliví uživatelé s nástroji pracují v různých podmínkách. Podle zmíněného příspěvku se však mnohdy potvrzuje, že uživatelé, „kteří v rámci správy terminologických dat využívají běžné tabulkové procesory, databáze nebo textové procesory, téměř nevyhnutelně naráží na problémy zahrnující narušení integrity dat z důvodu nevhodného zpracování datového modelu a potíže jim činí také zpracovávání velkého množství dat, kterých v průběhu času stále přibývá“ (Schmitz in Wright, Budin 2001: 539–540).

2.3.1 Budování databanky a výběr vhodného programu pro správu terminologie

Spolu s rozvojem oborů a stále se zvyšující potřebou zpracovávání informací se začaly postupně objevovat databanky, které měly za cíl tyto informace systematicky třídit a poskytnout tak jistou oporu odborné veřejnosti. Způsob třídění a vlastní podoba databank se však s technologickými pokroky výrazně změnily. Cabré ve své publikaci představuje přehledný popis kroků, které je v procesu navrhování a budování databanky v rozhraní počítače nutné provést tak, aby bylo dosaženo optimálních výsledků. V první řadě zmiňuje nutnost identifikace potřeb, tzn. co je naším hlavním záměrem především s ohledem na zamýšleného uživatele a co z toho pro nás jako návrháře databanky vyplývá za priority. Důležité je také zhodnotit naši výchozí situaci a na základě toho určit, jaké jsou v projektu naše slabiny a naopak. Zohlednit je nutné i případné překážky, které nás v procesu mohou potkat, jako například dostupnost materiálních i lidských zdrojů, dostatek času, rozpočet apod. Cabré navrhuje také provést určitou studii proveditelnosti na základě předem určených parametrů, v rámci níž tvůrce zhodnotí, jaké řešení a forma jsou pro daný projekt nejadekvátnější. V neposlední řadě je pak třeba utvořit pracovní skupinu lidí, kteří se na projektu budou podílet, rozdělit jejich funkce a určit si pracovní plán.

S ohledem na software mají následně tvůrci databáze dvě možnosti, přičemž obě mají své výhody a nevýhody. Na jednu stranu mají možnost vyvinout vlastní software, který sice umožní stoprocentní přizpůsobení jejich požadavkům, na druhou stranu je zde však nutné mimo jiné zohlednit časovou a finanční náročnost. Druhou možností je využít již dostupný software na trhu, což s sebou sice přináší určitá omezení (nutnost přizpůsobit se), zároveň však tento postup výrazně usnadňuje práci (Cabré 1999: 169–170). Např. Schmitz uvádí několik nejdůležitějších aspektů, které je nutné při hodnocení a výběru takového vhodného programu brát v potaz. Konkrétně pak rozlišuje aspekt technický a terminologický, aspekt uživatelského

rozhraní a dále organizační a ekonomický aspekt. Sám autor však zmiňuje, že se jedná pouze o výběr a rozhodnutí je třeba učinit s ohledem na konkrétní situaci. Svou roli navíc hraje i rychlý vývoj, přičemž asi nejvýraznější změnou v posledních desetiletích je orientace na terminologické služby fungující na webu. Přesto jsou však zmíněné aspekty vzhledem ke svému obecnému charakteru krátce představeny i v této práci.

V první řadě musí podle Schmitze uživatel zohlednit již zmíněný technický aspekt, v rámci něhož je třeba zhodnotit softwarové a hardwarové vybavení, které je třeba k fungování zvoleného programu. To pak zahrnuje např. typ a verzi operačního systému (dnes je stále nejrozšířenější Microsoft Windows), procesor počítače, rychlost systému a programu (přístup, vyhledávání a zapisování), paměť RAM a uložisko pevného disku. Další vlastnosti je nutné hodnotit na základě konkrétních potřeb – pracuje-li např. na projektu více osob, měly by být jak samotný program, tak společná terminologická databáze dostupné na online serveru tak, aby k nim měli všichni přístup (Schmitz in Wright, Budin 2001: 543). Arntz, který se aspektům také věnuje, zmiňuje v rámci technického aspektu i grafickou podporu a podporu různých písem a znaků (ASCII, Unicode, ...). U databází dostupných na síti, ke kterým má přístup více lidí, je podle něj pak nutné ověřit si, jakým způsobem databáze reaguje na změny a úpravy prováděné současně více lidmi (2009: 248). Cabré dále v souvislosti s počátečním rozhodováním ohledně plánované databanky navrhuje také v první fázi vytvořit určitý prototyp databáze, na základě něhož by měly být sepsány konkrétní instrukce a manuály pro další práci a budoucí účastníky. Vše je nutné pečlivě naplánovat, ale zároveň nesmí být opomenuta ani pravidelná kontrola, popř. aktualizace uložených údajů (1999: 169–171).

S ohledem na terminologický aspekt je pak podle Schmitze nutné nejprve rozlišit dva možné přístupy, a sice přístup zaměřený na termín (term-oriented/based approach) a již dříve zmíněný přístup zaměřený na pojem (concept-oriented/based approach), který je pokročilejší a v dnešní době naprosto převládá. Programy zaměřené na termín nabízí pouze omezený počet kategorií pro terminologické informace a jednoduchou strukturu záznamu (Schmitz in Wright, Budin 2001: 543). Jedná se o lexikografický přístup, kdy k zaznamenanému termínu jsou přiřazeny jeho nejrůznější významy. Problém se však objevuje ve chvíli, kdy je potřeba zapsat více ekvivalentů k několika různým významům termínu (S. E. Wright in Wright, Budin 2001: 579). Tomuto rozdělení se věnuje také Cabré a hovoří o onomasiologickém a sémasiologickém procesu. Jak už bylo zmíněno výše, hlavním rozdílem je, že zatímco terminologové postupují od pojmu k termínu (onomasiologický proces), lexikografové vycházejí od slova (slovníkového hesla), které následně charakterizují po funkční a sémantické stránce (sémasiologický proces) (1999: 7–8). Bowker dodává, že dřívější TMS, často založené

právě na tomto principu, mapovaly terminologii pouze jednosměrně ze zdrojového jazyka do jazyka cílového a zarovnávaly termíny jedna ku jedné. Nebylo však možné např. vyhledávat v opačném směru. Programy pro správu vícejazyčných terminologií proto nyní v naprosté většině využívají přístup zaměřený na pojem, který je dnes při terminologické práci standardní. S tímto přístupem jsou k jednotlivým pojmům přiřazovány všechny terminologické informace v rámci jednoho záznamu a umožněno je také mapování ve více směrech.

Významnou roli dále hraje také samotná struktura záznamu. Řada starších TMS dříve umožňovala pouze pevně daný počet předdefinovaných polí (např. obor, kontext, zdroj), která navíc mohla být omezena i svou délkou. Většina dnešních TMS však již uživatelům umožňuje relativně neomezenou strukturu nejen co se týče polí a délky jejich obsahu, ale také formátu a dalších vlastností, které daný uživatel vyžaduje, a je zde proto potenciál k dalšímu růstu a úpravám (Bowker 2002: 78–79).

Podle Schmitze nelze dále opomenout ani nutnost zajištění datové integrity, tzn. je např. nutné ověřit, že zadaná data odpovídají předepsanému formátu a specifikacím databáze. Zároveň by měla být provedena kontrola opakujících se záznamů (dublet), přičemž používaný program by měl uživatele na tuto skutečnost upozornit a umožnit mu rozhodnout, zda je nutné vytvářet nový záznam či stačí pouze upravit záznam stávající. Ověření datové integrity by mělo v nejlepším případě být provedeno již při prvním zadání, nicméně některé systémy umožňují uživatelům provádět kontrolu i pravidelně.

V rámci aspektu uživatelského rozhraní Schmitz zmiňuje vlastnosti obecně platné i u jiných počítačových programů, jako je podpora uživatele poskytnutím manuálů a tutoriálů ve zvoleném jazyce, řešení technických problémů, uživatelská přívětivost či přehlednost. Významnou roli hraje také způsob vyhledávání termínu, tzn. je-li například nutné zadat celý termín, nebo zda se výsledky zobrazují simultánně s psaním, jakým způsobem lze databázi prohledávat, zda lze využít filtry/menu, jak systém reaguje, když vyhledávání neodpovídá žádný záznam, tedy zda uživateli nabídne možnosti, které jsou vyhledávanému termínu blízké (a v jakém pořadí) či nikoliv. V neposlední řadě je pak nutné zohlednit také způsob, jakým lze informace z daného TMS přenést do textu.

Z organizačního hlediska je nutné zhodnotit, jaký typ systému je nejvíce vhodný pro zavedenou infrastrukturu daného pracoviště, přičemž všechny jazyky by měly mít danou podporu co se týče speciálních znaků a jejich abecedního řazení (u jazyků, které nepoužívají latinku, mohou existovat jiné formy řazení, mnohdy je to ovšem stále problematické). Vhodné je také zvolit systémového administrátora, který bude mít právo přiřadit práva jednotlivým uživatelům. Podporována by měla být také možnost snadného exportu a importu ve formátu,

který je rozšířený napříč různými systémy. Vzhledem k časté integraci terminologie, terminologické paměti a strojového překladu je potřeba zajistit snadný přechod a spolupráci mezi těmito komponentami. Na toto hledisko pak navazuje i ekonomický aspekt, kdy svou roli hraje i cena jednotlivých programů, licencí, podpůrného zařízení, popř. cena za údržbu a další výdaje, které je nutné při výběru zvážit (Schmitz in Wright, Budin 2001: 543–549). Hovořit v tomto ohledu můžeme také o „komerčních aspektech“, přičemž svou roli při výběru hraje i reputace vývojáře a případné výhody plynoucí z využití daného programu, tzn. například pravidelné aktualizace systému nebo slevy pro školy (Arntz 2009: 252).

Kromě zmíněných autorů se správě terminologie a budování databází věnuje i řada menších či větších organizací, které na základě vlastních zkušeností vydávají vlastní návody a instrukce, jak při práci postupovat. Mezi tyto organizace patří i COTSOES (Conference of Translation Services of European States), na němž se podílí 47 překladatelských služeb z 19 zemí.¹⁴ COTSOES v roce 2017 vydalo příručku *Terminology Management for Translation: a Starter Guide*, v rámci níž přehledně shrnuje základní otázky, jimiž by se zájemci o danou problematiku měli zabývat. Do velké míry se pak jejich pokyny překrývají s již zmíněnými body, tzn. v první řadě je nutné zhodnotit zdroje a prostředky, které máme k dispozici, a to jak z hlediska finančního, tak i z hlediska personálního a časového, popř. si zajistit podporu vedení organizace, v rámci níž databázi vytváříme. Je třeba sestavit terminologický tým (terminologové, překladatelé, experti), ve kterém by měly být rozděleny role. Dále je nutné rozhodnout se, zda bude použit již existující software přímo vytvořený ke správě terminologie, či zda si tým případně vytvoří systém vlastní. Rozhodnout se tým musí také ohledně toho, kdo bude mít do databáze přístup a v případě veřejného přístupu zohlednit také autorská práva. Musí být sestaven plán postupu při budování databáze a posléze jejího udržování a zajištěna určitá kvalita hesel. V neposlední řadě je pak nutné také připravit na práci budoucí přispěvatele podle předem sestavených instrukcí.¹⁵

2.3.2 Datové kategorie a struktura hesel obecně

Terminologické databáze fungují na principu jisté segmentace, která je specifická pro systém a které si uživatelé často nejsou vědomi. Nejmenší nedělitelnou informační jednotkou v rámci

¹⁴ COTSOES – About Us. *Cotsoes.org* [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.cotsoes.org/aboutus>.

¹⁵ Terminology Management for Translation: a Starter Guide. *Cotsoes.org* [online]. 2017 [cit. 2019-02-10].

Dostupné z:

http://www.cotsoes.org/sites/default/files/CST_Terminology_Management_for_Translation_A_Starter_Guide.pdf

datového hesla (data entry) je datový prvek (data element). Datové prvky jsou obsaženy v jednotlivých polích a společně tvoří segmenty. Tyto prvky se v datových záznamech a heslech projevují jako datové položky (data items, instances). K interpretaci jednotlivých polí pak slouží datové kategorie, které představují třídu terminologických prvků. Jedním ze základních pravidel je dodržování toho, aby v jednom poli byl umístěn pouze jeden druh dat, což je nutné k zajištění integrity a možnosti efektivního prohledávání. Zároveň je však žádoucí vyhnout se redundanci.

Ačkoliv existují databáze, u kterých je možné jednotlivé kategorie přidávat postupně ad hoc, obecně je dáno několik přesně definovaných datových kategorií, s kterými se v databázi pracuje (např. termín, definice, kontext, příklad, pojem apod.). Neexistuje však zatím jeden univerzální soubor kategorií, neboť jejich určení je silně závislé na konkrétních pracovních podmínkách. V závislosti na konkrétních kategoriích a informacích v nich lze poté např. umožnit filtr, díky kterému si uživatelé zvolí pro ně relevantní obsah.

Jednotlivé datové kategorie musí být jasně specifikované a je nutné zajistit, aby data, která jsou v nich ukládána, přesně odpovídala jejich charakteristice v seznamech kategorií a datových slovnících. Tato charakteristika má pak určitá kritéria: je nutné zajistit konzistentnost názvů kategorií v TMS (popř. přizpůsobit je normě při exportu a sdílení) a musí obsahovat přesný popis toho, co obsahují, aby mohly být správně interpretovány. Datové slovníky určují kromě obsahu dat v polích také datový typ (např. text, datum, číslo apod.), což dále souvisí s tím, jakým způsobem tyto údaje zapisovat.

Výběr nejčastějších kategorií v databázích, který je založen na několikaleté dokumentaci a neustále se rozšiřuje, poskytuje podle Wright (2001) norma ISO 12620:1999 *Computer Applications in Terminology – Data Categories*¹⁶. Verze z roku 1999 uváděná v *Handbook of Terminology Management* (2001) však představuje tři hlavní typy informací, které jsou v terminologických databázích obsaženy: termíny a data s nimi související, deskriptivní informace týkající se pojmů v rámci terminologických hesel a v neposlední řadě data poskytující informace, které jsou relevantní pro administrativu databáze. Zatímco vlastní termíny nemají podkategorie, data související s termíny a další dvě skupiny lze dále rozdělit, a označují se tak někdy jako metadatové kategorie (meta-data categories). V rámci deskriptivních informací se pak definují např. předmětová pole (subject fields, domains), která označují jednotlivé disciplíny, do kterých pojem patří (S. E. Wright in Wright, Budin 2001: 552–569).

¹⁶ Tato norma byla v roce 2009 nahrazena novou verzí, v době psaní této práce byla však již i tato verze stažena a probíhalo revizní řízení. Později v roce 2019 byla nejnovější verze za poplatek zpřístupněna na webu ISO.

Arntz (2009: 231–237) uvádí konkrétní podkategorie obsažené v normě, s kterými je možné pracovat:

- 1) deskriptivní kategorie týkající se pojmů: gramatické údaje, kontext, užití z hlediska geografie, styl, údaje ohledně ekvivalence;
- 2) datové kategorie související s termíny: obor, číselný zápis (pozice termínu v pojmovém systému), pojmový systém, definice, obrázek, odkaz (na jiný pojem/termín), poznámka;
- 3) kategorie související se správou databáze: zdroje, podmnožina v rámci databáze, třída záznamu, datum, odpovědnost za správnost, identifikátor jazyka, abecední řazení (třídění), permutace (u víceslovných termínů).

Výběr a organizace vhodných kategorií závisí na konkrétních médiích a struktuře hesel. V době, kdy se ještě nevyužívaly počítače, se terminologie často zaznamenávala na papíře v podobě různých seznamů a řadila se do kartoték. Tento způsob správy terminologie měl však logicky výrazná omezení, od prostorových limitů, kdy šlo zapsat pouze určité množství informací, až po nepřehlednost a nemožnost prohledávání. V dnešní době už však naprostá většina překladatelů využívá pro terminologickou práci počítač, což práci výrazně usnadňuje a urychluje. Existují při tom tři základní způsoby, jak postupovat. První možností je využívat textové procesory, které umožňují v různých oknech překládat a zároveň tvořit soupis terminologie. Tímto způsobem často vznikají sloupcové formáty připomínající glosáře. S rostoucím množstvím údajů však u tohoto způsobu klesá efektivnost a zhoršuje se možnost orientace. Druhou možností je využít již existující „všeobecné“ databáze a tabulkové procesory, ty ovšem opět omezují flexibilitu a možnost vytváření složitějších kategorií. Třetí možností je pak využívat konkrétní systémy přímo zaměřené na správu terminologie, které jsou speciálně vyvinuty právě za tímto účelem (TMS). TMS umožňují nejrozličnější „layouty“ na obrazovce podle potřeb uživatelů.

Modelování kategorií v TMS se opět liší v různých prostředích, existují však dva základní formáty. Třetí formát je pak variací druhého:

Příklad 1		Příklad 2		Příklad 3		
termín:	serializer	termín:	serializer	termín:	serializer	
			typ termínu: základní termín v rámci hesla		vlastnosti:	základní termín v rámci hesla
						preferovaný termín
synonym.:	parallel- serial converter	termín:	parallel- serial converter	termín:	dynamicizer	
			typ termínu: synonymum		vlastnosti:	synonymum
synonym.:	dynamicizer	termín:	dynamicizer			přípustný termín
			typ termínu: synonymum			

Tabulka 1: Příklady datového modelování (S. E. Wright in Wright, Budin 2001: 581–583, do tabulky převedla a počítala T. H.)

Druhý z uvedených příkladů je pak preferován v prostředích, ve kterých dochází k výměně terminologických dat s jinými subjekty. Zachovává přitom tzv. princip autonomie termínu, v rámci něhož je každý termín představující pojem v samostatném datovém prvku (term element) a je možné ho zaznamenat v rámci všech datových kategorií souvisejících s termínem, přičemž terminologické skupiny (termín a související datové kategorie) je možné (téměř) neomezeně opakovat. Postupně však také vznikají stále nové modely, které se pokouší vytvořit společný nádrámc pro různé databáze (S. E. Wright in Wright, Budin 2001: 573–583).

Např. v článku *Basic Requirements for Terminology Management within ISO Technical Committees* dále Schmitz v tabulkách představuje konkrétní datové kategorie pro jazykovou kombinaci angličtina/francouzština, a to s ohledem na administrativní záležitosti (autor záznamu, rok publikace), jazykové záležitosti (definice, příklad), záležitosti týkající se vlastního termínu (forma, slovní druh, rod) a nakonec záležitosti ohledně historie práce (datum vzniku, změna záznamu apod.) (2002: 3–4).

2.3.3 Postupy a projekty Evropské unie

Jak už bylo dříve uvedeno, terminologie a její adekvátní správa hrají významnou roli v odborné komunikaci. Díky jednotné a jednoznačné terminologii je možné srozumitelně předávat vědomosti o světě a efektivně tak mimo jiné rozvíjet odborný diskurz. Např. právní terminologie s sebou pak navíc nese i určité právní závazky, přičemž její nezvládnutí může vést k závažným důsledkům, jako je špatný výklad práv, povinností a zákonů nebo soudní spory. Právě z toho důvodu klade na terminologickou práci v rámci překladatelského procesu i Evropská unie velký důraz. *Generální ředitelství pro překlad* (Directorate-General for Translation, DGT), spadající pod Evropskou komisi a sídlící v Bruselu a Lucemburku, má vedle dalších úkolů týkajících se jazykových záležitostí na starosti také databázi termínů IATE (Interactive Terminology for Europe)¹⁷, která je dostupná pro všechny oficiální jazyky EU a zajišťuje správnost terminologie. Tuto databázi společně spravují různé instituce EU a je zároveň přístupná veřejnosti.¹⁸ V rámci Evropského parlamentu se pak o koordinaci IATE stará jednotka *TermCoord* (Terminology Coordination Unit), na jejíchž stránkách lze najít také jednojazyčné a vícejazyčné glosáře ke stažení.¹⁹

Jednotlivé instituce v Evropské unii mají většinou svou vlastní překladatelskou službu, která se vedle překladu věnuje i terminologické práci. Postupy terminologické práce se mohou v jednotlivých institucích mírně lišit, nicméně existují určité základní praktiky, které jsou společné. Na centrální úrovni pak působí terminologické koordinační jednotky, které se zabývají především vícejazyčnými projekty, zatímco na úrovni lokální v rámci jazykových oddělení se řeší hlavně bilingvní projekty. Vlastní terminologická práce je pak prováděna v těsné návaznosti na právě překládané texty, a to z hlediska jak řešení aktuálních terminologických problémů, tak z hlediska systematického sběru a zpracování použitých termínů. Samotnou extrakci a vyjasnění termínů má na starosti většinou centrální jednotka, přičemž následně je vše převzato jazykovým oddělením, které vypracuje jejich překlad.

Zmíněná databáze IATE, která vznikla v roce 2004 a veřejnosti byla zpřístupněna v roce 2007, je pak hlavním zdrojem oficiální terminologie. Před vznikem databáze si terminologii sbíraly a zpracovávaly jednotlivé instituce samostatně v terminologických sbírkách

¹⁷ Databáze IATE je volně dostupná na tomto odkaze: <https://iate.europa.eu/home>.

¹⁸ Překlady. *Ec.europa.eu* [online]. Brusel: Evropská komise, DGT [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/departments/translation_cs.

¹⁹ Glossaries from EU institutions and bodies. *Termcoord.eu: Terminology Coordination, DG TRAD* [online]. ©Terminology Coordination Unit, European Parliament [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: http://termcoord.eu/discover__trashed/glossaries-by-eu-institutions-and-bodies/.

a databázích, které byly následně do IATE importovány (Stefaniak 2017: 109–110). Iniciátorem a vedoucím tohoto projektu bylo v roce 2003 jmenováno *Překladačské středisko pro instituce Evropské unie* (Translation Centre for the Bodies of the EU, CdT) zřízené Radou Evropské unie v roce 1994.²⁰ Mezi importované databáze pak patří Eurodicautom, TIS, Euterpe, Euroterms a CDCTERM. Databáze aktuálně obsahuje přes milion hesel a více než osm milionů termínů. V listopadu 2018 pak byla zveřejněna nová verze, která by měla reflektovat nejnovější technologické pokroky a zvýšit uživatelskou přívětivost.²¹

Databáze je svou povahou zaměřená na pojem a jedno heslo tedy odpovídá jednomu pojmu. Vlastní obsah databáze má však různou kvalitu. Hesla, která obsahují alespoň jeden termín, spolehlivý zdroj pro tento termín a jeho definici, jsou považována za vysoce kvalitní hesla. Rozdílná kvalita, ale i změny v užití terminologie, případné duplikáty a jiné záležitosti pak vyžadují neustálý monitoring a případně aktualizaci či opravu (Stefaniak 2018: 109–110). Na internetu je zároveň k dispozici příručka poskytující informace o tom, jak jsou v IATE data spravována. Tuto příručku každých šest měsíců aktualizuje mezi-instituční *IATE Handbook Task Force*.²²

IATE je zároveň také jedním ze zdrojů dalšího evropského projektu s názvem EuroTermBank. Tento projekt se mimo jiné zabývá harmonizací a upevněním terminologie v některých z „nových“ členských států EU (konkrétně Estonsko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko a Polsko).²³ Vedle IATE čerpá EuroTermBank také z externích databází TermNet.Iv, OSTEN a MoBiDic.²⁴ O projektu taktéž existuje online volně přístupná publikace s názvem *Towards Consolidation of European Terminology resources: Experience and Recommendations from EuroTermBank Project*, která uvádí poznatky z praxe ohledně metodiky, právních záležitostí (copyright), informuje o situaci v jednotlivých zemích EU, které se na projektu podílí apod. (Rirdance, Vasiljevs 2006: 3–5).

V souvislosti s IATE je pak na místě zmínit také projekt s názvem LISE (Legal Language Interoperability Services). Jedná se o projekt Evropské unie, který měl za cíl zlepšit kvalitu terminologických zdrojů a databank v oblasti práva a administrativy. Toho mělo být dosaženo vyvinutím nástrojů, které měly usnadnit zpracování a správu terminologie včetně

²⁰ Z naší historie. *Cdt.europa.eu: Překladačské středisko pro instituce Evropské unie* [online]. [cit. 2019-06-14]. Dostupné z: <https://cdt.europa.eu/cs/z-nasi-historie>.

²¹ IATE – About IATE. *Iate.europa.eu: European Union Terminology* [online]. [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://iate.europa.eu/about>.

²² IATE Handbook. *Iate.cdt.europa.eu* [online]. 2018 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://iate.cdt.europa.eu/iatenew/handbook.pdf>.

²³ EuroTermBank: About. *EuroTermBank Terminology Search* [online]. ©2018 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <http://www.eurotermbank.com/about.aspx>.

²⁴ EuroTermBank: Resources. *EuroTermBank Terminology Search* [online]. ©2018 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: http://www.eurotermbank.com/Collection_list.aspx.

rozeznávání duplikátů a kvalitativních problémů nebo např. konsolidace zdrojů. Projekt původně vznikl na Univerzitě Vídeň s přiděleným grantem EU ve výši 1,25 miliónů eur pod vedením profesora Mag. Dr. Gerharda Budina. V rámci projektu by vytvořeno několik nástrojů, které mnohá jinak zdlouhavá řešení zautomatizovaly. Příkladem je tzv. Clean-up-Tool, který je schopný rozeznat překlepy, dublety a další problémy, přičemž ovšem terminologové činí konečné rozhodnutí. Dalším nástrojem je tzv. Fill-up, který rozšířil databázi o termíny z menších jazyků s využitím již existujících překladů. Na projektu se vedle Vídeňské univerzity podílela i řada zahraničních institucí. Autoři také předpokládali, že po skončení projektu v roce 2013 by vyvinuté nástroje mohly být převzaty institucemi Evropské unie a implementovány do jejich terminologické práce.²⁵

2.3.4 Přehled některých dosud vzniklých nástrojů v oblasti správy terminologie

Příručka COTSOES zmiňuje některé nástroje pro správu terminologie, které jsou na trhu dostupné:

- Anylexic – Terminology Management Software

Anylexic je nástroj vytvořený společností AIT (Advanced International Translations), která se již od svého vzniku v roce 1998 zabývá výrobou překladatelských programů pro agentury a freelance překladatele. Jedná se o software umožňující vytvářet a upravovat nejrůznější glosáře a slovníky, a zároveň pracovat s jedním, dvěma či více jazyky. Dokáže importovat glosáře ve formátu TXT, CSV a XLS a pro možnost sdílení glosářů využívá formát AEF (AnyLexic Exchange Format). Program dále umožňuje využívat a vytvářet šablony, které je možné personalizovat podle preferencí uživatele (barvy, velikosti písma, formát apod.). Je možné používat také rozšířené vyhledávání a historii. Software zcela podporuje jazyky zahrnuté v normě Unicode a je kompatibilní s operačním systémem Windows Vista. Společnost vedle toho nabízí také verzi na serveru. Vizuálně však nástroj vypadá již poměrně zastarale. Na oficiálních webových stránkách pak lze najít příručku a tutoriál k používání systému.²⁶

²⁵ Die richtige Terminologie ist gefragt. Forschungsnewsletter Mai. *Uni:view Magazin: Forschung* [online]. Universität Wien, 08. Mai 2013 [cit. 2018-12-03]. Dostupné z: <https://medienportal.univie.ac.at/uniview/forschung/detailansicht/artikel/die-richtige-terminologie-ist-gefragt/>.

²⁶ AnyLexic: Terminology Management Software. *Anylexic.com* [online]. ©Advanced International Translations, 1998–2019 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://anylexic.com>.

- Fusion Terminology

Fusion Terminology je nástroj, který taktéž umožňuje vytvářet a spravovat terminologii ve formě databáze. V rámci aplikace Fusion One Translation Memory, vyvinuté společností JiveFusion, je nástroj nazýván „Dictionary“, sami tvůrci ho však na webu označují jako nástroj pro správu terminologie. Databáze umožňuje ukládat milióny termínů a obsahuje také nástroj pro extrakci bilingvní terminologie. Na webových stránkách firmy pak lze po registraci uživatele stáhnout demo verzi a příručky k ovládní. Společnost také nabízí přímo službu, v rámci které se o terminologickou databázi zákazníka stará terminolog JiveFusion.²⁷

- Logiterm

Logiterm pochází z dílny firmy Terminotix a existuje ve dvou verzích: Logiterm Pro (zaměřené na freelancery) a Logiterm Web (pro agentury a jazyková oddělení). Jedná se o nástroj pro překlad umožňující prohledávat terminologické databáze, paralelní a plné texty a poskytuje přístup do 40 terminologických zdrojů z celého světa. Fulltextové vyhledávání umožňuje prohledávat osobní dokumenty ve více než 100 formátech a indexovat je podle konkrétních požadavků. Uživatel má možnost ukládat i vícejazyčné verze webových stránek a využít je k předpřekladu. Terminologické záznamy jsou ukládány ve formátu Microsoft Word a systém umožňuje také extrakci termínů. Na rozdíl od LogiTerm Web je pak LogiTerm Pro uložen na osobním počítači uživatele (tedy ne na serveru). K exportu a importu překladatelských databází lze využít i formát TMX. Na oficiálních webových stránkách produktu je možné stáhnout desetidenní zkušební verzi, plnou verzi (pro studenty se slevou) a video tutoriály.²⁸

- TermStar

TermStar je jedním ze softwarových produktů společnosti Star Group. Podporuje různé typy databází a databázových serverů, díky čemuž by ho mělo jít snadno začlenit

²⁷ Products: Fusion Terminology. *Fusion Terminology Dictionary* [online]. ©JiveFusion Technologies 2006–2019 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: http://jivefusiontech.com/product_fusion_terminology.php.

²⁸ Full-service computer-aided translation software. *Terminotix – Translation* [online]. ©Terminotix Inc. 2018 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://terminotix.com/index.asp?content=brand&brand=2&lang=en>.

do infrastruktury klientů. Systém nabízí datový model s více než deseti předdefinovanými typy hesel a více než 40 poli, která mohou být upravována podle potřeb. TermStar dále podporuje řadu formátů (včetně videí a obrázků), které je možné otevřít v integrovaném prohlížeči. Importovat lze mimo jiné glosáře, TBX formáty, soubory Microsoft Office a vše je možné sloučit pomocí speciálních funkcí. Systém dále umožňuje extrakci termínů a podporuje také běžně užívané formáty k exportu a sdílení (MARTIF, CVS, TBX a další). Na webových stránkách lze pak dohledat příručku k produktu v anglickém a německém jazyce.²⁹

- SDL MultiTerm

Firma SDL patří v oblasti překladu podporovaného počítačem mezi nejvýraznější „hráče“ na trhu. Řada profesionálních překladatelů dnes k vyhotovení překladu využívá nástroj SDL Trados Studio, který v mnoha ohledech práci urychluje a zajišťuje vyšší kvalitu a konzistentnost. SDL navíc v mnoha zemích spolupracuje s vysokoškolskými pracovišti a poskytuje své produkty studentům a vyučujícím, což je případ i Ústavu translatologie FF UK. Vedle SDL Tradosu pak společnost vyvinula také systém SDL MultiTerm, který slouží právě ke správě a sdílení terminologie. Software umožňuje rychle prohledávat v reálném čase a splňovat přesné požadavky co se týče např. stylu a konkrétních termínů vyžadovaných zadavatelem a poskytuje také zabudované funkce pro kontrolu kvality. Systém umožňuje přizpůsobit si vlastnosti pracovního prostředí, snadnou integraci do dalších produktů SDL a jednoduché sdílení se vzdálenými týmy i mimo ně. Uživatelé mohou také sami určit, komu přidělí jaká práva apod. Firma SDL navíc zákazníkům dává k dispozici celou řadu podpůrných materiálů – přes e-knihy, studie a výzkumy, až po videa, demo ukázky aj.³⁰

Mezi další systémy podporující správu terminologie patří crossTerm, qTerm (memoQ), UniTerm Pro, GFT-DataTerm, .net 2009, Lingo 4.0, TermWatch, flashterm, CATS, CLAT, crossAuthor, Evoterm, extraTerm/evalTerm, Flashterm 2018, GesTerm & GdTWeb,

²⁹ Terminology Management: TermStar. *STAR Group* [online]. [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://www.star-group.net/en/products/terminology-management/termstar-misc.html?sKey=dGVybXN0YXI=>.

³⁰ SDL MultiTerm. *SDL MultiTerm Desktop* [online]. [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://www.sdl.com/software-and-services/translation-software/terminology-management/sdl-multiterm/>.

LookUp/ErrorSpy, quickTerm, TERM CHECK, TermWeb, termXplorer, TippyTerm³¹ a celá řada dalších. Tým pracující na projektu správy terminologie tak má na výběr celou řadu systémů, na nichž se podílí odborníci z celého světa, kteří mají v oblasti dlouholeté zkušenosti. Navážeme-li tedy na jeden z prvních momentů rozhodování, a sice zda spíše využít již existující systém nebo navrhnout svůj vlastní, zdá se logičtější zvolit první možnost, obzvláště pak, když se jedná o první projekt daného terminologického týmu. I z tohoto důvodu byl pro empirickou část této diplomové práce zvolen software SDL MultiTerm.

Jako příklady dalších významných terminologických bank/databází pak můžeme uvést např. Termium Plus, která vznikla v roce 1970 na univerzitě v Montréalu a dnes je spravována překladatelským oddělením kanadské vlády, a dále quebecký Grand dictionnaire terminologique (GDT). Obdobnou databází jako je kanadské Termium je pak německý Lexis a francouzský Normaterm. Vlastní terminologickou databází pod názvem UNTERM má i OSN. Další databáze navíc vede i řada internetových stránek jako je např. ProZ.com sdružující překladatele a jazykové experty z celého světa.

Na tomto místě se pak hodí krátce zmínit i databázi, která je hlavním předmětem druhé části této práce, a sice databázi Jednoty tlumočnicků a překladatelů (JTP). V rámci JTP dříve existovala „Sekce odborného překladu a terminologie“, která mimo jiné shromažďovala i glosáře v nejrůznějších podobách a formátech, jež byly přístupné členům JTP. Jak již bylo zmíněno, snaha o jejich zpracování a správu byla prvním podnětem pro zahájení tohoto projektu. Materiály budou dále charakterizovány v empirickém oddílu práce.

2.4 Stav zkoumané problematiky v praxi

2.4.1 Pracovní postupy v terminologických projektech

Přesné postupy terminologické práce (ang. „workflow“) se liší v různých podmínkách a v různých zemích. Velkou roli při tom pak hrají také předem stanovené cíle a personální obsazení konkrétních organizací, institucí či jiných subjektů podílejících se na daném projektu. U projektů na mezinárodní úrovni (vícejazyčné projekty) jsou pak ve většině případů postupy přísně regulované, aby bylo dosaženo co nejlepších výsledků. Např. již výše zmíněná komise ISO/TC 37 má stanovených šest fází postupu, konkrétně se pak jedná o návrhací fázi (proposal stage), přípravnou fázi (preparatory stage), komisní fázi (committee stage), fázi

³¹ Terminologieverwaltung. *TIPPS: Terminology Information Policy, Portal and Service* [online]. Köln: Das Institut für Informationsmanagement, Fakultät für Informations- und Kommunikationswissenschaften, Fachhochschule Köln, 2018 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <http://term-portal.de/de/werkzeuge/terminologieverwaltung.html>.

šetření (enquire stage), schvalovací fázi (approval stage) a fází publikace (publication stage). K zajištění vysoké kvality je pak nutné stanovit také přesné postupy k ověření dosažení cílů a kvality (kontrola duplikátů, integrity, formátu, gramatických a jiných chyb apod.). Na národní úrovni (většinou jedno- nebo dvoujazyčné projekty) patří mezi základní úkoly většiny organizací terminologické a jazykové plánování, vývoj integrovaných terminologických systémů založených na mezinárodních principech, národní normalizace a schvalování termínů, udržování národní terminologie a koordinace terminologické práce ve státních organizacích. Na lokální úrovni (překladatelské agentury, výzkumná pracoviště atd.) jsou pak pracovní postupy vysoce individuální a závislé aktuální situaci. Zde je navíc terminologická práce často zaměřená pouze na jednu nebo pouze pár příbuzných domén (Rirdance, Vasiljevs 2006: 16–18).

V rámci projektu LISE byl mezi lety 2011 a 2012 proveden průzkum v nejdůležitějších, především evropských terminologických centrech. Autoři průzkumu zorganizovali 17 rozhovorů s terminology a manažery terminologie ohledně terminologické práce na různé úrovni v praxi. Výsledky tohoto průzkumu ukázaly, že realita mnohdy neodpovídá teoretickým základům a pokynům předkládaným v tradiční literatuře. Ukázalo se, že jednotlivé role v procesu terminologické práce a ani jednotlivé kroky nejsou vždy jasně definované a vůči sobě vymezené. Stejně tak není vždy dosaženo adekvátních podmínek a nejsou k dispozici vhodné nástroje. Velkým problémem se pak zdá být také nedostatek času, přičemž práce s terminologií je založena především na potřebách překladu, vzniká ad hoc a jen málokdy je cílem sama o sobě. Další překážkou je pak také nedostatek lidských zdrojů, tzn. personálu podílejícího se na terminologických projektech (Chiocchetti et al. in Budin, Lužický 2014: 525–535).

2.4.2 Překážky a limity v terminologické práci

Skutečnost, že ne vždy je dostupné kvalifikované školení terminologů, vede k tomu, že může být v zemích s omezenou tradicí v terminologické práci nebo u méně používaných jazyků velký nedostatek profesionálů. I z toho důvodu pak mnohdy není možné dodržovat princip rodilého mluvčího, při kterém terminologové pracují výhradně ve svém mateřském jazyce. Různý výcvik a příslušnost k rozdílné terminologické škole pak také může negativně ovlivnit spolupráci v týmu. Mezi další problémy dále patří např. složitá komunikace mezi členy týmu, podpora IT, omezená zpětná vazba uživatelů nebo právní záležitosti jako je např. copyright (Chiocchetti, Ralli in Budin, Lužický 2014: 515–524).

S. E. Wright a L. Wright ve svém příspěvku na téma správy terminologie v technických překladech představují typické prostředí překladatelského průmyslu. Hovoří o různých úrovních zapojení počítačů do překladatelské činnosti, což je v dnešní době prakticky nevyhnutelné. V rámci toho však zmiňují skutečnost, že některé firmy s nákupem překladatelských systémů příliš spěchají a zapomínají při tom na nutnost terminologické složky, která je pro kvalitu překladu zásadní. Žádají při tom, aby byl systém uveden do plného provozu, aniž by do něj byla „nahrána“ terminologie (S. E. Wright, L. Wright in Wright, Budin 1997: 158).

S technologickými pokroky a automatizací v překladech vznikají zároveň i méně či více oprávněné obavy profesionálních překladatelů o práci. I z toho důvodu se mnozí strojovému překladačům vyhýbají a nejsou ochotni racionálně zohlednit a využít jeho výhody. Tito překladatelé jsou mnohdy přesvědčeni, že k dokumentování terminologie nepotřebují žádné speciální nástroje a odmítají se učit ovládat další složité počítačové aplikace (S. E. Wright, L. Wright in Wright, Budin 1997: 158–159). K tomuto tématu se dále vyjadřuje i Martin Mačura v příspěvku na téma omezení technologií CAT a MT. Mimo jiné zmiňuje právě psychologické zábrany, které ve využívání těchto technologií hrají velkou roli. Konzervativnější překladatelé podle něj odmítají práci s počítačem, a to i přes skutečnost, že informační technologie jsou dnes již naprosto neoddelitelnou součástí fungování společnosti. Důvodem pak může být jejich strach ze „ztráty kontroly“, zvyklosti, individuální zavedené postupy apod. (Mačura in Zehnalová et al. 2012: 210). V červenci roku 2005 vyšla v odborném časopise JoSTrans z dnešního pohledu už poměrně zastaralá studie, v rámci níž autoři zkoumali vztah britských překladatelů na volné noze k technologiím. Podle této studie specializované systémy na správu terminologie (např. MultiTerm) v té době využívalo pouze 24 % překladatelů ze 439 zohledněných odpovědí a celá polovina z dotázaných tyto systémy neznala. Celkově z průzkumu vyšlo najevo, že uživatelé terminologických systémů byli v průměru mladší, měli častěji vysokoškolské vzdělání v oblasti překladatelství a také míra jejich produktivity byla obecně vyšší (Fulford, Zafra 2005: 2–17). Například v roce 2014 pak proběhl o něco aktuálnější průzkum, který se zaměřoval na překladatelský trh ve střední Evropě. V rámci výzkumu byla zpracována data od 729 respondentů ze zemí V4³², kteří odpovídali na 18 otázek z různých oblastí souvisejících s překladatelskou profesí. V otázce poskytovaných služeb byla terminologická práce zastoupena ve všech čtyřech zemích nejméně (celkem 5,88 %³³) (Svoboda 2014: 6–7). Průzkum se věnoval také důvodům členství v profesních organizacích,

³² Tzv. Visegrádská čtyřka: Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovensko.

³³ Vážený průměr všech odpovědí, respondenti přiřazovali hodnotu 10-100 % pěti typům aktivit.

přičemž jednou z možností zde byl i přístup k terminologické databázi pro členy. Tento důvod však zůstal na třetí nejhorší příčce z deseti s celkem 5,10 % (Svoboda 2014: 20).

Mačura dále ve svém příspěvku zmiňuje také některé specifické problémy s terminologickými datasety a jejich implementací do přeloženého textu. Tvrdí, že terminologické databáze jsou často neúplné, může dojít k nerozpoznání termínu kvůli případné flexi, popř. nerozpoznání specifické kombinace nebo alternace termínu, což může práci opět výrazně negativně ovlivnit (Mačura in Zehnalová et al. 2012: 217).

2.5 Shrnutí teoretické části

Teoretická část měla za cíl charakterizovat některé základní aspekty terminologie a terminologické práce, a vytvořit tak podklady pro navazující empirickou část. V první řadě byla nastíněna problematika definice a vymezení terminologie, na což navázala kapitola o dějinách teorie terminologie a práce s ní, v rámci níž byla popsána jednotlivá období a uvedeny byly také významné osobnosti a jejich přínos. Další kapitoly se věnovaly teorii terminologie s ohledem na technické normy a roli překladatelů a tlumočnicků v kontextu terminologie. Kapitola o proměnách terminologické práce s rozvojem počítačů pak uzavřela oddíl uvádějící základní poznatky o terminologii.

V následující části se diplomantka věnovala vlastní správě terminologie, přičemž mimo jiné náznakově zmínila také některá doporučení pro vytváření a zpracovávání nových termínů. Hlavním obsahem tohoto oddílu byla nicméně charakteristika dvou typů správy terminologie, konkrétně pak správy deskriptivní a preskriptivní (normativní). Na kapitolu o preskriptivní správě terminologie dále navázala kapitola zabývající se terminologickou normalizací a relevantními organizacemi a orgány.

V kapitole věnující se terminologickým databázím autorka charakterizovala vlastní pojem a uvedla hlavní aspekty, které je podle odborné literatury nutné zohlednit při budování či výběru takové databáze. Pozornost byla věnována také návrhu datových kategorií a způsobu strukturování hesla k dosažení co nejlepších výsledků. Na závěr byly uvedeny postupy a existující projekty Evropské unie a vybrané nástroje vyvinuté pro správu terminologie.

Poslední kapitola teoretické části se zabývala některými aspekty terminologické praxe. Byly popsány pracovní postupy u projektů na různých úrovních a problémy, se kterými se terminologové běžně setkávají. V rámci této kapitoly pak byly zmíněny také některé uskutečněné průzkumy trhu s ohledem na postoj překladatelů k počítačovým nástrojům a terminologické práci.

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Správa terminologie v rámci JTP

První pokusy o systematictější práci s terminologií proběhly na půdě JTP už v roce 1999. Dne 8. dubna zde za přítomnosti čtrnácti členů vznikla „Sekce technického překladu“, v rámci níž mělo dojít mimo jiné k zajištění tvorby a výměny glosářů, slovníků apod. V knihovně JTP se měla dále shromažďovat literatura z technických oborů či odborné slovníky. Tato sekce byla 1. ledna 2006 sloučena se sekci „TermLex“ a společně vytvořily „Sekci odborného překladu a terminologie“. V rámci této sekce pak funguje Terminologická databáze, která je dostupná na webu JTP od roku 2002.³⁴

JTP ve snaze plnit program sekce brzy uzavřela dohody s ÚTRL a Universitou Mateja Bela v Banské Bystrici o výměně glosářů, což se v případě ÚTRL ukázalo jako velmi výhodné, neboť počet glosářů rychle vzrostl. V následujících letech proběhly cykly přednášek o spisovné češtině a v rámci Jeronýmových dnů také výuka práce s nástroji CAT a elektronickými slovníky. V roce 2004 měla sekce asi 65 členů, jejich počet začal nicméně rychle klesat (Slánská 2015: 27). V současné době nevykazuje sekce žádnou činnost, a ačkoliv nebyla nikdy oficiálně zrušena, považujeme ji de facto za zaniklou.

Terminologická databáze je na webu dostupná nadále a přístup k ní po přihlášení mají členové/spolupracovníci JTP. V červnu 2019 bylo v databázi k dispozici ke stažení 1020 souborů. Toto číslo zahrnuje jak jednotlivé glosáře od konkrétních autorů, tak kopie a převody nejrůznějších slovníků či jejich částí. Dále jsou v tomto čísle obsaženy soubory, které se při pokusu o stažení ukázaly jako nefunkční – celkem 135 souborů nebylo možné otevřít, popř. odkaz vedl zpět na stránky JTP. V několika případech se vyskytly také duplikáty. Dostupné glosáře jsou ve formátech DOC/DOCX, PDF, RTF, TXT a XLS/XLSX.³⁵

³⁴ Databáze je dostupná na odkaze <http://www.jtpunion.org/O-profesi/Terminologicka-databaze/JTP-Seznam-Glosaru>. Pokud uživatel ještě není přihlášen, zobrazí se mu na tomto odkaze nejprve přihlašovací okno, odkud bude následně přeměrován.

³⁵ JTP však na svém webu uvádí, že glosáře jsou (pouze) ve formátech Excel a Word, o jiných formátech se nezmiňuje (K profesi: Terminologická databáze. *Jtpunion.org*. [online]. ©2015 [cit. 2019-07-06]. Dostupné z: <http://www.jtpunion.org/K-profesi/Terminologicka-databaze>.) Jedná se zřejmě o zastaralou informaci, neboť podle pozdějších zjištění diplomantky JTP dokonce požadovala, aby ÚTRL glosáře dodával ve formátu PDF.

3.2 Cíle projektu a shrnutí postupu práce

Vzhledem k nedostatkům databáze (viz kapitola 3.3) vznikl v JTP nápad zrealizovat projekt, v rámci něhož by se veškeré dostupné materiály zpracovaly a nahrály do předem zvoleného softwaru. Tím by bylo dosaženo jednotné formy a lepší organizace, která by v konečném důsledku zefektivnila práci překladatelů a tlumočnicků. Cílem projektu bylo vytvořit základní model, popř. strukturu databáze, která by do budoucna mohla být dále rozvíjena. Projekt byl rozdělen do osmi etap, přičemž některé probíhaly zároveň. Na tomto místě autorka uvádí přehled hlavních kroků, které budou v rámci dalších kapitol popsány detailněji:

- 1) katalogizace materiálů – stažení glosářů z webu JTP, soupis všech souborů, rozdělení do složek podle tematických kategorií na online úložišti Microsoft OneDrive;
- 2) výběr softwarového vybavení – zvolen byl program SDL MultiTerm 2015, který patří mezi nejrozšířenější a je dostupný na vybraných počítačích ÚTRL;
- 3) výběr prostředí pro hostování – v první fázi se soubory databáze ukládaly přímo na počítači v počítačové učebně ÚTRL, později bylo sjednáno ukládání online v rámci SDL Language Cloud;
- 4) vytvoření datového modelu (struktury hesel) – podle možností softwaru SDL MultiTerm 2015 a informací v glosářích byla v databázi nadefinována základní pole
- 5) volba metod konverze a používaných prostředků – na základě nadefinovaných polí v programu byla navržena šablona ve formátu XLTX, pomocí níž se ručně převáděly vybrané glosáře v editovatelných formátech do souboru Excel, který MultiTerm umí zkonvertovat do svého nativního formátu MTF,
 - glosáře v needitovatelných formátech se prozatím nepřeváděly – do budoucna bude nutné je zkonvertovat do editovatelných formátů pomocí programů OCR či ručně přepsat, aby mohly být zpracovány podle šablony a nahrány do databáze;
- 6) plnění databáze – stále probíhá, nahrávají se naformátované glosáře ve formátu XLSX;
- 7) volba metod zpřístupnění databáze – musí v budoucnu rozhodnout koordinátoři databáze v rámci JTP;
- 8) údržba a doplňování databáze – musí v budoucnu rozhodnout koordinátoři databáze v rámci JTP (rozdělení rolí).

Vzniklá databáze v programu SDL MultiTerm má dále za cíl v budoucnu plně nahradit stávající databázi na stránkách JTP. V ideálním případě by pak nové glosáře vznikaly už v jednotném formátu na základě navržené šablony a rovnou by se do databáze nahrávaly.

3.3 Charakteristika databáze JTP

Než bude popsán přesný postup práce při vytváření terminologické databáze v programu SDL MultiTerm 2015, je na místě charakterizovat dosud stále fungující databázi na stránkách JTP. Databáze řadí glosáře abecedně podle názvu souboru (tématiky). Jedná se o jednoduchou tabulku o šesti sloupcích, které vedle zmíněného názvu uvádí informace o cizím jazyce, s kterým daný glosář pracuje, a dále kategorii, počet hesel v souboru, komentář/obor a samostatný sloupec s odkazem ke stažení. Uživatel však nemá možnost s tabulkou zásadně manipulovat a kromě třídění podle abecedy (popř. čísla) nemůže výsledky dále filtrovat. Databáze tedy uživateli neumožňuje např. zobrazit pouze glosáře, které jsou pro něj relevantní z hlediska jazykové kombinace, což může výrazně omezit orientaci v dostupných materiálech a celkovou produktivitu.³⁶ V databázi chybí také informace o času nahrání, popř. vytvoření glosáře. Nejen že uživatel tedy na první pohled neví, jak aktuální glosáře jsou, ale jako problém se to projevilo i ve chvíli, kdy diplomantka již začala jednotlivé glosáře stahovat a třídit, zatímco odpovědná osoba v JTP zpočátku bez jejího vědomí do databáze nahrávala nové glosáře, a to bez toho, aby si vedla jakékoliv záznamy. Autorka práce, která si mezitím vedla přehled, musela tedy všechny glosáře po jednom znovu projít a záznamy aktualizovat. V další fázi byl tento problém vyřešen dohodou, že JTP o změnách bude vždy informovat emailem, což bylo sice funkční, ale z dlouhodobého hlediska nepraktické řešení.

³⁶ JTP na svých stránkách uvádí, že v jednotlivých glosářích lze v rámci databáze „standardně vyhledávat“, popř. si uživatel může konkrétní glosář stáhnout (K profesi: Terminologická databáze. *Jtpunion.org*. [online]. ©2015 [cit. 2019-07-06]. Dostupné z: <http://www.jtpunion.org/K-profesi/Terminologicka-databaze>.). Databáze na webu však nedisponuje žádným vyhledávacím polem, pomocí něhož by šlo s obsahem glosářů jakkoliv pracovat ještě před jejich stažením. Není tedy jasné, co se v tomto případě myslí „standardním vyhledáváním“.

Třídění dle abecedy:

[a](#) [b](#) [c](#) [d](#) [e](#) [f](#) [g](#) [h](#) [i](#) [j](#) [k](#) [l](#) [m](#) [n](#) [o](#) [p](#) [q](#) [r](#) [s](#) [t](#) [u](#) [v](#) [w](#) [x](#) [y](#) [z](#) [1](#) [2](#) [3](#) [4](#) [5](#) [6](#) [7](#) [8](#) [9](#)

Název	Jazyk	Kategorie	Počet hesel	Komentář/obor	Ke stažení
1942	Angličtina	ostatní	1200	A. Selever :Anglický slang roku 1942	Stáhnout
adaptačně-integrační kurzy pro migranty	Francouzština	ÚTRL		Česko-francouzský glosář: Glosář pro tlumočníky adaptačně-integračních kurzů pro migranty; autor: Libor Nenutil	Stáhnout
Agrární ekonomika	Němčina	přírodní vědy	?	Výkladový slovník agrární ekonomiky z ČZU	Stáhnout
AIDS	Francouzština	ostatní	80	autor: M. Kocanda, student ÚTRL FF UK Praha.	Stáhnout
AIDS	Angličtina	ÚTRL	?	Syndrom získaného selhání imunity. autor Lucie Nakládalová	Stáhnout
AIDS	Angličtina	ÚTRL		autor Lucie Nakládalová	Stáhnout
Alkohol a drogy	Angličtina	medicína	335	Slovník alkoholu a drog	Stáhnout
Alzheimerova a Parkinsonova choroba	Francouzština	ÚTRL	-	francouzsko-český terminologický glosář, autor: Kateřina Navrátilová	Stáhnout
Americká angličtina	Angličtina	ostatní	6252	Slovník americké angličtiny	Stáhnout
Americké volby	Angličtina	ÚTRL	?	Glosář k volbám ve spojených státech amerických. autor Monika Dadová	Stáhnout
Anamnéza	Angličtina	ÚTRL		Zkratky používané při odebrání anamnézy, autor Karel Janů	Stáhnout
Anatomie člověka	Francouzština	přírodní vědy	60	autor: L. Stibůrková, studentka ÚTRL FF UK Praha.	Stáhnout
Angina pectoris	Angličtina	ÚTRL	100	Glosář pojmů ve struktuře odborného pojetí problematiky. autor : Martin Nejedlý, student ÚTRL FF UK Praha.	Stáhnout
Anglický slang	Angličtina			Slangový slovník, PDF verze tištěné publikace	Stáhnout

Obrázek 1: Ukázka terminologické databáze na stránkách JTP

Ačkoliv je v databázi zřejmý pokus o určitou strukturu a systematizaci, ani samotné údaje ve sloupcích nejsou mnohdy dostačující. Například ve sloupci uvádějící jazyk není uveden směr překladu, tzn. zda glosář uvádí ekvivalenty z cizího jazyka do češtiny či naopak. Tato informace se v několika případech objevuje ve sloupci „Komentář/obor“, nelze však hovořit o konzistentnosti. V několika málo případech pak čeština v glosáři vůbec nefiguruje a glosář pracuje pouze s cizími jazyky. To však v databázi také není uvedeno. Příkladem je glosář „Jazykověda“, uvádějící termíny v angličtině a k nim jejich ekvivalenty v ukrajinštině, ve sloupci „Jazyk“ je však uvedena pouze ukrajinština. Z povahy většiny glosářů a celkové podoby databáze lze však usuzovat, že předpokládaným uživatelem je překladatel ovládající češtinu na úrovni rodilého mluvčího a překládajícího právě z/do češtiny. Pokud tedy není vysloveně uvedeno, že glosář nepracuje s českými termíny, může to být pro uživatele zavádějící.

Databáze se také snaží glosáře třídit do určitých kategorií, které však působí spíše provizorně, neboť uživateli mnohdy nenabízí relevantní informace a jsou nejednotné, tzn. některé uvádí obor, některé původ glosáře (viz tabulka níže, např. kategorie *ÚTRL*, *ToP*) apod. U řady glosářů dále není uvedena kategorie žádná, a to i přes to, že databáze na jiných místech pracuje s kategorií *ostatní*, do níž by se nabízelo zařadit ty glosáře, které nevyhovují kategoriím konkrétnějším. Uvedené kategorie jsou pak nejednotné také ve formě zápisu (velká/malá písmena) a v jednom případě najdeme také překlep:

Biologie
Euromasters
Matematika
ostatní
Sport
ÚTRL
ekonomie – právo
Fyzika
medicína
právo
technika
všeobecný
ekonomika
chemie
medicína, lékařství [sic], rekreace
přírodní vědy
ToP
[bez kategorie]

Tabulka 2: Přehled kategorií v databázi JTP

Jak už bylo naznačeno výše, uživatel dále nemá možnost náhledu a musí tedy soubor vždy stáhnout. Zároveň také databáze nenabízí žádné informace o formátu souboru ani o způsobu zpracování termínů (tabulka, seznam...), popř. míře detailu (např. zda jsou uvedeny příklady, gramatické údaje apod.). Jediným pokusem o určitý popis dostupných glosářů je sloupec uvádějící počet hesel v souboru, ten však mnohdy zůstává prázdný.

Tato uživatelská nepřívětivost se potvrdila i v začátcích projektu terminologické databáze, kdy bylo potřeba systematizovat a zpřehlednit materiál, který se měl posléze nahrát do databáze SDL MultiTerm. Veškeré glosáře se musely manuálně stáhnout po jednom (chybí možnost stáhnout všechny najednou) a teprve posléze bylo možné přejít k vlastnímu třídění.

3.4 Charakteristika glosářů a postup jejich zpracování/třídění

Pro potřeby naší práce byla v první řadě vytvořena tabulka ve formátu Excel, do které byly přeneseny veškeré údaje z databáze JTP tak, aby bylo možné glosáře dále třídit. Kromě převzatých údajů bylo přidáno několik sloupců pro zpřehlednění. V první fázi byly do tabulky zanášeny např. údaje o formátu souboru a jméno autora (pokud bylo uvedené) a dále potvrzení o tom, že daný soubor byl z webu stažen a přesunut do online úložiště, ke kterému měli přístup všichni koordinátoři projektu. Postupně pak autorka do tabulky přidávala další kolonky podle potřeby, např. potvrzení o tom, zda je daný glosář upraven podle předem navržené šablony (viz dále) a připraven k nahrání do databáze SDL MultiTerm či jiné relevantní poznámky.

Pro potřeby databáze byl následně vytvořen klasifikační systém (viz kapitola 3.5), podle něž byly v online úložišti vytvořeny složky a podsložky odpovídající jednotlivým navrženým kategoriím, do nichž byly glosáře přesunuty. V rámci jednotlivých podsložek pak byly glosáře roztrženy také podle jazyka. V další fázi práce byla navržena struktura hesla a podle této struktury také šablona ve formátu Excel, která následně umožnila konverzi do formátu MTF, jenž je pro MultiTerm nativní. Blíže k šabloně a konverzi viz kapitoly 3.6, 3.7.

Co se týče konkrétních glosářů, bylo dohodnuto, že v první fázi (odpovídající rozsahu této práce) bude podle šablony upraveno 100 glosářů, které budou následně nahrány do databáze. Při zahájení projektu byl záměr zpracovat veškerý dostupný materiál, to se však ukázalo jako nerealistické. Hlavním důvodem bylo především velké množství materiálu, s tím související velká časová náročnost a nedostatek lidských zdrojů, neboť autorka předložené diplomové práce na převodu pracovala sama. Zpracování 100 glosářů nicméně umožnilo zhodnotit a ověřit návrh a funkčnost databáze, která bude v budoucnu dále rozšiřována po převodu ostatních glosářů.

V rámci této diplomové práce se autorka zabývala pouze editovatelnými soubory, a sice těmi ve formátu DOC/DOCX a XLS/XLSX. K tomu bylo přistoupeno po neúspěšném pokusu převést několik souborů ve formátu PDF do DOC/DOCX, popř. XLS/XLSX tak, aby bylo možné snadno převádět zde uvedená data do zmíněné připravené šablony. Na internetu volně dostupné nástroje umožňující konverzi však tyto soubory pro jejich složitou strukturu nedokázaly převést do použitelné formy. Z toho důvodu bylo rozhodnuto, že needitovatelné soubory bude nutné s největší pravděpodobností ručně převádět v dalších fázích projektu. Tento převod pak zabere nejvíce času a bude vyžadovat větší počet dobrovolníků.

Ani vybrané glosáře v editovatelném formátu však ve většině případů nešlo šabloně přizpůsobit bez obtíží. Jedním z důvodů pak byla nejednotná forma glosářů. Tuto nejednotnost bylo možné předpokládat, neboť glosáře pocházejí z různých zdrojů a byly vytvářeny různými autory, kteří měli pravděpodobně různé schopnosti a znalosti v oblasti ovládnutí zvolených programů. Překvapivé však je, že ani glosáře vytvořené studenty ÚTRL v kurzech tlumočení pod vedením odborných pracovníků nebyly zpracovány jednotně. Zatímco některé glosáře jsou např. strukturované do tabulky, ve které jsou přesně oddělena pole s konkrétními informacemi (pole pro definici, pole pro gramatické vlastnosti apod.), jiné glosáře mají podobu prostého textu, přičemž jednotlivé informace jsou řazeny jednoduše za sebou či pod sebou (s odrážkami či bez). Ve vybrané stovce glosářů se pak objevil nespočet různých forem úpravy, přičemž každá musela být jednotlivě analyzována a muselo být rozhodnuto, jaký postup zpracování bude v daném případě nejefektivnější.

Vzhledem k tomu, že databáze JTP přebírá názvy glosářů od jejich tvůrců, nelze ani v tomto ohledu počítat s jednotnou formou a konzistentností. Jak jsme mohli vidět na obrázku č. 1 výše, hned první glosář v seznamu nese nicneříkající název „1942“, přičemž až v komentáři se dočteme, že se jedná o glosář anglických slangových výrazů z roku 1942. V databázi dále najdeme více či méně konkrétní názvy – některé glosáře nesou obecná označení jako „Medicína“, jiné jsou specifičtější (např. „Orgány smyslové soustavy“). Obecnější názvy se pak logicky mnohdy opakují a je tedy opět náročnější se v takových glosářích zorientovat.

V glosářích byla také patrná různá míra detailu. Zatímco některé glosáře uváděly u všech termínů širokou škálu informací od gramatických údajů až po využití termínu v kontextu, jiné působily spíše jako pouhý seznam termínů a jejich ekvivalentů v cílovém jazyce. Některé glosáře uváděly v úvodu legendu pro usnadnění pochopení, jiné předpokládaly, že si uživatel vše logicky odvodí. Nejméně detailní se pak nejčastěji jevily glosáře s termíny v angličtině, u nichž v naprosté většině případů není nutné uvádět žádné gramatické údaje, na rozdíl třeba od němčiny, kde je žádoucí uvádět rod, tvar množného čísla, pádové koncovky apod. Právě vzhledem k malému množství informací pak byly tyto glosáře mnohdy nejjednodušší na úpravu, na druhou stranu jako hesla do databáze jsou v mnohých ohledech neuspokojivé.

Je zřejmé, že glosáře nebyly vytvářeny s myšlenkou na jejich budoucí převod do terminologické databáze. To se mnohdy projevuje i ve způsobu zapisování konkrétních termínů. Termíny jsou často uváděny se svými gramatickými informacemi, popř. různými formami dohromady. Spojovány jsou v mnohých případech také synonyma, a to i v případě, že se liší gramatické vlastnosti jednotlivých ekvivalentů. V takovém případě se autorka práce snažila termíny rozdělovat do samostatných buněk, z důvodu velkého množství dat je však nutné počítat s tím, že v databázi bude ještě možné nalézt stopy tohoto jevu. Jejich odstranění pak bude úkolem těch, kteří budou mít v budoucnu v kompetenci čištění databáze. V případě opakování „základního“ termínu (při uvádění různých druhů, vlastností apod.) pak autoři glosářů mnohdy užívali symbol „~“ nebo nějakou jinou metodu, jak se vyhnout psaní daného termínu opakovaně. Pro potřeby databáze je toto však vysoce nepraktické a termíny se tak musely rozepisovat. Podobně se muselo postupovat i u zkracování slov. O tom, že se dříve neuvažovalo o možném budoucím zpracovávání glosářů, svědčí dále také skutečnost, že JTP od ÚTRL glosáře údajně dlouhou dobu požadovalo v needitovatelném formátu PDF.³⁷

³⁷ O této skutečnosti se diplomantka dozvěděla až v červnu 2019. V současné době by měly být glosáře do databáze na stránkách JTP nahrávány už v původním formátu.

Čistě z technického hlediska bylo nutné zjišťovat, jak přesně využívané programy reagují na konkrétní úkony. Např. Microsoft Word umožňuje v některých případech převést prostý text na tabulku, kterou lze poté snadněji importovat do Excelu. Uživatel může nadefinovat konkrétní symbol, který v tabulce oddělí jednotlivé buňky. Je-li tedy glosář formátován ve stylu *termín VJ – termín CJ*, lze nadefinovat, aby symbol „–“ fungoval jako hranice buňky. To samé lze provést například také s odrážkami. V takovém případě je však nutné hlídat, zda se zvolený symbol nevyskytuje také na místech, kde hranici nechceme, což u rozsáhlejších dokumentů může být problém. U komplikovanějších glosářů, které nedodrží ani vlastní strukturu stoprocentně, pak tento postup může způsobit více škody než užitku. Stejně tak u již zmíněné nutnosti rozepisovat opakované termíny bylo možné použít funkci „Najít a nahradit“, ovšem v případě, že takových termínů bylo v souboru velké množství a užívané symboly byly u všech stejné, bylo nutné nahrazování provádět po jednom.³⁸

V neposlední řadě je na místě zmínit také individuální problémy. V glosářích není jednotné psaní velkých a malých písmen na začátku, což může mít v případě glosářů od studentů ÚTRL souvislost i s tím, že zřejmě v rámci výuky nemají k dispozici žádnou obecnou šablonu pro vypracovávání glosářů. V glosářích lze dále najít překlepy a duplikáty. Takové případy byly opět řešeny pouze pokud je autorka práce zaregistrovala a byla si stoprocentně jistá správnou variantou. Chyby však nebyly při převodu v centru pozornosti a očekává se, že budou vyčištěny až v rámci databáze v dalších fázích. Vzhledem k tomu, že převod a úprava glosářů byly prováděny ručně, je také nutné počítat s možností chyb vzniklých během práce.

Ačkoliv se autorka snažila v rámci vybraných glosářů zařadit různé jazykové kombinace, v průběhu práce se potvrdilo podezření, že bude nutné zapojit dobrovolníky, kteří ovládají konkrétní jazyk v glosáři, neboť výše popsané problémy a nutné opravy v mnohých případech nelze provádět bez znalosti jazyka. Následující tabulka uvádí počet aktuálně převedených glosářů v jednotlivých jazykových kombinacích:

³⁸ V technickém ohledu je na místě zmínit také případné rozdíly mezi operačními systémy. Diplomantka při převodu glosářů pracovala v systému Mac OS, při otevření složky se soubory v Microsoft Windows se však soubory zobrazovaly duplikátně, přičemž duplikáty s dodatečnými znaky v názvu nebylo možné otevřít. Toto ovšem v konečném důsledku nevedlo k žádným technickým problémům, neboť vlastní soubory (bez znaků v názvu) byly po kontrole v pořádku.

EN-CS	29
DE-CS	20
FR-CS	9
ES-CS	10
IT-CS	1
RU-CS	1
CS-EN	8
CS-DE	2
CS-FR	3
CS-ES	9
CS-IT	2
CS-RU	2
EN-UA	1
EN-CS-DE	1
FI-CS-EN	1
CS-FR-EN	1

Tabulka 3: Převedené glosáře

3.5 Klasifikační systém

V rámci vytváření databáze bylo nutné navrhnout či zvolit určitý klasifikační systém oborů (předmětových polí), podle kterého budou glosáře, popř. hesla v databázi tříděny, což mimo jiné zpřehlední a ulehčí zpětné vyhledávání. Již dříve zmíněná publikace o projektu EuroTermBank zmiňuje dva systémy, které se dají považovat za nejrozšířenější, a sice univerzální klasifikační systém Lenocho navržený Dr. Lenochem pro databanku Eurodicautom a tezaurus Eurovoc, který pokrývá aktivity a obory, které jsou zásadní pro Evropské instituce. Zatímco Lenocho obsahuje 48 kategorií, do nichž spadá deset až 100 podtříd, Eurovoc obsahuje 21 kategorií, existuje však minimálně v 16 oficiálních jazycích Evropské unie. Oba systémy pak mají své výhody i nevýhody s ohledem na konkrétní projekt, jeho rozsah a podmínky (Rirdance, Vasiljevs 2002: 21–24).

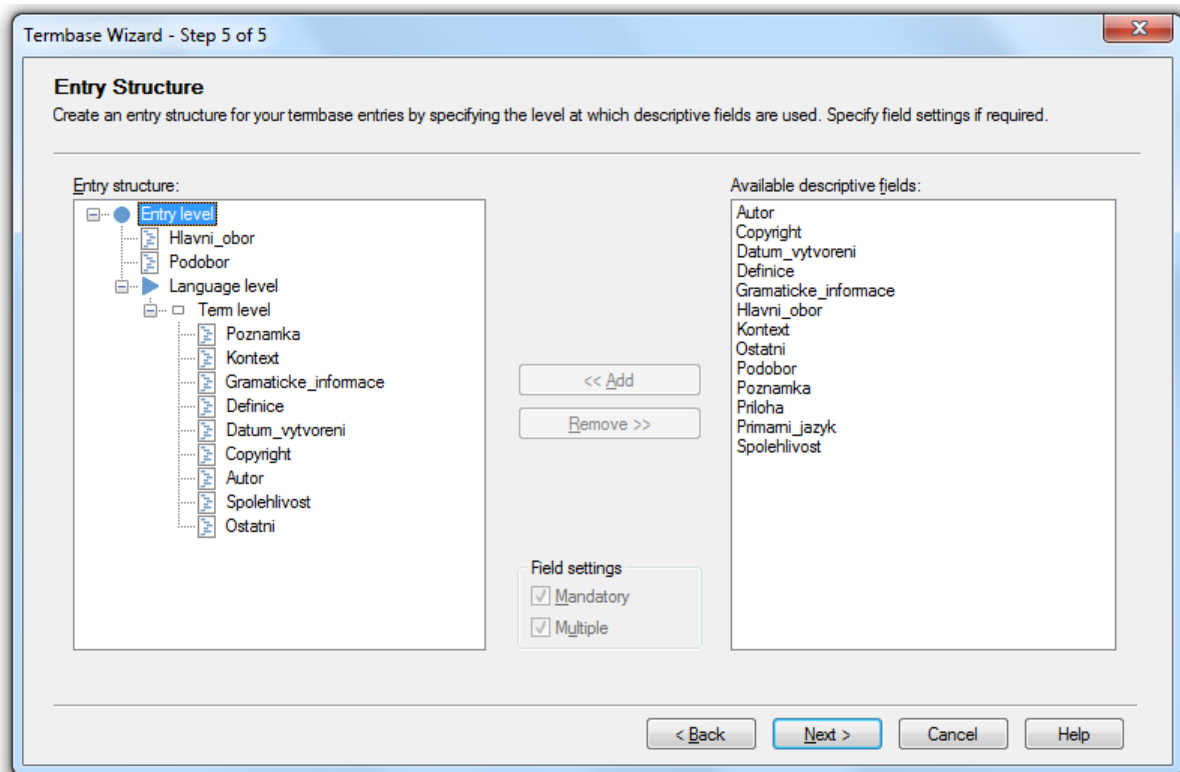
Pro naši práci byl nakonec hlavní inspirací systém Lenocho, který byl dále upraven podle kategorií na webu ProZ.com a konkrétních potřeb. Byly vytvořeny čtyři základní kategorie s názvem *Člověk a společnost*, *Obchod*, *Průmysl a technika*, *Přírodní vědy* a k tomu byla přidána kategorie s názvem *Ostatní* pro obory, které nevyhovují ani jedné z kategorií předešlých. V rámci zmíněných kategorií pak figuruje různý počet podkategorií. Celkový přehled kategorií je k dispozici v příloze č. 1 této práce. Do těchto kategorií pak byly glosáře roztrženy. Toto třídění bylo přibližné a autorka se detailněji nezaobírala přesnými hranicemi jednotlivých oborů, a to především proto, že relevantní kategorie se v rámci jednoho glosáře mnohdy překrývaly vzhledem k různým typům termínů. Pokud by v budoucnu bylo třeba

jednotlivé termíny v databázi zařadit do jiné kategorie, je možné tyto úpravy dělat přímo v programu.

3.6 Struktura hesla a šablona navržená k formátování glosářů

K tomu, aby bylo glosáře možné nahrát do databáze, bylo nutné navrhnout základní strukturu hesla. Tato struktura se řídila v první řadě možnostmi softwaru MultiTerm, dále se inspirovala doporučeními z odborné literatury popsány v teoretické části této práce a vlastními glosáři, popř. informacemi, které tyto glosáře obsahovaly a pro které tedy bylo nutné vytvořit předmětová pole.

Navržená struktura hesla v definici databáze se skládá z více úrovní: na úrovni hesla (entry level) je uveden hlavní obor (kategorie) a podobor vztahující se k celému glosáři a odpovídající navrženému klasifikačnímu systému. O úroveň níže (language level) dále struktura obsahuje několik dalších polí týkajících se konkrétního termínu v glosáři, a sice: autor, copyright, datum vytvoření, definice, gramatické informace, kontext, poznámka, ostatní, příloha, primární jazyk a spolehlivost:



Obrázek 2: Základní struktura hesel v databázi (SDL MultiTerm 2015)

U jednotlivých polí ve vlastní definici databáze pak bylo nutné nastavit, zda jsou povinná (v našem případě pouze pole Hlavni_obor) či nikoliv, a také typ obsahu (datum, prostý text...):

Descriptive Fields			
Name	History	Type	Picklist Values
Autor		Text	
Copyright		Text	
Datum_vytvoreni		Date	
Definice		Text	
Gramaticke_informace		Text	
Hlavni_obor		Picklist	Člověk a společnost Obchod Průmysl a technika Přírodní vědy Ostatní
Kontext		Text	
Ostatni		Text	
Podobor		Text	
Poznamka		Text	
Priloha	√	Multimedia File	
Primarni_jazyk		Text	
Spolehlivost		Number	

Obrázek 3: Deskriptivní pole a typ obsahu (SDL MultiTerm 2015)

Na základě této struktury byla následně vytvořena šablona ve formátu XLTX, podle které byly konkrétní glosáře formátovány tak, aby bylo možné je do databáze nahrát. Po zanesení všech údajů z původního glosáře do šablony byl soubor uložen ve formátu XLSX a konvertován do formátu XML (viz kapitola *Konverze a nahrávání glosářů*). První řádek této šablony odpovídá jednotlivým polím, která byla uvedena výše, vlastní termíny jsou pak řazeny do sloupců s příslušným jazykem v záhlaví, který lze zvolit z nabídky. Šablona obsahuje také prázdný sloupec C pro případ, že byl glosář trojjazyčný:

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
1	English	Czech		Hlavni_obor	Podobor	Autor	Copyright	Datum_vytvoreni	Definice	Gramaticke_informace	Kontext	Primarni_jazyk	Poznamka	Ostatni	Spolehlivost
2							JTP								1

Obrázek 4: První verze šablony pro převod glosářů (soubor Excel ve formátu XLTX)

Je naprosto zásadní, aby jednotlivá pole v záhlaví přesně odpovídala deskriptivním polím nadefinovaným v databázi, a to včetně diakritiky. Právě to byl totiž jeden z problémů při nahrávání vybraných glosářů do databáze v pozdějších krocích – Excel automaticky opravoval záhlaví s popisem „Ostatni“ na „Ostatní“ (s dlouhým *í*), což vedlo k tomu, že konverze neproběhla úspěšně, neboť program pole správně nepřičítal.

Vzhledem k tomu, že je tato terminologická databáze vícejazyčná, doporučuje odborná literatura také zohlednit, zda je nutné poskytnout informace týkající se pojmu (definice, příkladová věta, ...) pouze pro jeden jazyk či pro všechny jazyky. Vícejazyčné terminologické sbírky pak většinou vyžadují definici pro všechny jazyky, dvoujazyčné ne vždy. Žádoucí je také poskytnout informace o užití termínu, gramatických strukturách či kolokacích, popř. zohlednit míru ekvivalence termínů v různých jazycích (Rirdance, Vasiljevs 2002: 29). V první verzi šablony však toto zohledněno nebylo, což bylo částečně způsobeno tím, že velká část glosářů toto dělení také nerespektuje a informace o termínech ve všech jazycích slučuje do jednoho, a dokonce je mnohdy uvádí ve výchozím či cílovém jazyce střídavě. Následně se však ukázalo, že toto dělení je potřeba dodržet, šablona byla upravena a u glosářů, ve kterých byly uvedené informace pro oba termíny, byl dodán nový sloupec označený Definice2³⁹ (popř. také Poznamka2) tak, aby byly příslušné informace propojeny pouze s konkrétním termínem v relevantním jazyce, nikoliv i s jeho ekvivalentem v jazyce druhém. Stejně tak bylo potřeba doplnit tato pole i v definici vlastní databáze, což však MultiTerm umožňuje.

Informace uváděné v jednotlivých polích vycházejí z glosářů a obsahově nebyly upravovány. Vzhledem k tomu, že autoři své glosáře JTP věnovali, je ve všech glosářích asociace JTP uváděna jako vlastník copyrightu. V rámci týmu podílejícím se na projektu bylo také dohodnuto, že v otázce spolehlivosti bude ve všech glosářích v první fázi uvedena číslice „1“ označující nejnižší míru spolehlivosti, a to vzhledem k tomu, že nebylo možné provádět kontrolu správnosti údajů v jednotlivých glosářích a ověřovat zdroje. Do budoucna se pak předpokládá, že bude toto pole upravováno po schválení kompetentních osob (expertů apod.). Nejvyšší spolehlivost by pak mohla být označována číslicí 5, zde je však prozatím možná flexibilita.

Na základě dostupných glosářů byl také vytvořen seznam všech v nich zastoupených jazyků, které byly následně zaneseny do definice databáze. Tento seznam byl dále nadefinován také ve zmíněné šabloně, a to tak, aby se editorovi zobrazil v daných polích filtr, pomocí něhož mohl vybrat jazyky relevantní pro daný glosář:

³⁹ Sloupec Definice většinou obsahuje informace pro termíny ve výchozím jazyce, sloupec Definice2 (a ostatní na stejném principu) pak pro termíny v cílovém jazyce, jejich prohození však pro databázi nepředstavuje problém. Je nicméně nutné tato pole následně správně přiřadit v rámci definičního souboru pro konverzi (viz níže).

Languages
Bulgarian
Croatian
Czech
Dutch
English
Estonian
Finnish
French
German
Hungarian
Italian
Latvian
Lithuanian
Norwegian
Polish
Russian
Slovak
Spanish
Ukrainian
Vietnamese

Obrázek 5: Seznam jazyků v databázi (SDL MultiTerm 2015)

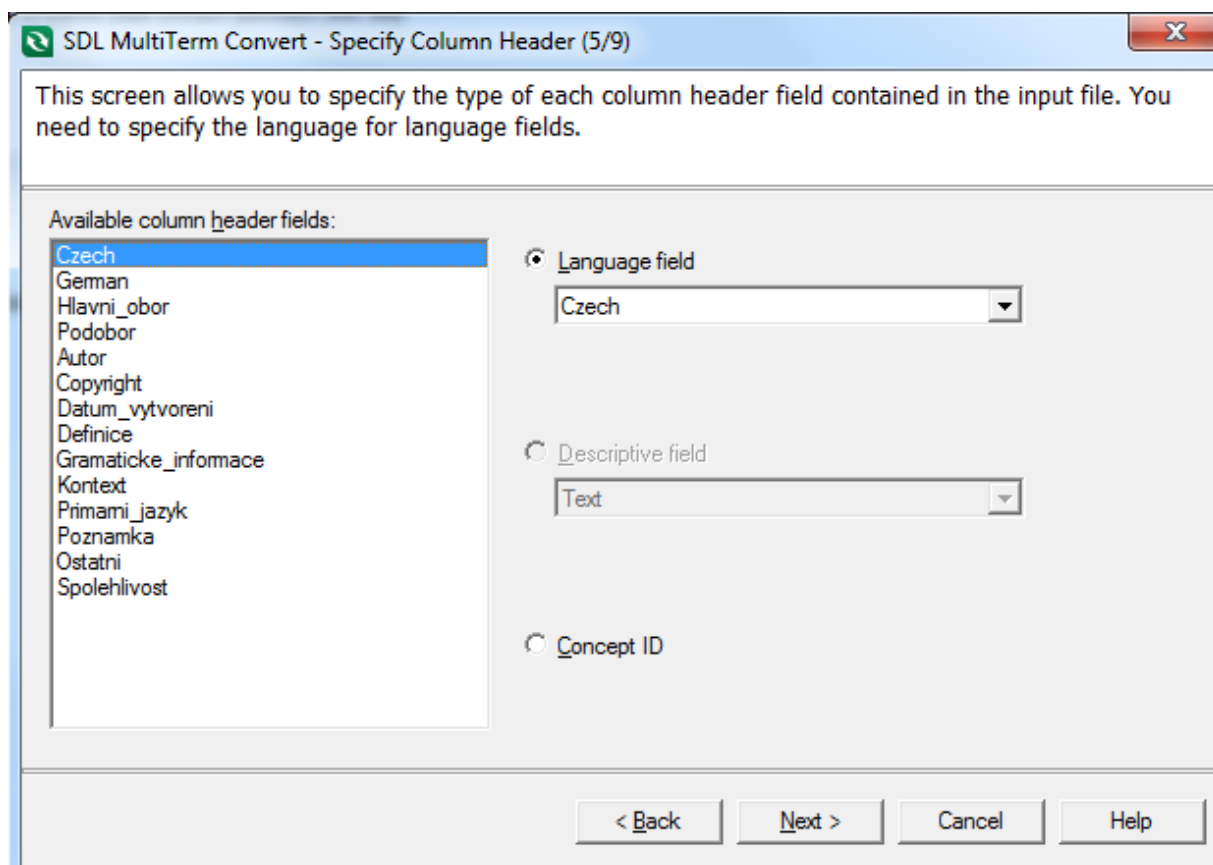
3.7 Konverze a nahrávání glosářů do databáze

Po zpracování všech glosářů podle vhodné šablony⁴⁰ bylo nutné soubory konvertovat z formátu XLSX do formátu XML (koncovka .mtf.xml), s kterým MultiTerm pracuje. K tomu posloužil konverzní nástroj SDL MultiTerm Convert⁴¹, který dokáže tabulky Excel zpracovat. Původní snaha byla vytvořit jednotný definiční soubor pro konverzi ve formátu XCD (koncovka .xcd), který by bylo možné aplikovat u všech glosářů. Úkolem tohoto souboru je nastavit pravidla, kterými se MultiTerm bude při importu a konverzi řídit, tzn., zjednodušeně řečeno, co jednotlivá pole znamenají a jak je má kategorizovat. Při navrhování této definice se však ukázalo, že je nutné vytvořit oddělené verze pro různé jazykové kombinace, a to z toho důvodu, že se v šabloně mění pole obou jazyků podle konkrétního glosáře, pro funkčnost definice však tato pole musí být vždy stejná. Samostatné definice pak musely být vytvořeny i pro složitější glosáře, kde bylo nutné šablonu doplnit o další sloupce v případě, že glosáře obsahovaly detailnější informace pro daný termín v obou jazycích (výše zmíněná Definice2 apod.).

⁴⁰ Tzn. údaje z původního glosáře byly zpracovány podle šablony ve formátu XLTX a soubor byl následně uložen ve formátu XLSX.

⁴¹ Nástroj SDL MultiTerm Convert je součástí softwaru SDL MultiTerm, je však nutné ho „zaškrtnout“ při instalaci.

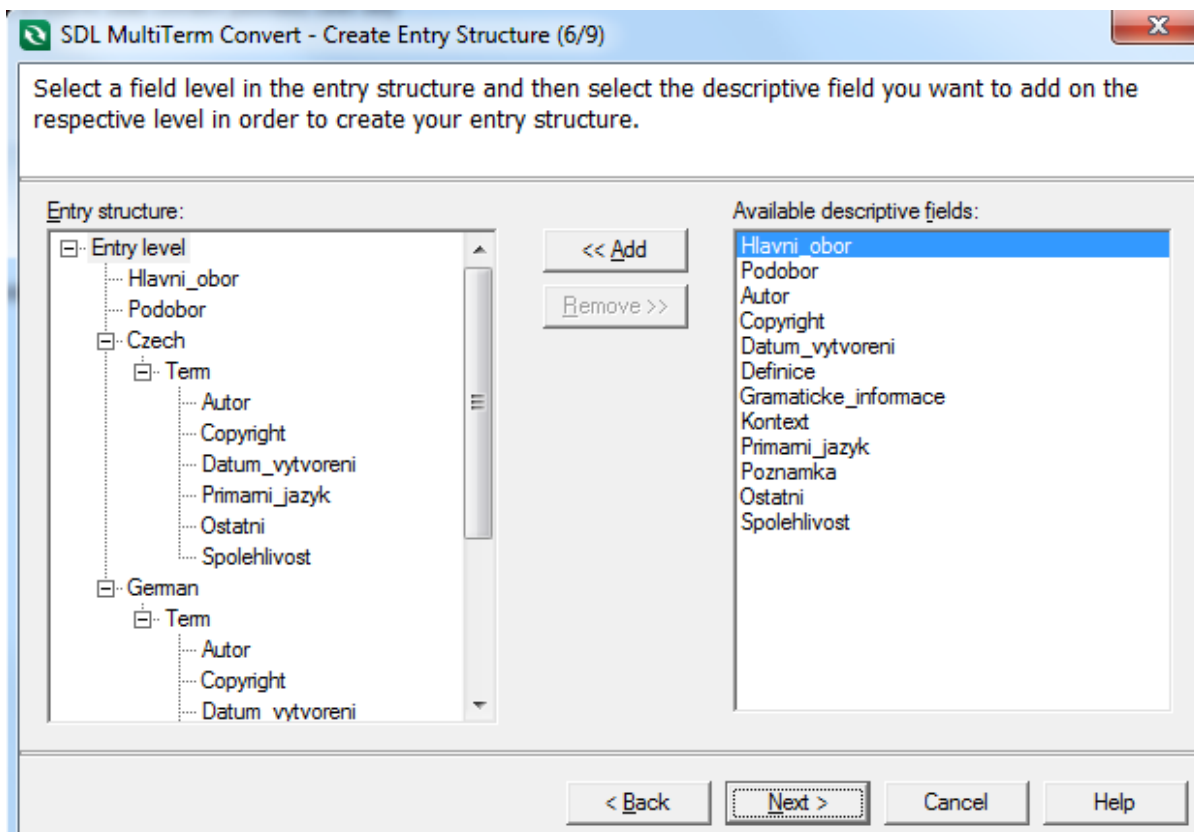
Následující obrázky zobrazují příklad definice pro česko-německé glosáře, u nichž nebylo nutné přidávat dodatečná pole (glosáře obsahují dodatečné informace pouze pro termíny v jednom jazyce, není tedy nutné dělat další úpravy). Nejprve bylo nutné ručně nadefinovat záhlaví sloupců v upravených glosářích:



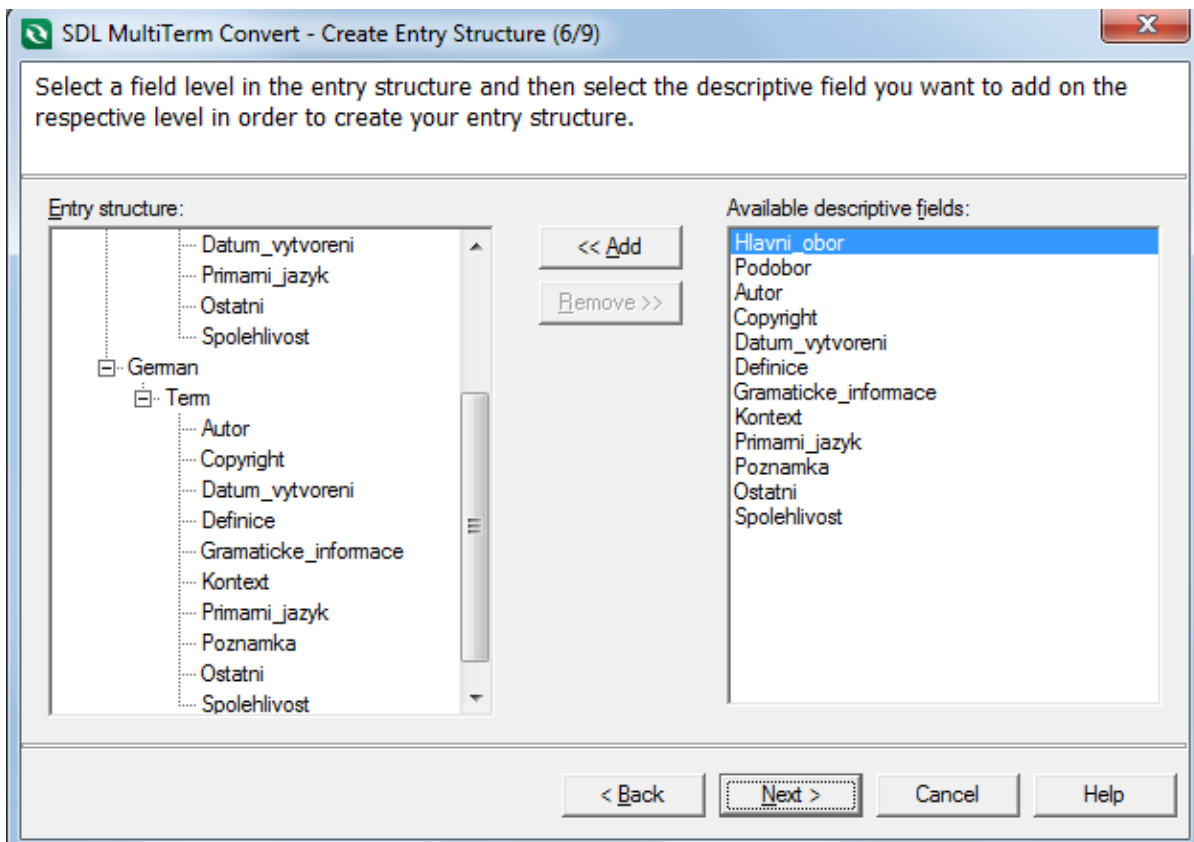
Obrázek 6: Specifikace záhlaví sloupce (SDL MultiTerm Convert)

V jazykovém poli bylo nutné z nabídky ručně zvolit oba jazyky, v deskriptivním poli pak typ obsahu, který musel odpovídat definici databáze (viz Obrázek 3).

Obrázky 7, 8 dále znázorňují, jakým způsobem lze v dalším kroku jednotlivá pole přesouvat (pomocí tlačítka *add* a *remove*) mezi jednotlivými oblastmi. Pod hlavičkou „Czech“ vidíme, že zde máme pouze šest polí. Jak bylo právě vysvětleno, pole obsahující definici, gramatické informace či kontext nejsou v tomto případě nutná, neboť odpovídající glosáře tyto informace u českých termínů neudávají. Naopak pod hlavičkou „German“ už zařazená jsou:

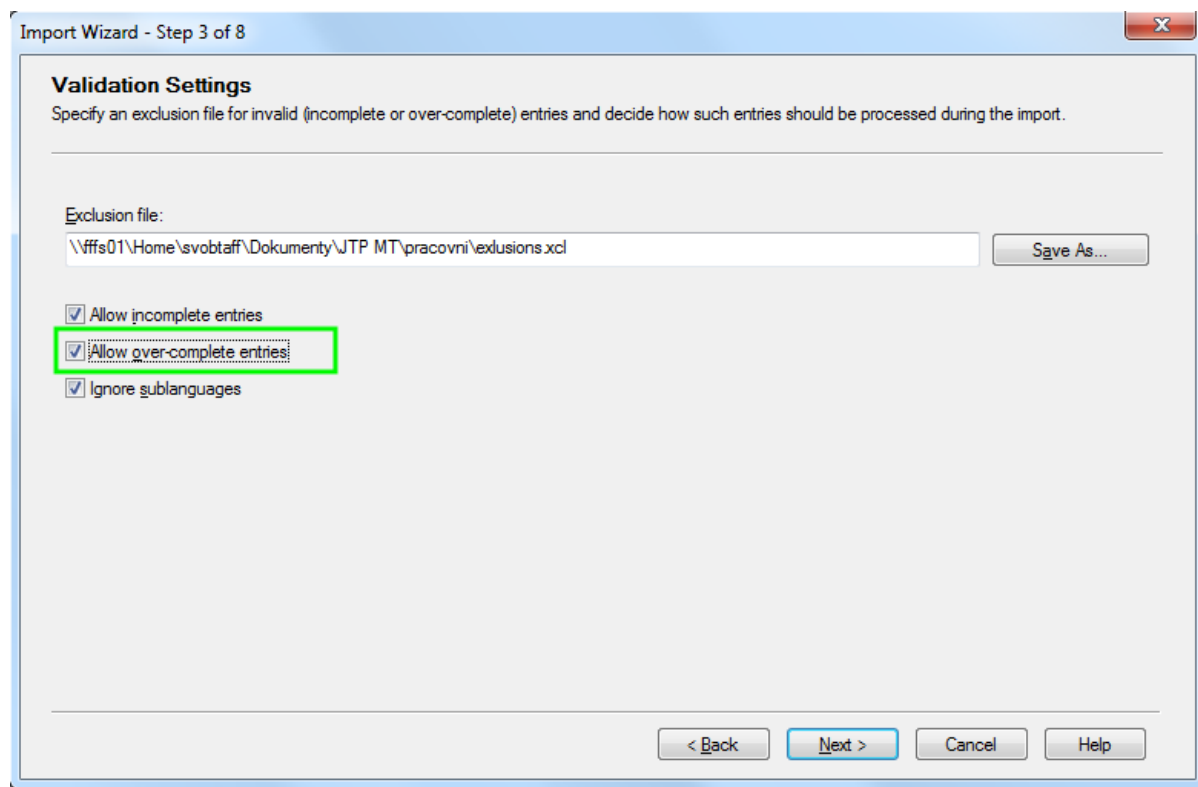


Obrázek 7: Příklad struktury definičního souboru pro konverzi (CS-DE) (SDL MultiTerm Convert)



Obrázek 8: Ukázka dalších polí pro německý ekvivalent ve sloupci „Entry structure“ (SDL MultiTerm Convert)

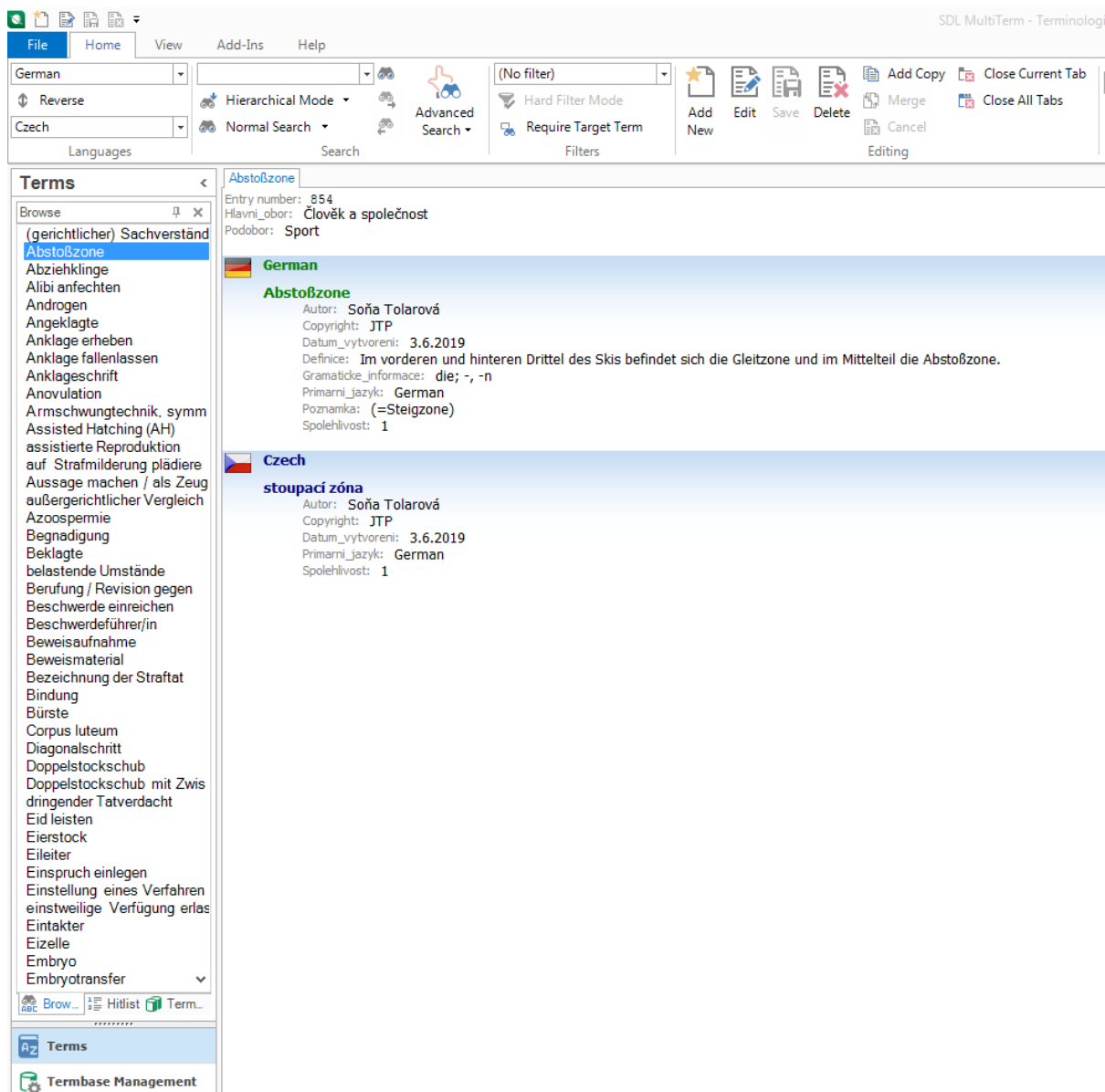
Po úspěšné konverzi do formátu XML bylo možné glosáře importovat (v rámci tzv. Import Wizard). V této fázi se jako zásadní ukázalo zaškrtnutí políčka *Allow over-complete entries*:



Obrázek 9: Import konvertovaného souboru, pole „Allow over-complete entries“ (SDL MultiTerm 2015)

Over-complete entries obsahují pole, které nejsou součástí vlastní definice databáze. Pokud tato možnost nebyla zaškrtnuta, program nedokázal termíny správně identifikovat a nepodařilo se mu žádné nahrát. Konkrétně se pak zřejmě jednalo právě o pole označující jazyk, koordinátoři projektu však v tomto ohledu nemají jistotu, neboť MultiTerm v případě hlášení chyby ve většině případů není konkrétní. Právě to se pak ukázalo jako jeden z mála nedostatků programu.

Při úspěšné konverzi a importu se termíny v databázi zobrazují následovně:



Obrázek 10: Ukázka úspěšně nahraného hesla v databázi (SDL MultiTerm 2015)

V levém horním rohu lze nastavit kombinaci jazyků, ve sloupci pod ním má pak uživatel náhled všech nahraných hesel odpovídajících jeho vyhledávání. Databáze dále umožňuje vyhledávat konkrétní termín, využívat filtry, nastavit způsob řazení termínů a také je např. editovat.

3.8 Shrnutí empirické části

V rámci empirické části diplomantka nejprve seznámila čtenáře s tím, jak bylo v JTP s terminologií nakládáno v minulosti, a shrnula jednotlivé fáze projektu a celkový postup práce. Dále se zaměřila na hlavní problémy původní databáze umístěné na webu JTP. V návaznosti

na to se pokusila charakterizovat dostupné glosáře z hlediska jejich struktury a formy a nastínila postup jejich zpracovávání a třídění. Zdůrazněna byla především jejich nekonzistentnost, která výrazně ztížila práci při zpracovávání pro potřeby vznikající databáze. Dále byl představen navržený klasifikační systém, podle něhož byly jednotlivé glosáře roztrženy. Nakonec byla za využití snímků z vlastní databáze popsána struktura hesla, navržená šablona pro úpravu glosářů a v neposlední řadě postup konverze a nahrávání upravených glosářů do databáze. V rámci jednotlivých podkapitol byly zmíněny také konkrétní problémy související s danými kroky a způsob jejich řešení.

Celý postup zpracování glosáře od jeho původní verze až po jeho nahrání do databáze shrnuje následující schéma:

Původní glosář (*formát DOC/DOCX/XLS/XLSX*) → přenesení údajů z glosáře do šablony (*formát XLTX*) → uložení nového souboru (*formát XLSX*) → konverze souboru pomocí SDL MultiTerm Convert (*z formátu XLSX do formátu XML, pomocí konverzního souboru ve formátu XCD*) → import konvertovaného souboru do SDL MultiTerm (*pomocí funkce Import Wizard*).

Při vlastním nahrávání se vyskytly problémy u jednoho glosáře. Tyto problémy však byly způsobené chybou koordinátorů, nikoliv softwaru. V glosáři bylo špatně vyplněno pole „Spolehlivost“ (místo „1“, která byla v této fázi uváděna u všech termínů, byla v buňkách uváděna číselná řada, tzn. „1“, „2“, „3“, „4“ ...). Datum vytvoření souboru se dále v databázi zobrazovalo jako číslo (tedy ne jako datum), což bylo pravděpodobně způsobeno špatným nadefinováním konverzního souboru pro danou jazykovou kombinaci. Glosář byl navíc do databáze omylem nahrán dvakrát. V tomto případě je nutné dané termíny (včetně duplikátů) ručně vymazat a glosář nahrát znovu.

V červnu 2019 bylo úspěšně nahráno 36 glosářů, které zároveň potvrdily funkčnost navržené definice databáze, struktury hesel a připravené šablony. Ostatní 64 glosáře jsou připravené k okamžitému nahrání. Jelikož program není volně dostupný na studentských počítačích (pouze v počítačové učebně, kam studenti nemají přístup bez vyučujícího) a diplomantka tak nemůže zbývající glosáře nahrát sama, bylo dohodnuto, že zbytek v nejbližší době nahrají další koordinátoři projektu, kteří mají program nainstalovaný na svém osobním počítači. Do budoucna by tak bylo vhodné vybavit alespoň jeden studentský počítač v prostorách ÚTRL dostupným softwarem pro správu terminologie. Pro budoucí práci byl pak vypracován také návod na tvorbu nových glosářů tak, aby je bylo možné snadno nahrát

do vzniklé databáze. Tento návod, který byl již předán zástupcům ÚTRL, je k dispozici v příloze č. 3 této práce.

Veškeré materiály použité v rámci projektu jsou aktuálně k dispozici v online úložišti Microsoft OneDrive. Zde autorka vytvořila sdílenou složku „Glosáře“, v rámci níž je několik podsložek: najdeme zde podsložky s názvy hlavních kategorií, v nichž jsou rozříděny všechny glosáře stažené ze stránek JTP k červnu 2019. Další podsložka nese název „Upravené glosáře“, kde se nachází všech 100 glosářů upravených podle šablony a rozdělených podle dalších kritérií (již nahrané, ty, pro něž je nutné upravit konverzní definici kvůli více polím apod.). Poslední podsložka „Pomocné soubory“ pak obsahuje vlastní soubory databáze SDL MultiTerm, které lze do softwaru importovat na jakémkoliv počítači s instalovaným programem, dále všechny verze šablony pro úpravu glosářů, již použité konverzní soubory aj. Koordinátoři projektu mají k těmto složkám přístup a hodlají v nejbližší době přesunout veškeré soubory z osobního úložiště diplomantky na jiné, vhodnější místo.

Obecně lze usoudit, že software SDL MultiTerm 2015 vyhověl našim potřebám a splnil svůj účel. Program byl zvolen především díky tomu, že se jedná o jediný program pro správu terminologie dostupný na vybraných počítačích ÚTRL, a také z důvodu jeho rozšířenosti na trhu. Mezi jeho nedostatky patří nižší uživatelská přívětivost, neboť jednotlivé kroky nejsou zcela intuitivní, tzn. pro člověka, který s programem nemá žádné předchozí zkušenosti, může být poměrně obtížné s ním pracovat. Na druhou stranu je však nutné dodat, že podobně jako řada jiných má i společnost SDL na svém webu k dispozici tutoriály (ke čtení a ve formě videí), které uživatelům poskytují detailní informace o tom, jak při práci postupovat. Další nedostatek se projevil ve způsobu, jakým program informuje o chybách. Ve většině případů totiž uživatelí podá informaci o vzniklém problému, ten ovšem není specifikovaný a uživatel tak musí sám zjišťovat, k čemu přesně došlo (viz zmíněný problém s „over-complete entries“ a polem „Ostatní/í“).

Ačkoliv v průběhu zpracovávání projektu měli koordinátoři v prostorách ÚTRL k dispozici pouze starší verzi softwaru z roku 2015, v současné době se na zdejších počítačích instaluje již nová verze SDL MultiTerm 2019. V dalších fázích projektu tak budou mít studenti opět možnost pracovat s nejmodernějším vybavením.

4. ZÁVĚR

4.1 Shrnutí práce a celková zjištění

Předložená diplomová práce se skládá ze dvou hlavních částí: části teoretické a části empirické. V rámci teoretické části diplomantka charakterizovala základní poznatky o terminologii, a to jak z hlediska historického, tak z hlediska její definice a vymezení, vztahu k jiným disciplínám a role ve společnosti. Kapitolou o proměnách terminologické práce v souvislosti s rozvojem počítačů se pak autorka pokusila čtenáři poskytnout kontext k hlavnímu předmětu práce, a sice správě terminologie a terminologickým databázím. Byl nastíněn rozdíl mezi deskriptivní a preskriptivní správou terminologie a představeny přední orgány a instituce působící v této oblasti. V rámci kapitoly o terminologických databázích pak byly popsány základní principy a doporučení pro budování databáze. Na to autorka navázala uvedením konkrétních příkladů terminologických postupů a projektů v Evropské unii a obecně. Teoretická část byla uzavřena vybranými poznatky z praxe terminologické práce a jejími případnými omezeními.

Na teoretickou část navázala část praktická, která se zabývala vytvořením nové databáze v programu SDL MultiTerm 2015 z glosářů poskytnutých profesní překladatelskou asociací JTP. Nejprve byl proveden krátký historický exkurz do správy terminologie v rámci JTP a byly představeny hlavní cíle projektu a shrnutí postupu práce s ohledem na jednotlivé etapy. Navazující kapitoly se následně detailněji zabývaly jednotlivými aspekty projektu. Ve snaze poskytnout čtenáři kontext byla v první řadě popsána podoba původní databáze dostupná na stránkách JTP. V rámci této kapitoly byly nastíněny především nedostatky této databáze, které mimo jiné doložily nutnost vzniku databáze nové, jež by byla uživatelsky přívětivější a umožnila by efektivnější využití. Byly charakterizovány zpracovávané glosáře a vyvozeny závěry ohledně terminologické praxe na individuální rovině. Diplomantka dále detailněji popsala postup práce od návržení šablony a kategorií až po samotné třídění a úpravu vybraných glosářů. V návaznosti na to byl nastíněn také postup nahrávání glosářů do databáze. Autorka popsala vlastnosti a podobu definičního souboru pro konverzi tabulky Excel do nativního formátu MTF a s tím související problémy a řešení.

Kromě již zmíněných důvodů vznikla tato práce také kvůli absenci výuky na Ústavu translatologie, v rámci níž by studenti mohli získat o této problematice povědomí a případně si osvojit některé základní pracovní postupy. To pak může být také příčinou toho, že v tomto odvětví na Ústavu translatologie FF UK příliš často nevznikají ani absolventské práce.

Ze zpracovaných studentských glosářů lze dále také usuzovat, že neexistuje žádná jednotná forma, podle které by studenti pracovali. Jako jeden z vedlejších přínosů této práce se tedy dá považovat také navržená šablona v Excelu, která již byla předána zástupcům ÚTRL i JTP.

Původní myšlenka zpracovat veškeré materiály, které má JTP k dispozici, se za našich podmínek v současné době ukázala jako nereálná. Důvodů k tomu bylo více: v první řadě se nepředpokládalo, že vlastní formátování glosářů bude tak časově náročné, jak se nakonec ukázalo. Ovšem jejich naprostá nekonzistentnost a v mnoha případech nemožnost editace či jednoduché konverze vedly k tomu, že byl podle šablony naformátován pouze výběr glosářů, které měly sloužit k ověření funkčnosti navržené databáze. Poté, co byla šablona upravena na základě zjištěných problémů, se funkčnost potvrdila. Dalším krokem už tedy bude „pouze“ manuálně naformátovat zbývající glosáře podle předem připravených instrukcí. Toho se pak budou moct zhostit jak dobrovolníci, tak sami studenti ÚTRL, což by mohlo také částečně nahradit zmiňovanou chybějící výuku o problematice terminologie, popř. ji v budoucnu doplnit.

Dalším důvodem byl nedostatek lidských zdrojů. Na projektu se celkem podíleli čtyři lidé: diplomantka, vedoucí diplomové práce, p. Buchtel za JTP a v první fázi třídění také studentka ÚTRL Iuliia Kriger. Převody glosářů pak měla na starosti diplomantka sama. Zbytek nutných rozhodnutí prováděli koordinátoři společně, nebyly tedy rozděleny ani pracovní role. Aby však bylo možné projekt takového rozsahu zpracovat kompletně, bylo by potřeba mnohem více lidí, nejlépe s jasně stanovenými rolemi. Přínosné by bylo také, kdyby alespoň někteří členové měli s podobnými projekty již zkušenost, což se v tomto případě nestalo. Prokázala se tedy důležitost silného pracovního týmu. Stejně tak se však potvrdilo, že v praxi situace mnohdy neodpovídá teorii a pracovní podmínky, popř. výchozí situaci lze málokdy považovat za ideální. Konkrétní postup práce je tedy nutné naplánovat s ohledem na konkrétní situaci.

Nedostatek lidských zdrojů byl také příčinou toho, že k „čištění“ termínů a glosářů ve většině případů nedocházelo v průběhu formátování (přizpůsobování šabloně), popř. před nahráním do databáze, a to navzdory tomu, že odborná literatura tento postup mnohdy doporučuje. Diplomantka při úpravě glosářů tak opravovala pouze velmi nápadné záležitosti (překlepy apod.) pokud je při konverzi zaregistrovala, a to navíc pouze u jazyků, které ovládá. Program SDL MultiTerm však umožňuje hesla editovat i po nahrání, počítá se tedy s tím, že opravy budou prováděny v rámci další fáze práce na databázi. Je ovšem žádoucí, aby se těchto úkonů zhostili lidé se znalostí příslušného jazyka, v případě „správnosti“ ekvivalence termínů pak také experti v daném oboru. Možnost pozdější editace je pak výhodná i v případě, kdy vznikne potřeba zařadit konkrétní termín do jiné kategorie, než do jaké byl nahrán v rámci původního glosáře.

4.2 Výhledy do budoucna

Veškeré použité materiály (glosáře, šablona, přehledová tabulka se záznamy o (ne)zpracovaných glosářích aj.) má JTP k dispozici prostřednictvím p. Buchtela a vedoucího práce, kteří mají přístup do sdílené složky v online úložišti OneDrive. V této složce se pak nachází i vlastní soubory databáze, které lze nahrát do jakéhokoliv počítače s nainstalovaným programem SDL MultiTerm. Do budoucna je žádoucí, aby si asociace JTP zvolila zástupce, kteří budou mít databázi na starosti, a to jak z hlediska kontroly správnosti termínů, tak z hlediska administrativních záležitostí. Je třeba také učinit rozhodnutí ohledně toho, kdo bude mít možnost do databáze zasahovat, případně zvážit, zda by bylo výhodné poskytnout přístup do databáze široké veřejnosti a např. ji zpoplatnit.

V průběhu projektu bylo velkým omezením také nutnost ukládat data na konkrétním počítači (v počítačové učebně ÚTRL). Aktuálně je však již sjednána spolupráce se společností SDL v rámci projektu SDL University Program, díky níž bude možné v dalších fázích využívat cloudové úložiště společnosti (SDL Language Cloud), což poskytne přístup k databázi většímu množství uživatelů. Pravidelným přispíváním studentů ÚTRL do databáze by pak spolupráce mezi JTP, SDL i Ústavem mohla být dále prohlubována.

Právě již probíhající spolupráce se společností SDL byla také jedním z důvodů, proč byl pro databázi zvolen program MultiTerm. ÚTRL v rámci programu SDL University Program zakoupil licence na velmi rozšířený překladatelský program Trados Studio, který mají studenti mimo vyučování k dispozici v knihovně. MultiTerm je však k dispozici pouze na počítačích v počítačové učebně, která není studentům volně přístupná. Vzhledem k tomu, že však program MultiTerm patří k těm ve svém oboru nejrozšířenějším a osvědčil se i v případě naší databáze, stálo by za zvážení, zda software neinstalovat i na dalších počítačích tak, aby k němu měli studenti přístup kdykoliv. Studenti by se pak také mohli zapojit nejen do zpracovávání glosářů, ale rovnou je do databáze nahrávat.

S ohledem na další fázi plnění databáze by bylo žádoucí poskytnout navrženou šablonu k úpravě glosářů všem budoucím přispěvatelům. Jak bylo výše zmíněno, šablona (včetně návodu k jejímu použití) již byla předána zástupcům ÚTRL i JTP. Očekává se tedy, že by v rámci ÚTRL mohla být distribuována i mezi ostatní vyučující a studenty. S pomocí ní by budoucí glosáře mohly nejen poskytovat větší množství relevantních informací o jednotlivých termínech (za předpokladu, že by studenti vyplňovali všechna navržená pole), ale mohly by být přehlednější a zefektivnit práci překladatelů. Zároveň by tím také bylo možné eliminovat naprostou většinou problémů vzniklých při konverzi/formátování a snadno by tak šlo glosáře

nahrávat do databáze, která je výstupem této práce. Stejně tak by šablona mohla být umístěna na web JTP pro členy asociace, kteří se budou chtít na projektu podílet.

Terminologická práce a vznik terminologických databází je velice obsáhlé téma a v této oblasti dochází k rychlému a neustálému vývoji. Předložená diplomová práce pak měla za cíl co nejpřehledněji představit základní problematiku především s ohledem na cíle empirické části, v žádném případě tedy nelze toto téma považovat za vyčerpané. Vzhledem k tomu, že diplomantka i celý pracovní tým již měly předem k dispozici glosáře s termíny a dalšími daty, nezabývala se tato práce vlastním vznikem termínů, analýzou pojmu (související s fází extrakce termínů z textů) ani žádnou s tím související činností v rámci terminologické práce. Z důvodu omezeného prostoru se práce dále nezabývala např. ani problematikou autorských práv. Detailní pohled na tyto a další dílčí oblasti terminologické práce, popř. průzkum situace na různých pracovištích by pak mohly být vhodným tématem budoucích kvalifikačních prací.

5. BIBLIOGRAFIE

Primární zdroje

Glosáře umístěné na webu Jednoty tlumočnicků a překladatelů, od různých autorů a z různých časových období.

Sekundární zdroje

ALBUQUERQUE, Alexandra a Rute COSTA. The Satisfactory Cycle of Terminology Management in Translation-Mediated Business Communication: Problems and Opportunities. In: POIRIER, Éric a Daniel GALLEGO-HERNÁNDEZ (eds.). *Business and Institutional Translation. New Insights and Reflections*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2018, s. 149–162. ISBN 978-1-5275-0760-9.

ARNTZ, Reiner, Heribert PICHT a Felix MAYER. *Einführung in die Terminologearbeit*. 6. verbesserte Auflage. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag, 2009. ISBN 978-3-487-11553-5.

BOWKER, Lynne. *Computer-aided translation technology: a practical introduction*. Ottawa: University of Ottawa Press, c2002. ISBN 0-7766-3016-4.

BOWKER, Lynne. Terminology (heslo). In: BAKER, Mona a Gabriela SALDANHA (eds.). *Routledge encyclopedia of translation studies*. 2nd Edition. Abingdon: Routledge, 2009, s. 286–290. ISBN 0-415-36930-4.

BUDIN, Gerhard a Vesna LUŠICKY (eds.). *Languages for Special Purposes in a Multilingual, Transcultural World: Proceedings of the 19th European Symposium on Languages for Special Purposes*. Vienna: University of Vienna, Centre for Translation Studies, 2014. ISBN 978-3-200-03674-1.

CABRÉ, Maria Teresa. *Terminology: theory, methods and applications*. Ed. by Juan C. Sager, trans. by Janet Ann Decasris. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1999. ISBN 90-272-1633-9.

CABRÉ, Maria Teresa, Rosa ESTOPÀ a Jordi VIVALDI. Automatic term detection: A review of current systems. In: BOURIGAULT, Didier, Christian JACQUEMIN a Marie-Claude L'HOMME (eds.). *Recent Advances in Computational Terminology*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2001, s. 53–88. ISBN 90-272-4984-9.

CHMELAŘOVÁ, Eliška. *Odborný překlad a organizovaná činnost překladatelů ve 2. polovině 20. století*. Praha, 2014. Diplomová práce. Karlova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav translatologie.

KOERNER E. F. K. a R. E. ASHER (eds.). Machine Translation: A Brief History. In: *Concise history of the language sciences: from the Sumerians to the Cognitivists*. Oxford: Pergamon Press, 1995, s. 431–445. ISBN 0-08-042580-1.

LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu I: Vývoj překladatelských teorií a metod v české literatuře*. 2. vydání. Praha: Ivo Železný, 1996. ISBN 80-237-1735-9.

REY, Alain a Juan C. SAGER. *Essays on terminology*. Philadelphia: J. Benjamins, c1995. ISBN 90-272-1608-8.

RIRDANCE, Signe a Andrejs VASILJEVS (eds.). *Towards Consolidation of European Terminology Resources: Experience and Recommendations from EuroTermBank Project*. Riga: Tilde, 2006. ISBN 9984-9133-4-1.

SAGER, Juan C. a Blaise NKWENTI-AZEH. *A practical course in terminology processing*. Philadelphia: J. Benjamins Pub. Co., 1990. ISBN 90-272-20778.

SCHMITZ, Klaus-Dirk. Developments in computational terminology management and its influence on terminology science and terminology work. In: *EAETO – 5ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» Λευκωσία, Κύπρος, 13–15 Νοεμβρίου*. Paper presented at the 5th Conference „Hellenic Language and Terminology“, University of Cyprus, Atény: Eleto, 2005.

SCHMITZ, Klaus-Dirk. *Basic Requirements for Terminology Management within ISO Technical Committees*. Köln: Technische Hochschule Köln, 2002.

SLÁNSKÁ, Zuzana. Sekce odborného překladu a terminologie funguje již 16 let. *ToP*. 2015, číslo 116, ročník XXVI, s. 27. ISSN 1210-4159.

SVOBODA, Tomáš. *Průzkum překladatelského trhu ve střední Evropě – souhrnná zpráva*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014.

STEFANIAK, Karolina. Terminology work in the European Commission: Ensuring high-quality translation in a multilingual environment. In: SVOBODA, Tomáš, Łucja BIEL a Krzysztof ŁOBODA (eds.). *Quality aspects in institutional translation*. Berlin: Language Science Press, 2017, s. 109–121. ISBN 978-80-7374-125-9.

ŠIMEČKOVÁ, Alena. *O němčině pro Čechy*. 2. upravené vydání. Praha: H+H, 1996. ISBN 80-85787-47-4.

VLKOVÁ, Věra. Terminologie v technických normách. *Perspektivy kvality*. Praha: Česká společnost pro jakost, 2018, (1), s. 54–55.

WILLS, Wolfram. *Translation and Interpreting in the 20th Century: Focus on German*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1999. ISBN 90 272 1632 0.

WRIGHT, Sue Ellen a Gerhard BUDIN (eds.). *Handbook of Terminology Management: Basic Aspects of Terminology Management*. Volume 1. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1997. ISBN 90-272-2154-5.

WRIGHT, Sue Ellen a Gerhard BUDIN (eds.). *Handbook of Terminology Management: Application-Oriented Terminology Management*. Volume 2. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2001. ISBN 90-272-2155-3.

ZAUBERGA, Ieva. Handling Terminology in Translation. In: KÁROLY, Krisztina a Ágota FÓRIS (eds.). *New trends in translation studies: in honour of Kinga Klauďy*. Budapest: Akadémiai Kiadó, c2005, s. 107–116. ISBN 963-05-8257-0.

ZEHNALOVÁ, Jitka, Ondřej MOLNÁR a Michal KUBÁNEK (eds.). *Teaching Translation and Interpreting Skills in the 21st Century*. Olomouc: Palacký University, 2012. ISBN 978-80-244-3252-6.

Normy:

ČSN ISO 704. *Terminologická práce – Principy a metody*. 3. vydání, 2009-11-01. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2018, 92 s. Třídící znak 01 0505.

ČSN ISO 860. *Terminologická práce – Harmonizace pojmů a termínů*. 3. vydání, 2007-11-15. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2018, 28 s. Třídící znak 01 0502.

Internetové zdroje:

AnyLexic: Terminology Management Software. *Anylexic.com* [online]. ©Advanced International Translations, 1998–2019 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://anylexic.com>.

COTSOES – About Us. *Cotsoes.org* [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.cotsoes.org/aboutus>.

Die richtige Terminologie ist gefragt. Forschungsnewsletter Mai. *Uni:view Magazin: Forschung* [online]. Universität Wien, 08. Mai 2013 [cit. 2018-12-03]. Dostupné z: <https://medienportal.univie.ac.at/uniview/forschung/detailansicht/artikel/die-richtige-terminologie-ist-gefragt/>.

EuroTermBank: About. *EuroTermBank Terminology Search* [online]. ©2018 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <http://www.eurotermbank.com/about.aspx>.

EuroTermBank: Resources. *EuroTermBank Terminology Search* [online]. ©2018 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: http://www.eurotermbank.com/Collection_list.aspx.

FULFORD, Heather a Joaquin GRANELL-ZAFRA. Translation and Technology: a Study of UK Freelance Translators. In: *JoSTrans: The Journal of Specialized Translation* [online].

Issue 04. London, July 2005 [cit. 2019-01-24].
Dostupné z: https://www.jostrans.org/issue04/art_fulford_zafra.php.

Full-service computer-aided translation software. *Terminotix – Translation* [online].
©Terminotix Inc. 2018 [cit. 2019-02-14].
Dostupné z: <https://terminotix.com/index.asp?content=brand&brand=2&lang=en>.

GALINSKI, Christian. Infoterm 40 years: International cooperation in terminology.
In: *Infoterm.info* [online]. Seoul: LaRC Conference, 10.–11. 6. 2011 [cit. 2018-12-20].
Dostupné z: http://www.infoterm.info/pdf/activities/Infoterm_2011-06.pdf.

Glossaries from EU institutions and bodies. *Termcoord.eu: Terminology Coordination, DG TRAD* [online]. ©Terminology Coordination Unit, European Parliament [cit. 2019-02-14].
Dostupné z: http://termcoord.eu/discover__trashed/glossaries-by-eu-institutions-and-bodies/.

HARTMANN, R. R. K. a Gregory JAMES. *Dictionary of Lexicography* [online]. London, New York: Routledge, 1998, s. 139 [cit. 2018-12-08]. ISBN 0-415-14143-5.
Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=oPaEAgAAQBAJ&lpg=PP1&hl=cs&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>.

IATE – About IATE. *Iate.europa.eu: European Union Terminology* [online]. [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://iate.europa.eu/about>.

IATE Handbook. *Iate.cdt.europa.eu* [online]. 2018 [cit. 2019-02-14].
Dostupné z: <https://iate.cdt.europa.eu/iatenew/handbook.pdf>.

K profesí: Terminologická databáze. *Jtpunion.org*. [online]. ©2015 [cit. 2019-07-06].
Dostupné z: <http://www.jtpunion.org/K-profesi/Terminologicka-database>.

O Úřadu. *unmz.cz* [online]. [cit. 2019-06-30]. Dostupné z: <http://www.unmz.cz/urad/o-uradu>.

Products: Fusion Terminology. *Fusion Terminology Dictionary* [online]. ©JiveFusion Technologies 2006–2019 [cit. 2019-02-14].
Dostupné z: http://jivefusiontech.com/product_fusion_terminology.php.

Překlady. *Ec.europa.eu* [online]. Brusel: Evropská komise, DGT [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/departments/translation_cs.

SDL MultiTerm. *SDL MultiTerm Desktop* [online]. [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://www.sdl.com/software-and-services/translation-software/terminology-management/sdl-multiterm/>.

Terminology Management: TermStar. *STAR Group* [online]. [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <https://www.star-group.net/en/products/terminology-management/termstar-misc.html?sKey=dGVybXN0YXI=>.

Terminology Management for Translation: a Starter Guide. *Cotsoes.org* [online]. 2017 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: http://www.cotsoes.org/sites/default/files/CST_Terminology_Management_for_Translation_A_Starter_Guide.pdf.

Terminologieverwaltung. *TIPPS: Terminology Information Policy, Portal and Service* [online]. Köln: Das Institut für Informationsmanagement, Fakultät für Informations- und Kommunikationswissenschaften, Fachhochschule Köln, 2018 [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <http://term-portal.de/de/werkzeuge/terminologieverwaltung.html>.

Z naší historie. *Cdt.europa.eu: Překladatelské středisko pro instituce Evropské unie* [online]. [cit. 2019-06-14]. Dostupné z: <https://cdt.europa.eu/cs/z-nasi-historie>.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Příklady datového modelování	35
Tabulka 2: Přehled kategorií v databázi JTP	49
Tabulka 3: Převedené glosáře	53

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Ukázka terminologické databáze na stránkách JTP	48
Obrázek 2: Základní struktura hesel v databázi (SDL MultiTerm 2015)	54
Obrázek 3: Deskriptivní pole a typ obsahu (SDL MultiTerm 2015)	55
Obrázek 4: První verze šablony pro převod glosářů (soubor Excel ve formátu XLTX)	55
Obrázek 5: Seznam jazyků v databázi (SDL MultiTerm 2015)	57
Obrázek 6: Specifikace záhlaví sloupce (SDL MultiTerm Convert)	58
Obrázek 7: Příklad struktury definičního souboru pro konverzi (CS-DE) (SDL MultiTerm Convert)	59
Obrázek 8: Ukázka dalších polí pro německý ekvivalent ve sloupci „Entry structure“ (SDL MultiTerm Convert)	59
Obrázek 9: Import konvertovaného souboru, pole „Allow over-complete entries“ (SDL MultiTerm 2015)	60
Obrázek 10: Ukázka úspěšně nahraného hesla v databázi (SDL MultiTerm 2015)	61

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – přehled kategorií v databázi

Člověk a společnost	Architektura
Člověk a společnost	Cestovní ruch
Člověk a společnost	Divadlo
Člověk a společnost	Dokumentace a informace
Člověk a společnost	Doprava
Člověk a společnost	Ekonomie
Člověk a společnost	Etnologie
Člověk a společnost	Evropská společenství
Člověk a společnost	Filozofie
Člověk a společnost	Historie
Člověk a společnost	Hudba
Člověk a společnost	Jazykověda
Člověk a společnost	Literatura
Člověk a společnost	Média a multimédia
Člověk a společnost	Mezinárodní organizace
Člověk a společnost	Náboženství
Člověk a společnost	Obrana
Člověk a společnost	Politika
Člověk a společnost	Sport
Člověk a společnost	Tisk a vydavatelství
Člověk a společnost	Umění
Člověk a společnost	Vaření a kulinářství
Člověk a společnost	Veřejná a soukromá správa
Člověk a společnost	Zábava a volný čas
Člověk a společnost	Životní prostředí
Člověk a společnost	zz Ostatní člověk a společnost
Obchod	Bankovníctví
Obchod	Daně a cla
Obchod	Distribuce zboží
Obchod	Hospodářství/ekonomika
Obchod	Marketing
Obchod	Nemovitosti
Obchod	Patenty
Obchod	Podnikání
Obchod	Pojištění
Obchod	Práce a zaměstnanci
Obchod	Právo
Obchod	Reklama
Obchod	Smlouvy
Obchod	Účetnictví
Obchod	Vedení podniku
Obchod	Zboží a komodity

Obchod	zz Ostatní obchod
Průmysl a technika	Automatizace
Průmysl a technika	Automobilový průmysl
Průmysl a technika	Důlní průmysl
Průmysl a technika	Energetický průmysl
Průmysl a technika	Hutní průmysl
Průmysl a technika	Chemický průmysl
Průmysl a technika	Informační technologie a software
Průmysl a technika	Jaderný průmysl
Průmysl a technika	Lesnictví
Průmysl a technika	Letectví
Průmysl a technika	Námořní doprava a lodě
Průmysl a technika	Normy a měření
Průmysl a technika	Potravinářský průmysl
Průmysl a technika	Rybolov
Průmysl a technika	Stavebnictví
Průmysl a technika	Strojírenství
Průmysl a technika	Technika
Průmysl a technika	Technologie
Průmysl a technika	Telekomunikace
Průmysl a technika	Výroba
Průmysl a technika	Zemědělství
Průmysl a technika	zz Ostatní průmysl a technika
Přírodní vědy	Astronomie
Přírodní vědy	Biologie
Přírodní vědy	Fyzika
Přírodní vědy	Geologie a geografie
Přírodní vědy	Chemie
Přírodní vědy	Matematika
Přírodní vědy	Medicína
Přírodní vědy	Statistika
Přírodní vědy	zz Ostatní přírodní vědy
zz Ostatní	zz Ostatní

Příloha č. 2 – příklad glosáře upraveného podle navržené šablony

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
German	Czech	Hlavní obor	Podobor	Autor	Copyright Datum vytvoření	Definition	Grammaticke informace	Kontext	Primární jazyk Poznámka	Oslovní Společivost			
1 Abgeordnete	poslankyně n. poslanec; delegátka n. delegát		Politika	Monika Davidová JTP	10.06.19	vom Volk für eine festgelegte Zeit in eine parlamentarische Institution delegierte Person	die n. der / -n / -n	Abgeordnete können ihr Amt vor Ablauf der Wahlperiode nur durch eine strafrechtliche Aberkennung verlieren, nicht aber durch ein Misstrauensvotum der Wähler aus einer Fraktion.	German				1
2 Aktuelle Stunde	aktuelní hodina		Politika	Monika Davidová JTP	10.06.19	Termin für über eine bestimmte Frage von gemeinsamem Interesse von einer Fraktion beantragte Aussprache, die unmittelbar nach dem Schluss der Fragestunde verlangt werden kann	die / - / -n	Die Beiträge der Abgeordneten dürfen eine gewisse Zeit nicht überschreiten, wodurch sich die Dauer einer Stunde ergibt. Eine Aktuelle Stunde dauert allerdings im Allgemeinen länger als eine Stunde, da Redezeiten von Mitgliedern der Regierung nicht berücksichtigt werden.	German				1
3 Allseitsrat	parlamentní výbor, rada starších		Politika	Monika Davidová JTP	10.06.19	1) Ausschuss des Parlaments, 2) Organ des Bundestages aus Vertretern der Fraktionen zur Unterstützung des Bundespräsidenten	der / -(e)s / -räte	Dem Allseitsrat sind zwei verschiedene Arten von Aufgaben übertragen: einerseits unterstützt er den Präsidenten bei der Führung der Geschäfte und führt eine Verbindung zwischen den Fraktionen, z. B. über den Arbeitsplan des Plenums des Bundestages herbei; andererseits beschließt er als Kollaborator über innere Angelegenheiten des Bundestages, soweit sie nicht dem Präsidenten oder dem Präsidium vorbehalten sind.	German				1
4 Antrag	návrh		Politika	Monika Davidová JTP	10.06.19	1) Gesuch, Forderung; 2) zur Abstimmung eingereicher Entwurf oder Vorschlag	der / -(e)s / -träge	Die Abgeordneten können auf Gesetzgebung und Politik des Bundes vor allem durch Anträge einwirken.	German				1
5 Auslegung	výklad (zakona)		Politika	Monika Davidová JTP	10.06.19	Erklärung, in bestimmter Weise etwas interpretieren	die / - / -en	Die Auslegung der Schara ist überall in der islamischen Welt Teil des politischen Kampfes.	German				1
6 Ausschuss	výbor		Politika	Monika Davidová JTP	10.06.19	für besondere Aufgaben aus einer größeren Gemeinschaft oder Körperschaft ausgewählte Personengruppe	der / -es / -säße	Grundsätzlich finden die Beratungen der Ausschüsse des Bundestages nicht öffentlich statt. Der Ausschuss kann jedoch beschließen, für einen bestimmten Verhandlungsgegenstand die Öffentlichkeit zuzulassen.	German				1
7 Beschluss	usnesení, rozhodnutí		Politika	Monika Davidová JTP	10.06.19	gemeinsam festgelegte Entscheidung, Ergebnis einer Beratung	der / -es / -säße	Zur Vorbereitung seiner Beschlüsse setzt der Bundestag Ausschüsse ein.	German				1
8 Bundessechtheit	Spolková šifra zákona		Politika	Monika Davidová JTP	10.06.19	das Amtshat zur Veröffentlichung von Gesetzen und Verordnungen der Bundesrepublik Deutschland und	das / -es / -	Kein Gesetz ist gültig, wenn es nicht im Bundessechtheit verkündet worden ist.	German				1

Glosář

Obory +

Příloha č. 3 – návod na tvorbu nových glosářů

NÁVOD NA TVORBU NOVÝCH GLOSÁŘŮ

Pro tvorbu nových glosářů byla navržena následující šablona. Šablona obsahuje pole, která odpovídají polím v definici databáze v programu SDL MultiTerm 2015:

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q
1	English	Czech		Hlavní obor	Podobor	Autor	Copyright	Datum vytvoření	Definice	Definice2	Gramatické informace	Kontext	Primární jazyk	Poznámka	Poznámka2	Ostatní	Spolehlivost
2							JTF										1
3																	
4																	

- 1) V polích A–C uvádíme jazykovou kombinaci glosáře, přičemž pole A uvádí výchozí jazyk, pole B jazyk cílový. Pole C vyplňujeme pouze v případě trojjazyčného glosáře. Do šablony lze v případě potřeby analogicky přidávat další jazyková pole.

- Konkrétní jazyk volíme z nabídky pomocí filtru¹:

	A	B	C	D	E	F		A	B	C	D	E	F
1	English	Czech		Hlavní obor	Podobor	Autor		1	English	Czech	Hlavní obor	Podobor	Autor
2								2					
3								3					
4								4					
5								5					
6								6					
7								7					
8								8					
9								9					
10								10					
11								11					
12								12					
13								13					
14								14					
15								15					
16								16					

- 2) V poli D přiřadíme glosář do jedné z pěti kategorií z hlediska tématiky/oboru (opět za využití filtru):

	A	B	C	D	E	F
1	English	Czech		Hlavní obor	Podobor	Autor
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						

¹ Pokud jazyk není v nabídce, znamená to, že není nadefinovaný ani v databázi. V takovém případě bude nutné jazyk v MultiTermu doplnit.

3) Obdobně postupujeme u pole E, kde volíme podobor glosáře:

D	E	F	G	H	I
Hlavní obor	Podobor	Autor	Copyright	Datum vytvoření	Definice
		JTP			
	Architektura				
	Cestovní ruch				
	Divadlo				
	Dokumentace a informace				
	Doprava				
	Ekonomie				
	Etnologie				
	Evropská společenství				
	Filozofie				
	Historie				
	Hudba				
	Jazykověda				

- Pozn. filtr uvádí všechny podobory bez ohledu na zvolený hlavní obor. Je tedy nutné kontrolovat, zda volíme podobor, který patří pod daný hlavní obor zvolený v poli D. Klasifikaci kategorií najdeme v listu šablony s názvem „Kategorie“ (viz obrázek):

	A	B
1	Člověk a společnost	Architektura
2	Člověk a společnost	Cestovní ruch
3	Člověk a společnost	Divadlo
4	Člověk a společnost	Dokumentace a informace
5	Člověk a společnost	Doprava
6	Člověk a společnost	Ekonomie
7	Člověk a společnost	Etnologie
8	Člověk a společnost	Evropská společenství
9	Člověk a společnost	Filozofie
10	Člověk a společnost	Historie
11	Člověk a společnost	Hudba
12	Člověk a společnost	Jazykověda
13	Člověk a společnost	Literatura
14	Člověk a společnost	Média a multimédia
15	Člověk a společnost	Mezinárodní organizace
16	Člověk a společnost	Náboženství
17	Člověk a společnost	Obrana
18	Člověk a společnost	Politika
19	Člověk a společnost	Sport
20	Člověk a společnost	Tisk a vydavatelství
21	Člověk a společnost	Umění
22	Člověk a společnost	Vaření a kulinářství
23	Člověk a společnost	Veřejná a soukromá správa
24	Člověk a společnost	Zábava a volný čas
25	Člověk a společnost	zz Ostatní člověk a společnost
26	Člověk a společnost	Životní prostředí
27	Obchod	Bankovníctví
28	Obchod	Dané a cla
29	Obchod	Distribuce zboží
30	Obchod	Hospodářství/ekonomika
31	Obchod	Marketing
32	Obchod	Nemovitosti
33	Obchod	Patenty
34	Obchod	Podnikání
35	Obchod	Pojštění
36	Obchod	Práce a zaměstnanci
37	Obchod	Právo
38	Obchod	Reklama
39	Obchod	Smlouvy
40	Obchod	Účetnictví
41	Obchod	Vedení podniku
42	Obchod	Zboží a komodity
43	Obchod	zz Ostatní obchod
44	Průmysl a technika	Automatizace
45	Průmysl a technika	Automoblový průmysl
46	Průmysl a technika	Důlní průmysl
47	Průmysl a technika	Energetický průmysl
48	Průmysl a technika	Hutní průmysl
49	Průmysl a technika	Chemický průmysl

- V poli F uvádíme jméno autora glosáře.
- V poli G ponecháváme předvyplněné „JTP“ (pokud není dohodnuto jinak).
- Pole H obsahuje datum vytvoření glosáře ve formátu DD.MM.RRRR
- Do polí I a J vyplňujeme definici termínů. Do pole I („Definice“) zapisujeme definici termínu ve výchozím jazyce, do pole J („Definice2“) termínu v jazyce cílovém.
- V poli K uvádíme relevantní gramatické údaje vztahující se k termínu výchozího jazyka.
- V poli L uvádíme termín v kontextu (autentická věta).
- V poli M uvádíme výchozí jazyk glosáře, tzn. z jakého jazyka překládáme. Toto pole by mělo být identické s polem A. Opět vybíráme za pomoci filtru (viz obrázek):
- Pole N a O obsahují dodatečné informace k termínu ve výchozím jazyce (N: „Poznamka“) / v cílovém jazyce (O: „Poznamka2“).
- Do pole P zapisujeme případné informace, které se nehodí do žádného z předchozích polí.
- V poli Q ponecháváme v první fázi „1“, což odpovídá nejnižší míře spolehlivosti. Pokud konzultujeme s experty, popř. jsme schopni jinak zaručit správnost, je možné uvádět vyšší míru spolehlivosti (závisí na osobní domluvě s koordinátory databáze v JTP).
- Všechny řádky ve sloupcích D–H a M (popř. Q) obsahují stejný údaj, ostatní pole vyplňujeme jednotlivě:

L	M	N	O
Kontext	Primární jazyk	Poznamka	Poznamka2
	Bulgarian		
	Croatian		
	Czech		
	Dutch		
	English		
	Estonian		
	Finnish		
	French		
	German		
	Hungarian		
	Italian		
	Latvian		

1	English	Czech	(Jazyk X)	Hlavní obor	Podobor	Autor	Copyright	Datum vytvoření	Definice	Definice2	Gramatické informace	Kontext	Primární jazyk	Poznámka	Poznámka2	Ostatní	Spolehlivost
2	termín EN1	termín CS1	(termín X1)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN1	Definice CS1	Gramatika EN1	Kontext EN1	English	Poznámka EN1	Poznámka CS1	Ostatní 1	1
3	termín EN2	termín CS2	(termín X2)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN2	Definice CS2	Gramatika EN2	Kontext EN2	English	Poznámka EN2	Poznámka CS2	Ostatní 2	1
4	termín EN3	termín CS3	(termín X3)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN3	Definice CS3	Gramatika EN3	Kontext EN3	English	Poznámka EN3	Poznámka CS3	Ostatní 3	1
5	termín EN4	termín CS4	(termín X4)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN4	Definice CS4	Gramatika EN4	Kontext EN4	English	Poznámka EN4	Poznámka CS4	Ostatní 4	1
6	termín EN5	termín CS5	(termín X5)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN5	Definice CS5	Gramatika EN5	Kontext EN5	English	Poznámka EN5	Poznámka CS5	Ostatní 5	1
7	termín EN6	termín CS6	(termín X6)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN6	Definice CS6	Gramatika EN6	Kontext EN6	English	Poznámka EN6	Poznámka CS6	Ostatní 6	1
8	termín EN7	termín CS7	(termín X7)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN7	Definice CS7	Gramatika EN7	Kontext EN7	English	Poznámka EN7	Poznámka CS7	Ostatní 7	1
9	termín EN8	termín CS8	(termín X8)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN8	Definice CS8	Gramatika EN8	Kontext EN8	English	Poznámka EN8	Poznámka CS8	Ostatní 8	1
10	termín EN9	termín CS9	(termín X9)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN9	Definice CS9	Gramatika EN9	Kontext EN9	English	Poznámka EN9	Poznámka CS9	Ostatní 9	1
11	termín EN10	termín CS10	(termín X10)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN10	Definice CS10	Gramatika EN10	Kontext EN10	English	Poznámka EN10	Poznámka CS10	Ostatní 10	1
12	termín EN11	termín CS11	(termín X11)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN11	Definice CS11	Gramatika EN11	Kontext EN11	English	Poznámka EN11	Poznámka CS11	Ostatní 11	1
13	termín EN12	termín CS12	(termín X12)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN12	Definice CS12	Gramatika EN12	Kontext EN12	English	Poznámka EN12	Poznámka CS12	Ostatní 12	1
14	termín EN13	termín CS13	(termín X13)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN13	Definice CS13	Gramatika EN13	Kontext EN13	English	Poznámka EN13	Poznámka CS13	Ostatní 13	1
15	termín EN14	termín CS14	(termín X14)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN14	Definice CS14	Gramatika EN14	Kontext EN14	English	Poznámka EN14	Poznámka CS14	Ostatní 14	1
16	termín EN15	termín CS15	(termín X15)	Člověk a společnost	Architektura	Anna Malá	JTP	01.01.2020	Definice EN15	Definice CS15	Gramatika EN15	Kontext EN15	English	Poznámka EN15	Poznámka CS15	Ostatní 15	1

15) Termíny uvádíme v základním tvaru bez dalších údajů (různé tvary, gramatiku aj. uvádíme v příslušných polích):

- jedno pole = jeden termín
- na začátku malá písmena, pokud to nevyžaduje gramatika (př. velká písmena u substantiv v DE)
- slovesa v infinitivu (v EN bez částice „to“)
- přídavná jména s mužskou koncovkou
- jiný než základní tvar pouze v odůvodněných případech
- termíny nezkracujeme a rozepisujeme celá slova (pokud se nejedná o běžně užívané zkratky/názvy apod.)
- u více přívlastků vztahujících se ke stejnému termínu (např. stejné substantivum) termín pokaždé zopakujeme (tzn. ne symboly typu „~“ apod.)

16) Je nutné se přesvědčit, že bez našeho vědomí neproběhla automatická oprava gramatiky v záhlaví glosáře (tzn. pole v řádce 1). Tato pole musí zůstat přesně tak, jak jsou nadefinována v databázi, je tedy nutné zamezit např. automatickému doplnění diakritiky apod. („Ostatní/Ostatní“)

Poznámka na závěr: Jak již bylo uvedeno, šablona vychází z aktuální definice databáze v programu SDL MultiTerm 2015. Pokud by se naskytla situace, kdy by bylo třeba šablonu upravit a přidat další pole (např. „Definice3“, „Kontext2“ apod.), je nutné informovat administrátory databáze a požádat o přidání pole i do definice v programu, aby mohla úspěšně proběhnout konverze a import. Druhou možností je dodatečné pole přidat ručně až po nahrání.

Odkaz na šablonu:

